మైలవరం శ్రీ బాలభారతీ సమాజమువారిచే ప్రదర్శింపబడు

శ్రీ

ధరణికోట

రెడ్డివీరుల సంగ్రామకథ

7 అంకముల నాటకము

ఇది

స్వరాజ్యరథము, సతీ అనసూయ, గంగావతరణము, భీష్మబ్రహ్మచారి, రంగూన్
రౌడి, తాజ్‌మహల్ మున్నగు ననేక నాటకములను రచించిన

దేశపాండ్యా

శ్రీ వరదాచార్య రామానుజరావుగారిచే

రచియింపఁబడినది.

ప్రకాశకులు:

కురుకూరి సుబ్బారావు అండ్ సన్,

ప్రొప్రయిటర్సు: సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ (కృష్ణాజిల్లా).

రెండవకూర్పు 500 ప్రతులు

తెనాలి లక్ష్మి పవర్ ప్రెస్సునందు ముద్రింపఁబడినది.

1943

[వెల 1-8-0

— పురుషులు —

1. ఖడ్గనారాయణుఁడు—కథానాయకుఁడు
(కేదారనాథుఁడు)—ఖడ్గనారాయణుని యతివేషము
2. అనవేమారెడ్డి—ఖడ్గనారాయణుని తండ్రి
3. అనపోతనాయఁడు—రాచకొండరాజు; రెడ్ల శత్రువు.
4. కొండారెడ్డి—అనపోతనాయని సేనాని
5. వీరారెడ్డి—అనపోతనాయని మంత్రి; కొండారెడ్డి మామ.
6. మల్లినాథుఁడు } ఖడ్గనారాయణుని మిత్రులు
7. కృష్ణరాజు }
పఠాణీలు-ఖడ్గనారాయణ మల్లినాథ కృష్ణరాజుల మారువేషములు
8. వెంకన్న—అనపోతనాయని సేవకుఁడు
9. ఎఱ్ఱాప్రగ్గడ—అనవేమారెడ్డి మంత్రి
10. మాధవనాయఁడు—అనపోతనాయని తమ్ముడు

— స్త్రీలు —

11. వీరభద్ర—కథానాయిక; వీరారెడ్డి కుమార్తె.
వీరభద్రుఁడు—వీరభద్ర మారువేషము
12. అన్నపూర్ణ—వీరభద్ర సఖి; కొండారెడ్డిని వలచినది.
(కళాపూర్ణుఁడు)—అన్నపూర్ణ మారువేషము
13. నీల—అన్నపూర్ణ సఖి
(విక్రమరాజు)—నీల మారువేషము
14. రాణి—అనపోతనాయని భార్య
15. మాలి—రాచకొండదివాణపు దాసి

ధరణికోట

—♦ రెడ్డివీరుల సంగ్రామకథ ♦—

ప్రథమాంకము

రంగము 1.

(రాచకొండలోని, వీరారెడ్డి మందిరమున,)

ప్ర॥ కొండారెడ్డి, వీరారెడ్డి—

కొండా—వెనుకటి మాటలకేమి? ప్రస్తుతపు సంగతి ననుసరించి మాటలాడఁ గూడదా!

వీరా—నాయనా! అట్లుగాదు. నామాటవినుము. మన వీరభద్ర కింకను బాల్యము గదా! ఇప్పుడు దాని వివాహప్రశంస యెందులకు?

కొండా—మామా! నీమాటలకు నాకు నవ్వువచ్చుచున్నది. వీరభద్ర యింకను బాలిక యేనా? వివాహకాలమే సమీపింప లేదనుచుంటివా! ఇవినమ్మ బుట్టలోఁ బెట్టుటకు వచించు వేడబములుగాని,

సీ. చిరునవ్వు వెన్నెలల్ చిందులాడుముఖేందు
మండలమ్మునుఁగల్గు మందగమన
యువజనంబులగుండె లవియఁజేసెను, క్రూర
నిశితాంబకంబుల బిసరుహాక్షి
ప్రణయప్రశంసచే, నణుమాత్రమరుణమౌ
చెక్కుటద్దమ్ముల చిన్నెలాఁడి
బాల్యంబుదొలఁగిపోఁ బరువంపు మిసమిస
లారంభమగుచున్న యలరుఁబోఁడి

గీ. పదియునైదేండ్లుపైఁబడ్డ పద్మగంధి
సకలవిషయవిజ్ఞాన ప్రశస్తశీల
యైనవీరభద్రమె, బాలయగునయేని
బాలలిఁక జన్మమందనివారుగారె!

చిన్ననాటినుండియు, వీరభద్రను, నాకిచ్చి వివాహముచేయుదునని, యాశ పెట్టితివి. ఇప్పుడు, నీవిధము చూడఁగా వేఱు భంగియైనట్లు తోఁచుచున్నది. నేను,

నీ మేనల్లుఁడనగుటచే వీరభద్రను పరిణయమాడుటకు నాకన్న నధికారముగలవారు లేరు. నాకూరక కోపమును దెప్పింపకుము. బాంధవ్యమును పాడుజేసికొని, ముసలితనమున లేనిపోని యారాటము పాలుగాక సక్రమముగ, వీరభద్రను నాకుఁ గన్యాదానము సేయుము.

వీరా — నీవు లేనిపోని యనుమానములు, కడుపులో నుంచుకొని ఏమేమో — పలుకు చున్నావు. కాని యన్నపూర్ణ — మొదటి నుండియు — నీపై ననురాగముతో నున్నందున, పాపము దాని నన్యాయముచేసి, నీకు వీరభద్రనిత్తునాయని, యాలోచించుచున్నాను.

కొండా — ఓహోహో! ఎంతపకోపకార పరాయణుఁడవు! అన్నపూర్ణ నన్ను వలఁచిన దఁట! తాను — పుత్రికావాత్సల్యమును సహితము మానెనఁట! — సత్యహరిశ్చంద్రుని చంపి పుట్టితివిమామా! నీకుటిలబుద్ధిని నాకడనా చూపెదవు! నేనింకను బాలుఁడననుకొంటివా లాలించుటకు? నాకుఁగల సమర్థత నాకును గలదు. నీవు వీరభద్రనీయనని — బెట్టుచేసినచో — నీమాటలకు మోసపోయి, విశ్వసించి యూరకుందునని, యొకనాడుం దలంపకుము. ఏవిధము చేతనైన — వీరభద్రను, నేను, వివాహమాడియే తీరెదను,

గీ॥ చదివినాఁడను ♦ సకల శాస్త్రములు నేను
రాజునకు ముఖ్యుఁడను నేను ♦ రాచకొండ
సేనలకు నధిపతినైతి ♦ చిన్ననాటి
మాటలేటికిఁ బల్కెదో ♦ మామ! నీవు!

వీరా — అదికాదు — నాయనా! నిన్ను నేనేమంటినని, యంతగా నాగ్రహించెదవు? మొదఁటినుండియు — నన్నపూర్ణకును, నీకునుఁగదా — యానుకూల్యము మెండు? అన్నపూర్ణ యభిప్రాయము తెలిసింగి నీకిచ్చే వీరభద్రను............

కొండా — అన్నపూర్ణకును, నాకును, చిన్ననాటినుండియు — నానుకూల్యమా! ఎవరు చెప్పిరి నీతో? అన్నపూర్ణ యట్లుచెప్పినదా? కాక, నీవుచూచితివా మాయాను కూల్యమును? అనుకూల్యమనుమాట కర్థమేమి? వీరభద్ర నన్ను వలదనెనా — దానికి లేని యారాటము నీకేల? నీమాధ్యస్థమేల? నీపెత్తనమేల? ఇన్నిమాట లెందులకు? నేను విషయములన్నియును వింటిని — నీవు, మన రాజునకు వైరులగు కొండవీటి రెడ్ల కెవ్వరికో — నీకుమార్తె నిచ్చెదనని, వారితో వీరితో — ననుచున్నావట — నాకు తెలిసినది. ఈమాట రాజు చెవిఁబడినచో — నీగతి యే మగునో — యాలోచించుకొనుము. అంత అభిమానము గలవాఁడవైనచో — రెడ్డివై యుండియు — తొలుత నుండియు — వెలమల నేటికి — పొట్టకూటికిఁ గొల్చు చుంటివి?

(తెరలో) కొండారెడ్డిగారూ — కొండారెడ్డిగారూ.

కొండా—ఎవరది?

(తెరలో) రాజుగారి సెలవైనది.

కొండా—ఇదెవచ్చితిని, మామా! సరే! నీవు—నాకుప్రత్యుత్తర మీయనక్కరలేదు. ఒక్కటేమాట చెప్పెదను.

గీ. నాకు నన్యాయమొనరించి నీకుమారి
నింకొకనికిచ్చు యత్న మొకింత నాదు
చెవినిఁ బడెనేని యపుడె నీజీవితంబు
సాంతమగు; వీరభద్ర వితంతువగును.

(కొండారెడ్డి కోపముతో పోఁబోవుచుండును. ఖడ్గనారాయణ మల్లినాథు లెదురగుదురు. కొండారెడి వారిని తీవ్రముగ బరికించి నిష్క్రమించును.)

వీరా—ఎవరు నాయనా మీరు?

ఖడ్గ—అయ్యా వీరారెడ్డిగారింటి యొద్ద నున్నారా?

వీరా—మీరెవ్వరు? మీవేషభాషలవలన మీరు మహారాజకుమారులవలె గనఁబడుచున్నారు. నేనే వీరారెడ్డిని. నావలన మీకేమికార్యమున్నది? మీరెక్కడనుండి వచ్చినారు!

ఖడ్గ—మావృత్తాంతమును, మీకు సావకాశముగ, మనవిచేసెదను. మేము మహారాజకుమారులము కాము. కాని యొకమహారాజునకు ముఖ్యసేవకులము. రాజకార్య ధురంధరులమైవచ్చినాము. మమ్ము మీరతిథులుగా పరిగ్రహింపవచ్చును.

వీరా—ఓహో! అలాగునా? మీరు వెలమలా? రెడ్లా? కమ్మలా లేక......

ఖడ్గ—నేను రెడ్లబిడ్డను. ఈతఁడు బ్రాహ్మణ కుమారుఁడు.

వీరా—ఓహో! అట్టులయిన నభ్యంతరమేమున్నది. దయచేయుఁడు.

ఖడ్గ—మేము ధరణికోటనుండి వచ్చినాము. కొండవీటి యనవేమారెడ్డి పంపిన రాయబారులము. మాకు మీరాజుగారగు ననపోతనాయని దర్శనము చేయింపవలెను.

వీరా—అట్లే మాటలాడుదము. రండు.

(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

2 వ రంగము.

(రాచకొండలోని వీరభద్ర అంతఃపురము)

(ఖడ్గనారాయణుఁడు శయనించియుండఁగా వీరభద్రయు అన్నపూర్ణయు ప్రవేశింతురు.)

అన్న—వీరభద్రా! వీరభద్రా! భోజనమైన సరిగా చేయనీయక యింతత్వరగా రమ్మని నన్నెందులకు రప్పించితివి? నేను వినవలసిన విశేషము లేమియు లేవుగదా!

వీర—అబ్బా! అన్నపూర్ణా! ఎంతనోరేసేది? కేకలు వేయకు. మెల్లగా మాటాడుము. నీవు, వినవలసిన విశేషమేకాదు. కనవలసిన విశేషముగూడ నున్నది.

అన్న—అలాగుననా! ఒకే! వీరారెడ్డి బాబయ్యగారు భోజనముచేసి కోటలోనికి వెళ్ళినారా?

వీర—వెళ్ళినారు.

అన్న—నిన్న సాయంకాలము మరల బాబయ్యగారికిని, కొండారెడ్డి బావగారికిని యుద్ధము జరిగినదట! ఆయన భోజనము మానివేసి ఎక్కడికో వెళ్ళినారట! నిజమేనా?

వీర—నీవు కోరివరించిన కొండారెడ్డి ప్రతాపము నీకు క్రొత్తదికాదుగదా! ఈ యుద్ధము మనయింట ప్రతిదినమును జరుగుచునే యున్నది గాని క్రొత్తది గాదుగదా!

అన్న—భద్రా! వరించినంత మాత్రమున నేమిలాభమున్నది? అతని చిత్తము నీయందు పూర్తిగ లగ్నమైయున్నది! ఎందరెన్ని విధముల బోధించిన, నాతనిమనస్సు పాషాణమువలె గదలకున్నది.

వీర—అన్నపూర్ణా! ఈవిషయమున నాకేమియు సాధనాంతరము కనబడదు. నిన్న సాయంకాలమున గోటలోనుండి రాగానే యతడు పెట్టినరవ్వ నే నెంతని చెప్పుదును! తుదకు మాయయ్యను, నన్నును గూడ చిదుకదన్నునేమో యను భయముగూడ గల్గినది. సర్వేశ్వరుడు.................

అన్న—అబ్బా! ఎందుల కీగొడవ? నిత్యమును చచ్చువారినిగూర్చి యెంతని యేడ్వగలము? ఈసంగతి విడిచి నన్ను బిలిపించిన కారణమేమో ముందుగఁజెప్పు.

వీర—చెలీ! నిన్ను రప్పించుట కొక మహాకారణమున్నది. నిత్యమును మనయింట జరుగుచుండిన యీ చిత్రనాటకములలో అంతకన్న చిత్రమగు మఱియొక యంతర్నాటకము జరిగినది.

అన్న—అలాగుననా? ఏది—చెప్పు; చెప్పు—.

వీర—చెప్పుటకాదు నీకు ప్రత్యక్షముగ జూపించుచు చెప్పవలసియున్నది. నీవుగట్టిగ మాటాడక నావెనువెంటనే యీప్రక్కనున్న గదిగుమ్మము వద్దకురమ్ము నోరు విప్పితివా దౌడ వాయగొట్టెదను.

అన్న—అబ్బా! లేదే—

వీర—అన్నపూర్ణా! చూడు; ఈతలుపు సందులోనుండి చూడు అచ్చటకవాచీమంచము నీకు గనబడుచున్నదియా?

అన్న—(చూచి) చెలీ! కనబడుచున్నదే! ఆహాహా! ఆమంచముపై శయనించియున్న దివ్యమంగళ విగ్రహ మెవ్వరిదోకదా.

(1వ అనుబంధము.)

వీర—గట్టిగ మాటాడకు—ఆజగన్మోహనాకారమును, చక్కఁగఁజూచి, సృష్టియందు బ్రహ్మదేవునకెంత చాకచక్యమున్నదో కనిపెట్టు—

అన్న—కనిపెట్టితిని—అబ్బా! ఎంత సుందరపురుషుఁడు—ఆసౌందర్యమునుఁ జూచుటకు, రెండుకన్నులు చాలవు. చెలీ! వీరభద్రా! అతఁ డెవ్వరో చెప్పఁగూడదఁటే.

వీర—తొండబపనకు నిన్నరాత్రి జరిగిన యంత ర్నాటకమున కీతఁడే కథానాయకుఁడు.

అన్న—అలాగుననా—అట్లయిన, కథానాయకివి నీవు కాఁబోలునేమి?

వీర—చప్—నోరుమూసికొనుము ఇంకనావెంటరా! తక్కిన సంగతులు చెప్పెదను.

(ఇరువురును కూర్చుందురు.)

వీర—చెలీ

ఆ. కొండవీటిరెడ్డి కుల ♦ నాథులంపఁగ
ధరణికోటనుండి ♦ తడయకిప్డు
రాయబారిగాఁగ నీ ♦ యోధవరుఁడు తా
నరుగుఁ దెంచె విక్రమాఢ్యుఁ ♦ డగుచు.

అన్న—చెలీ! ధరణికోటలో, నీతని కేమి యుద్యోగమున్నది?

వీర—ఆసంగతి నాకంతబాగుగా తెలియదుగాని, యువరాజున కితఁడు, ప్రాణమిత్రుడఁట! అనఁగా—నేదో గొప్పయుద్యోగము నందే యుండవచ్చునని, మన మూహింపవచ్చును. ఆసుందర విగ్రహముం జూచినప్పటినుండియు, నాహృదయము............

అన్న—ఊఁ ఊరకుండెదవేల? కానిమ్ము నీహృదయము? ఏమగుచున్నది? తహతహపడుచున్నది. వ్యాకులమొందుచున్నది. త్వరపడుచున్నది. ఇంతేనా?

వీర—ఛీ! ఏమిమనిషివి? నీ జన్మకాలనక్షత్ర మెట్టిదోకాని యీ పాడు వేళాకోళము నిన్ను విడువకున్నది.

అన్న—భద్రా! భయములేదు. చెప్పు—చెప్పు.

వీర—చెప్పకముందే పరిహాసమున కారంభించినదానవు, చెప్పిన నింకెంత యల్లరి చేసెదవో యని గొంకుచున్నాను.

(2వ అనుబంధము.)

అన్న—వీరభద్రా! ఊరక యొకమారు పరిహసించితినిగాని, మాటిమాటికి నట్లనుటకు—నేనేమంత యవ్యక్తురాల ననుకొంటివా?

వీర—నాహృదయము తామరాకుపైని, నీటిబొట్టువలె చలనశీలమై—యూరక కొట్టుకొనుచున్నది. నిన్నటిరాత్రి చాలసేపటివఱకు, నా వివాహమును గూర్చి

మాతయ్యగారును, నీతండ్రిని ప్రశంసించిరి. నేను చాటుననుండి వారి సంభాషణ మంతయును వింటిని.

అన్న—ఏమి సంభాషించుకొనిరి? ఆసంభాషణములో నీతనికి నీయెడ ననురాగమున్నట్లు తేటపడినదా? నీతండ్రిమాటలు నీయభిప్రాయమునకు కేమైన ననుకూలములుగా నున్నట్లు తోఁచినదా?

వీర—చెలీ! ఈతనికి నాపై ననురాగములేదని, చెప్పఁజాలను. మాతండ్రి మాటలు నాకంత లాభకరమైనవి గావు.

అన్న—'అంతలాభకరములు కావు' అనఁగా కొంతవఱకు లాభకరములని యర్థము. ఆకొంతలాభకరమైన దేదో చెప్పు.

వీర—నన్ను ధరణికోట యువరాజైన యనపోతారెడ్డికిచ్చి, వివాహము చేయుటకు, వారిరువురును నిశ్చయించిరి.

అన్న—ఓహో! బాగుగానున్నదే! అటులైన నీవదృష్టవంతురాలవేకదా! యువరాజునుఁ బెండ్లియాడినచోఁ గ్రమక్రమముగా నీవు కొండవీటిసీమకెల్ల మహారాజ్ఞివి కాఁగలవు. వీరభద్రా! అప్పుడు నీవు నన్ను పలుకరించెదవా?

వీర—చెలీ! నిజముచెప్పెద వినుము. నాకాసంబంధ మిష్టములేదు. నాకామైశ్వర్య మక్కఱలేదు.

అన్న—ఎందుచేత?

వీర—నాకిష్టములేనప్పు డెందుచేతనైన నేమి?

(3వ అనుబంధము.)

అన్న—సరే! అట్లయినయెడల నాకాయువరాజక్కఱలేదనియు, ఊరునుఁ బేరునుఁ దెలియని యీరాయబారి యెవఁడో వీనికే యిచ్చి వివాహము చేయవలయు ననియు, మీతండ్రితోఁ జెప్పరాదా.

వీర—నీతెలివికి సంతోషించితినిలే! ఈపాటి యుపాయము నెఱుఁగక, నిన్నుఁ, బిలువ లేదు. అన్నపూర్ణా! నామనోభిప్రాయమును నీకుఁ దెలిపితినిగదా! ఈసంగతి నెట్లయిన నీవు మాతండ్రితోఁ జెప్పవలసియున్నది.

(తెరలో) ఖడ్గనారాయణగారూ—ఖడ్గనారాయణగారూ

వీర—అన్నపూర్ణా! నీవాగదిలోని కేగి లేపుము. ఆయనకొఱకెవరో వచ్చినారు.

అన్న—నేను లేపను నీవే లేపుము.

వీర—అబ్బా! నాకు సిగ్గువేయుచున్నదే! నీవు లేపఁగూడదాయేమి?

అన్న—నేనే యంతసిగ్గులేనిదానను కాఁబోలును!

వీర—అబ్బ తల్లీ! ఎంతపడిదానవే!

అన్న—ఏమి! నీకంతయభిమానమేల? నీవేల లేపఁగూడదు?

ఖడ్గ—(లేచి) మీరెవ్వరును లేపనక్కఱలేదు. నేనే మేల్కొనియున్నాను.

క. ఏలా మేలొ్రలుపుటకో
బాలామణి! యింత సిగ్గువడియెదు? నీ ప్రే
మాలోకనంబులను దృఢ
జాలంబులఁబడతి; నెందు జనియెద నబలా!

వీర—కపటమువహించి దొంగనిదురఁబోవు మీవంటి వారిని బంధించుటతో సరిపోవదు. ప్రహారణంబులు సయితము కావలసినదే! (పూలదండవిసరి, వీరభద్రయు అనుసరించి యన్నపూర్ణయు నిష్క్రమింతురు.)

ఖడ్గ—(పూలదండ తీసి కన్నులకద్దుకొని)

(4వ అనుబంధము.)

ఆహా! ధన్యుఁడనైతినిగదా!

ఆ. లలన, నన్నుఁగాంచి లజ్జాభరంబున,
మరుని చెఱుకువిల్లు మాడ్కి వంగె
వింటికోలనుండి వెడలి పుష్పాస్త్రముల్
నాదు గుండెలవియు నట్లొనర్చె!

మల్లి—(ప్రవేశించి.) మిత్రమా! భగవత్ ప్రసాదమాయేమి? కన్నుల కద్దుకొనుచున్నావు?

ఖడ్గ—మిత్రమా! మల్లినాధా! వచ్చితివా! నీతో—నొకవిశేషము నెఱిఁగింపవలయునని యుంటిని.

మల్లి—క్రొత్త పెండ్లికుమారునివలె—కలకల లాడుచుండిన నిన్ను చూడఁగనే—యేదోవిశేషముగలదని తలపోసితిని—ఏమావిశేషము?

ఖడ్గ—మిత్రుఁడా! వీరారెడ్డి కుమార్తెయగు, వీరభద్రకు నాపై గాటముగు వలపున్నట్లు నేఁడు వారిమాటలవలనఁ దెలియవచ్చినది. నేను వారియెదుటకు వచ్చునప్పటికి సౌందర్యభద్రయగు వీరభద్ర నాపై నీపూలదండ విసరి చనినది చూడు.

(5వ అనుబంధము.)

మల్లి—మిత్రమా! కొంతకాలమోపిక పట్టితివేని, నీమనోరథము సిద్ధించును. నీశుకళ్యాణకాలము సన్నిహితమైయున్నట్లు మొన్న మీతండ్రిగారికడ కాలాంత్రికులు వచింప వినవా? కావున శుభసమయము వచ్చినది.

(తెరలో) ఇంకనుకాలేదు—కొలదివ్యవధి కలదు.

మల్లి—హా! ఏమది! శుభము సంకల్పింపఁగా నీ దురుపశ్రుతి వినఁబడినది.
(తెరవంకఁజూచి) ఎవరాపలుక్కినది?

(మరలఁ తెరలో)

భద్ర కోరిక ప్రకారము—ఆమె తల్లిదండ్రుల కా సంగతి సర్వమును, నెఱిఁగించి నది. అప్పుడు నేను చాటుననే యుండి, యీ మాటలన్నియు—ఇంక నైన, నిజము నొప్పుకొందువా? ఏమి మాటాడవు?

అన్న—కొండారెడ్డి బావా! అన్నియుఁ దెలిసిన పిదప నన్నిట్లు—తర్జన భర్జనములు చేయనేల? క్షమింపుము—

(7వ అనుబంధము.)

కొండా—అన్నపూర్ణా—నీవు వట్టి యమాయికురాలవు—వీరభద్రకున్న గడుసుఁదన మైనను నీకులేదు. అబద్ధమాడుటయైన నెట్లో—తుదకు నీకుఁ దెలియదు. అందుచేతనే, నాయొద్ద బయలుపడిపోతివి.—పోనిమ్ము వినవేమి! ఒక్కసంగతి మాత్రము నేను చెప్పక తీరదు—నీవు వినక తీరదు—పాపము మన వీరభద్రకు—ఖడ్గనారాయణుని యందంత, యనురాగముండుట సంతోషమే—కాని, వాని సంగతి యేమైన—నాలోచించిరదా?

అన్న—ఏమి యాలోచింపవలెనో—సెలవిండు—

కొండా—అట్లడుగుము. నీవు మంచి బుద్ధిగలదానవు—విను—ఖడ్గనారాయణుఁ డిచ్చట ప్రవేశించి నప్పటినుండియుఁ—బట్టణమున, స్వేచ్ఛగాఁ దిరుగుచు—ప్రతిసలమునందును—మా మహారాజుగారి, ననరాని మాటలాడి, యూరక దూషించుచున్నాఁడఁట. ఆ సంగతి యెట్లో రాజుగారికి తెలిసినది. ఇంక వాని పాట్లు నీవే చూడఁగలవు.

సీ. వీరభద్రనుఁ బొంద వీక్షించినట్టి యా
మాయావి నరకాల రాయువలుకు
ధరణికోటను నేలఁదలఁచిన యాక్రూరు
యమపురంబునుఁ జేరనంపువఱకు
భ్రమియింపఁజేసి వీరారెడ్డి కనుఁగప్పి
నట్టి దుర్మార్గు మట్టాడు వఱకు
వలఁచి నా మదనసౌభాగ్యలక్ష్మిని హరి
యించనెంచిన ద్రోహిఁ ద్రుంచువఱకు
కను మొగుడ్పను; దర్బారు దినమునాఁటి,
తనయవస్థనుఁ గాచుకొమ్మనుము, పిదప
లేమ వీరభద్రనుఁ గౌఁగిలింపవచ్చు
నింపుగా కొండవీడు తా నేలవచ్చు.

అన్న—సరే! అటులే చెప్పెదను; కాని...మీరన్నయట్లు కార్యము విఫలమే

యయ్యెనా—నాకుఁబట్టిన యవస్థయే—యించుమించుగ వీరభద్రకునుఁ బట్టఁగలదు. యిందు వింతయేమున్నది ?

కొండా—అదేమి ? నీకేమి యవస్థపట్టినది !

అన్న—బావా ! నీవునన్ను పూర్ణముగ నిరాకరించితివిగాదా ! ఇంతకన్న నవస్థ యేమి కావలెను ?

(8వ అనుబంధము.)

కొండా—ఓహో ! తెలసినది. అన్నపూర్ణా ! ఆహహాహా—నీవు మాటలయందు మంచి యుక్తిపరురాలవునుమా ! కాని నన్నేమి చేయుమనియెదవు ? నీమంచిచెడ్డలు నీచేతిలోనే యున్నవి.

గీ. కోమలీ ! నీవు—ననుఁబొందఁ గోరెదేని,
వీరభద్రను నాకు నర్పింపవలయు
నవల నినుఁగూడ నేఁబెండ్లి యాడువాఁడ
సతులు నాకిద్దఱుంట దోషంబుగాదు.

ఏమి ! బాగున్నదా !

అన్న—బాగున కేమిగాని, యీవిషయమున నామెనంగీకరింపఁజేయుట ఫాలాక్షునకైన శక్యముగాదని నానమ్మకము.

కొండా—ఏమేమీ ?- అంగీకరింపదా ! ఫాలాక్షుఁడేల ? తొందఱపడకు- నేనే దాని నంగీకరింపఁ జేసెదను. తుదకు నాప్రాణము విసిఁగిన దానికన్నులయెదుటనే దానితలిదండ్రులను ఖండించి పారవైచెదను. దానికన్నులయెదుటనే ఖడ్గనారాయణు నింతముక్కలక్రిందఁ గొట్టించివేసెదను. నన్నుఁ జేపట్టనియెడల తుట్టతుదకు—దానికిఁగూడ నట్టిగతియే పట్టఁగలదని గట్టిగఁ జెప్పుము-పొమ్ము.

(9వ అనుబంధము.)

(ఇరువురు చెరియొక వంకకు నిష్క్రమింతురు.)

4వ రంగము.

(రాచకొండ వీధి)

[మల్లినాథ ఖడ్గనారాయణులు ప్రవేశము.]

ఖడ్గ—మిత్రమా ! మల్లినాథా !

చ. పిలిచినవాఁడు నాకుతగు పీఠమునైన నొసంగలేదు; నా
పలుకులనైన పూర్ణముగఁ బల్కఁగనీయఁగలేదు; ముగ్ధుఁడై
యలసభలోనఁ దెల్పఁదగునంచును నాయనపోతనాయఁడీ
చెలువున నన్ బరాభవముఁ చేసెఁగదా పిలిపించి మిత్రమా !

(నీల ప్రవేశించి ప్రక్కగా నిలుచును.)

మల్లి—మిత్రమా! ఖడ్గనారాయణా! ఇందులకు సందేహమేమి? రెడ్లకును, వెలమవారికిని, తొలుతనుండియు—నన్యోన్య మహావైరానలంబు రవులుకొనుచుండిన వృత్తాంత మెవ్వరెఱుంగనిది అందును. యుక్తాయుక్త విచారణలేని భూపాలుండు గావున నట్లు వచించియుండును. ఐనను సభాదిన విశేషములంగూడ చూచెదముగాక! తినఁబోవుచు రుచులడుగనేల?

ఖడ్గ—మల్లినాథా! నేడునాకు దుర్నిమిత్తములు పెక్కులు గల్గుచున్నవి. కార్యము శుభముగాఁ బరిణమించునని తోఁపదు.

మల్లి—అట్లయిన దానిఫలితమును, త్వరలో ననపోతనాయఁ డనుభవించును—మనకు విచారమేల!

ఖడ్గ—నాకొక్క విచారము మాత్రము గలదు—ఏమంటివా

గీ. తండ్రి కెఱిఁగింపకుండ స్వతంత్రబుద్ధి
రాయబారంబు మనమిట్లు సేయుచుంట
కార్య వైఫల్యములకును, కదనములకు
గారణంబగునని పల్కఁగలఁడుతండ్రి.

మల్లి—అయినను, మనమీకార్యమును, రాజక్షేమమునుఁ గోరికదా యొనరించుచుంటిమి.

ఖడ్గ—మల్లినాథా! అప్రక్కనొక బాలికామణి నిలువఁబడియున్నది చూడు.

మల్లి—ఈమె యెవ్వతో తెలిసికొందము.

ఖడ్గ—అబలా! నీ వెవ్వఱు?

నీల—నాతో మీకేమి యవసరమున్నది?

ఖడ్గ—అవసరమేమియును లేదు; కాని

ఆ. రాజతనయభాతి రాజిల్లు నీ వద
నాంబుజంబు; దాసినగుచునిట్లు
కష్టపడుట కేమి కారణం బమ్మరో
భ్రాతరీతి నాకుఁ బలుకు మమ్మ.

నీల—అయ్యా! తమరెవ్వఱో నేనెఱుంగకపోయినను కేవల దయాపూరితములగు మీ చల్లనిమాటలు నాదుఃఖము నుపశమింపఁజేసినవి. కాని, నాదీనచరిత్రమును మీ కెఱిఁగించి, మిమ్మును మానసములఁ గష్టపెట్టుట కిష్టము లేకున్నది.

ఖడ్గ—సోదరీ! నీవట్లనఁగూడదు నీచరిత్రమును మాకెఱిఁగించి నీవిపద్దశనుండి తప్పించుకొనుటకు నాచే గొంతసేవ చేయించుకొమ్ము. అంతదనుక నాకు సంతృప్తి గలుగదు.

నీల—అయ్యా! అట్లయిన వినుఁడు.

సీ. సదమలంబైనట్టి చాళుక్యరాజ వం
 శమునఁబుట్టిన వీరజాతనయ్య
పూజితంబైన యాభువన పర్వతదుర్గ
 సార్వభౌముండు నాజనకుఁడయ్య!
ఖలుఁ డనపోతని ఖడ్గధారకు నాదు
 జనకుండు సోదరుల్ సమసిరయ్య
బలవంతముగ జల్లపల్లి యుద్ధంబున
 పరులు నన్ దాసిగాఁ బట్టిరయ్య
గీ. దీనురాలనై యేవంక దిక్కులేక
గతిదొలంగిన నామనఃకమల మిపుడు
తావక దయారసమున మోదమునునిండె
ధీరవర! మీఋణంబును దీర్చుటెట్లు.

(10వ అనుబంధము.)

ఖడ్గ—హరిహరీ! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! సోదరీ! నీపేరేమి?

నీల—అయ్యా! నన్నునీలయని పిలుతురు- ప్రతి సాయంకాలమును తిప్పరాజుగారి స్త్రీల నిమిత్తమై- పూవులుగోసి యిచ్చుచుండవలయునని నాకు దేవిగారి యానతి; కావున నేనిప్పుడు మంత్రిగారియింటి కరుగుచున్నాను.

ఖడ్గ—అబలా! నీవింత విపద్దశయందుండఁగా- నేను నీకేమియుపకారము చేయఁగలనో తోఁచుటలేదు. నీ కుపకృతిగల్గు కార్య మేదేని యొనరింపుమని నీవే నియోగించినచో- నట్లొనరింప సర్వధా సంసిద్ధుఁడను.

నీల—ఆర్యా! నావిపద్దశను తొలఁగింప మానవమాత్రులకు సాధ్యముకాదు. సర్వేశ్వరుఁడే కటాక్షించి నాకీచెఱను తప్పించినయెడల వివాహముమాని కాశికా క్షేత్రంబున జపముచేసుకొనుచుఁ గాలముపుచ్చనున్నాను.

(11వ అనుబంధము.)

ఖడ్గ—సోదరీ! దుఃఖభరంబు నందకుము. నీవిచార మచిరకాలంబున నంతమందఁగలదు. నీవు నాస్మృతియందు మఱువఁబడకుందువుగాక!

(12వ అనుబంధము.)

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ధరణికోట

ద్వితీయాంకము.

1వ రంగము.

(అనపోతనాయని దర్బారు.)

(మంత్రిసామంతులు, ఖడ్గ, మల్లి, వీరా, కొండా మొదలగువారితో అనపోతనాయఁడు)

అందఱు — (13వ అనుబంధము.)

అందఱు — (కరవాలములను దగ్గఱఁగాఁ జేర్చి మరల నొరలోనుంచి) జయ్! అనపోత రాజ దేవేంద్రునకు; జయ్!

అన — సభ్యులారా! మిమ్మందఱను నేటి మధ్యాహ్నమున నీసభామందిరమునకు రప్పించుటకు — రెండు ప్రబలకారణములు గలవు. రాఁబోవు పూర్ణిమాదివసంబున, మనకందఱకును గౌరవనీయులును, మాతండ్రిగారును, కీర్తిశేషులును నగు సింగభూపతి మహారాజాగారి జన్మదిన మహోత్సవమునుఁ గావించుటకు మనమందఱ మీవఱకే నిశ్చయించుకొంటిమి.

సీ. బీదసాదల ఘోష వినరాదు; కనరాదు
　　　　కవులు సంతృప్తినిఁ గాంచవలయు
　పౌర జానపదులు పర్వంబుగా నెంచి
　　　　యీరాచకొండకుఁ జేరవలయు
　ఉద్యోగులెల్ల సముత్సాహభరితులై
　　　　పర్వంబునకుఁదోడు పడఁగవలయు
　పురమెల్ల సౌందర్య పూరితంబగునట్లు
　　　　శ్రీకరంబుగ, గయిసేయవలయు
　గీ. భటనిరోధమిఁగి ప్రతివారు రాజమం
　　దిరము నెల్లయెడలఁ దిఱుఁగవచ్చు
　　ఉత్సవంబటంచు నూరూరఁజాటించి
　　ప్రజలకెల్లఁ దెలియఁ బరుపవలయు.

ఈవిషయంబుల నెఱిఁగించుట నేటిదర్బారునకుఁగల కారణములలో — మొదఁటిది.

అందరు — జయ్... అనపోతరాజ దేవేంద్రునకు జయ్.

అన — ఇఁక రెండవ కారణము — తెలియఁజేసెదను. కొండవీటి వేమారెడ్డి వద్దనుండి, యేదో సందేశముంగొని — యిరువురు రాయబారులు వచ్చినారఁట! వారు ప్రస్తుతము — మన దర్బారునందే యున్నారు — వారు తెచ్చిన సందేశమును వినిన పిదపఁ గర్తవ్యాంశ మూహింపవచ్చును.

ఖడ్గ — (లేచి) సభాధ్యక్షా! బహుళ హయగజేంద్రసాగ్రసేనాసహస్రప్రహతకటక రాష్ట్రాభిభ్రష్ట విద్విష్టసంపద్గ్రహణ పరమధనోద్యదగ్ర ధాటీభట శ్రీమహిత జయ విజృంభుండును — అర్థిప్రత్యర్థిదాననిరత అపరిమిత భూదాన పరశురామ అనేక నగరోపకంఠ ప్రతిపాదిత బహువిధారామ పాండ్యరాడ్గజసింహాద్యనేక బిరుదాంకితుండును నగు ననవేమకొండవీటి ధాత్రీమండలాఖండలుండు మాచేఁ బంపిన రాజకీయ సందేశమును విన్నవించుచున్నాము.

కొండా — ఓయీ! మాదర్బారునందు మాశత్రురాజుల బిరుదావళులు నీవుగ్గడింపక — తెచ్చిన సందేశమును మాత్రమే చెప్పవలయును.

ఖడ్గ — అలాగుననా! వేమభూపాలుని ప్రసిద్ధబిరుదావళి నిచ్చట నుగ్గడింపనంతమాత్రమున నాతనికేమియు లోటుగలుగదు. మార్తాండుఁ డుద్దండతేజశ్శాలియని యొకరేల స్తుతింపవలెను! — కావున నింక నాసందేశము మాత్రమే వినుఁడు.

కొండా — నీవధిక ప్రసంగము చేయక సరిగా చెప్పు.

ఖడ్గ — ఓ మహారాజా!

ఆ. కొండవీడు రాచకొండ దుర్గములకు
గలుగు పూర్వవైర కాంక్ష మాని
యుభయ రాజ్యములకు నుత్తమ లాభంబుఁ
గలుగజేయుదారి గాంచుడయ్య.

అన — ఏమేమీ! అది మాకు సరిగా బోధపడలేదు — మరియొకసారి చెప్పుము.

ఖడ్గ — ఇదిగో — చెప్పుచున్నాఁడను. నేటినుండియు రాచకొండ — కొండవీడులు స్నేహభావమున నుండవలయునని మాప్రభువు కోరిక.

అన — ఎందుచేత? ఈ స్నేహము మీ మేలుకొఱకా? మా మేలుకొఱకా?

ఖడ్గ — ఉభయుల మేలుకొఱకు. అందు ముఖ్యముగ ఆంధ్రదేశము మేలుకొఱకు

ఉ. కాకతిరాజ్య మంత్యదశఁ గాంచిననాఁటను గోలె సద్యశః
ప్రాకటమైన యాంధ్రరమ భాసిలుచున్నది తామరాకుపైఁ
బ్రాకెడు కంకణంబువలెఁ; భామినిరాజ్యము గర్భశూలమై
వీక దలిర్చువేళ తగవే! మనలోన వివాదమూనుటల్.

చ. సదమలమైన యాంధ్రవిలసద్ధరణీరుహమంత మందఁగా
చెదపురుగైన మ్లేచ్ఛుల యశేషరమావిభవం బసాధ్యమై

పొదలుట సంఘవైరములు పూర్ణతనందుట చేతగాదె! దు
ర్మదమున రెడ్లు క్షత్రియులు మత్సరముంగొని పోరనొప్పునే?

చ. మనము సహానుభూతిఁగొని మత్సరముం దిగఁద్రోసి మైత్రిచే
ననయము క్షీరనీరముల యట్లు చెలంగుదుమేని ధాత్రిపై
మనలనుఁ దేరిచూడఁ దరమా! యనపోతనరాధినాయకా!
ధనమునఁ దూగు నాంధ్ర వసుధాస్థలి లేమిని గుందఁజేతువే?

అన—ఓయీ! ఎందులకీగొడవ! నీవింకఁ బ్రయాస పడనక్కఱలేదు. మీ ప్రభువు పలికిన శ్రీరంగనీతులలోని సారాంశమును మేము—పూర్తిగా గ్రహించితిమి. కొండవీటిరాజులు మాకు సామంతులగువఱకు—వారికిని, మాకును—మైత్రి పొసంగుట కలలోనివార్త—తనరాజ్యమునకు మావలన శత్రుభయము లేకుండ, చేసికొన వలయునని యెంచి యాతఁ డీయుక్తిని పన్నినట్లు తోఁచుచున్నది. కాని వేమారెడ్డి మాకు సామంతు డగువరకు—మాయుద్ధప్రయత్నమును మేము మానము. మాయెడలఁ దనకంత భయముండి, మాస్నేహమునే కోరినయెడల వెంటనే యతఁడు, మాసామంతుడగుట, యుక్తమైనమార్గము. ఇట్లని మీ ప్రభువుతోఁ జెప్పుము. ఇదియే మీసందేశమునకుఁ బ్రత్యుత్తరము.

ఖడ్గ—అయ్యా! వేమభూపాలుని సందేశమును, మీరిట్లు—వ్యతిరేకముగ, భావింతురని మేమనుకొనలేదు. మీవలననేకాక త్రినేత్రునివలననైనను, మారాజ్యమునకు శత్రుభయములేదు. సంగ్రామధనుంజయుండగు, వేమభూమీశ్వరుఁ డొకనికి సామంతుఁ డగుననుమాట కలలోనివార్త.

ఉ. అడ్డమువచ్చినంతఁ ద్రిపురాంతకునైన నెదిర్చి, యాజిఁగా
లిడ్డ యరాతి వీరుల జయింపఁగ వీసరపోవ నౌనె? యీ
రెడ్డికులంపుబిడ్డఁడు ధరించిన ఖడ్గము; లేనిపోని యీ
యడ్డఁపు మాటలేటి కనఘా యనపోత నృపాలచంద్రమా!

ఉ. కోటికిమిన్నగా ధరణికోటరణంబున పాండ్యరాడ్బలం
బోటమినంది వెన్నొసఁగి యోర్వకపారదె? మీరెఱుంగరే
మాటలిఁకేల? మీతలఁపుమానుఁడు రెడ్డికులంపువైరమే
నాటికినైన మీపొగ రణంపఁగగారణ మౌరా నిజంబుగన్.

అన—ఓయీ! నోటికివచ్చినట్లు మాటాడకుము. యుద్ధక్రమంబన్ననెట్టిదో యెఱుంగని పాండ్యరాజు దళంబుల గెల్చుట యొక్క పరాక్రమముకాదు. క్రిందటి ధరణికోట యుద్ధమున- మీపరాక్రమము సహింపలేక, మేము తిరిగిపోలేదు- ఆ యను మానమే మిమ్ముల బాధించుచున్నదికాబోలు! ఇదిగో కొలదికాలములోననే

మేము మరల వచ్చుచున్నాము. ఈసారి మీ ధరణికోటను మీరు కాపాడు కొన్న జాలును- ఎందులకీ వట్టిడంబములు.

గీ. భయము చేమియ్యుఁగని నంతపారిపోవ
పాండ్యరాజులుగా మదిభ్రమసినావొ
ప్రబల చాళుక్య రక్తతర్పణము లొసఁగు
క్షత్రియులుసుమ్ము వీరు విక్రమధనాఢ్య.

ఖడ్గ—ఔనౌను. రాచవారు పాండ్యరాజవీరు లెట్లగుదురు?— పాండ్యరాజులు— ఆంధ్రదేశ చక్రవర్తియగు కాకతిప్రతాప రుద్రదేవ సార్వభౌమునిఁగూడ సంగ్రామరంగంబున నెదిరించిన వీరాగ్రేసరులు— రాచవారన్ననో యుద్ధక్రమం బన్న నెట్టిదో యెఱుంగని పసిబాలురగు చాళుక్యరాజకుమారులను ఖండించిన ప్రతాపవంతులు— అందుచే వీరు......................

అన—ఓరోరిమూర్ఖా! వాచాటా! శాంతించిన కొలఁదియు నీదుష్ప్రసంగమతిశయించుచున్నదే! ఇచ్చటనుండి ప్రాణములను దక్కించుకొనిపోవు యోగ్యత నీకు లేనట్లున్నది. నీరెడ్డి పౌరుషమంతయు నిప్పుడే చూపకుము.

ఖడ్గ—రాజా! రెడ్డిపౌరుషమని నీవును పరిహాసింపవలెనా? రెడ్డివారు రాచవారి కెన్నడుం దీసిపోరుసుమా! యిటు వినుము.

సీ. విమత దుర్మదరాజ దమన ప్రవీణ భా
వితశూరు లీకొండవీటి రెడ్లు
ప్రబలక్షత్రియమత్త భద్ర మాతంగవి
పాటసింహులు కొండవీటి రెడ్లు
సామ్రాజ్య విద్రోహ చంచత్క్రియారంభ
విద్వేషులీ కొండవీటి రెడ్లు
నిర్వక్రవిక్రమా ఖర్వచమూసమ
న్వితధీరు లీకొండవీటి రెడ్లు
గీ. పాండ్యరాజులవలె నోడి పారుటకును
మెతుకు దుర్గాధిపతివోలె హతముగుటకు
పిఱికివారలుగారు మీ పీచమడఁప
వెడలనున్నారిదే కొండవీటి రెడ్లు.

కొండా—(కత్తిదీసి) ఓరీ! అతిక్రాంతమర్యాదా! మాసమక్షముననే మారాజేంద్రుని దూషించుచు మానాశమును సంకల్పించుచుంటివఁటరా! తులువా! చూఁడుము. నిన్నేమిచేసెదనో—

ఖడ్గ—ఓరీ! తులువా! ఏమిరా ప్రతాపప్రదర్శనము చేయఁజూచుచున్నావు! రమ్ము—మన యుద్ధకౌశలము నేడే తెలియఁగలదు.

(కత్తిలాగును.)

కొండా—దుష్టా! వంటయింటఁజొచ్చిన కుందేలు వయితి వెందుబోయెదవు? నీపీచమడంతును రమ్ము—

మల్లి—(కత్తిలాగి) ఓరీ! మందను మాచి—మొఱుగుచున్న కుక్కవలె మొఱిఁగిన నేమి లాభము? కులద్రోహివై—పూజ్యమగు రెడ్డికులమునఁ బుట్టియు—పట్టెడు పొట్టకోసరము—రాచవారి నాశ్రయింపఁ దలపడిన నీనాశనమునకు ఖడ్గనారాయణుఁడు కావలయునా? రమ్ము. నాకరవాలాగ్నియందు శలభంభవై మాడిపోయెదవు.

(14వ అనుబంధము.)

వీరా—రాజేంద్రా! ఏమి యీ కల్లోలము? రాయబారంబు సలుపవచ్చిన దూతపైఁ గలహించుట మనకు నీతిగాదు.

అన—కొండారెడ్డీ! శాంతింపుము. వీరిరాయబార మింకచాలును. వీరినిప్పుడే పురము వెడలింపుము.

కొండా—మహారాజా! నాదొక మనవిగలదు. ఈ దుర్మార్గుఁడు మన రాజకీయ రహస్యములను—మన యుద్ధప్రయత్నములను—గూఢముగ గనుఁగొనుటకై—యీ రాయబార మను మిషచే మన పట్టణముఁ బ్రవేశించెను. ఈ నాలుగైదు దినములనుండియు నితఁడు పట్టణమునందంతటను సంచరించుచు—నేమేమో—సంగతులు కనుఁగొనుచునే యుండెను. ప్రతిస్థలమునందును, ఈ మూర్ఖుఁడు దేవరవారినిఁ గూర్చి ప్రసంగించుచు, తమ రప్రయోజకులనియు, యుక్తాయుక్త విచక్షణ శూన్యులనియు, సింహాసనమున కనర్హులనియుఁ దమ ప్రభువే మిక్కిలి యోగ్యుఁడనియు, నోటికివచ్చినట్లెల్ల కూయుచున్నాఁడు. ఈ రాయబారులు, మాయింటనే బసచేసియున్నందున, నిన్నటిరాత్రి రెండుజాములకు, మేడపైనున్న గదిలో—నిద్రలేకుండ కూర్చుండి వీరు మాటాడుకొనిన మాటలను నేను రహస్యముగ వింటిని. అప్పుడు నాగుండెలు పగిలిపోయినవి. వీరు సామాన్య రాయబారులుకారు. పట్టపగలే—బహిరంగముగ కన్నముఁ ద్రవ్వఁగల గజదొంగలు. వీరిని సామాన్యముగ విడిచిపెట్టరాదు.

మల్లి—(కత్తిదూసి) ఓరోరి యసత్యవాదీ! నిత్య మహాపాతకవర్తీ ఏమనుచుంటివిరా!

మ. తులువా! యేమనిపల్కితీవు? దురితాత్మా! లేవవేలిందు నీ
బలగంబుల్ దలరంచు మత్తిలి, యసంభావ్యంబు లిట్లాడెదే!
ఖలుఁడా! నీ శిరమిప్పుడే తఱిగి కర్తుస్రావముం జేతు నీ
స్థలమే ప్రేతతలంబు గావలయు; వంశద్రోహి! పాపాత్ముఁడా!

ఖడ్గ—(పట్టుకొని) మిత్రమా! తొందఱపడకుము.

అన—కొండారెడ్డీ! నీస్వామిభక్తికి సంతసించితిమి. ఇంక మారాడక నీ మల్లినాధుని పురమునుండి వెడలఁగొట్టి ఖడ్గనారాయణుని పట్టి బంధింపుము.

ఖడ్గ—తులువలారా! మమ్ము బంధింప మీతరమగునఁటరా! రండు—మిమ్మందఱను మేమిరువుఱ మే భూతబలి యిచ్చెదము! (అందఱును యుద్ధము చేయుదురు. ఖడ్గనారాయణుని పలువురు బంధింతురు. తెరవ్రాలును.)

2వ రంగము—వీరారెడ్డియిల్లు.

వీర—(15వ అనుబంధము.)

అన్న—అమ్మా! వీరభద్రా! ఊరడిల్లుము.

వీర—అన్నపూర్ణా! నామనోరథమును, నాశరీరమును, నాయౌవనమును నే నమ్మహనీయునకు ధారపోసితిని. ఎన్నికష్టములు సంభవించినను నాకాతఁడే హృదయప్రియుఁడు. ఆతఁడే నాదైవము. లోకమంతయు నాకాతనితోడనే యున్నది. ఆమంగళాకారుని చరణకైంకర్యము నాకు లభింపనినాడు, నే నీ తుచ్ఛలోకము నుండి తప్పక విముక్తి చెందెదను.

అన్న—అమ్మా! నీవు మహాపతివ్రతవు. నీవంటి సాధ్వీమణికి, సర్వేశ్వరుఁడట్టి ఘోర విపత్తుఁ గల్గింపఁడు. ఆపత్సమయమున, ధైర్యము వహించుటయే కార్యమునకు శుభసూచకము. విషాదనమ్రమై— నిరంతరమునిట్లు— శుష్కించుచున్న యెడల కార్యసాధనోపాయమును, మనకెఱిఁగించువారెవ్వరున్నారు? నీవించుక ధైర్యము వహించుచెడల నేదోయొకమార్గ మాలోచించి వానిని బంధవిముక్తు నొనర్చుటకు ప్రయత్నింపవచ్చును.

(16వ అనుబంధము.)

వీర—చెలీ! దాపఁనేల?

సీ. నాజీవమగు ఖడ్గనారాయణునిస్వజీ
వములతో నాకుఁ గన్బరుపరమ్మ!
ఘోరమౌ—నీవిపత్కారణంబున ప్రాణ
ములను వీడునో యేమొ తెలుపరమ్మ!
అనఘాత్మ! నీదాసియగు వీరభద్ర నీ
పై బెంగఁగొనెనంచు బలుకరమ్మ!
మహినీవిముక్తికి మార్గంబుగలదేని,
జీవమిచ్చెదనంచుఁ జెప్పరమ్మ
గీ. కాంతునిడుమలుతీరు మార్గంబు వెదకి
తెరవు నీకిదియంచు బోధింపరమ్మ!

చేతగాదేని యిపుడె నిశ్చింతఁబూని
వీరభద్రపైని దురాశవీడరమ్మ!

అన్న—అమ్మా! ఇప్పుడు నీవిట్లు దుఃఖింపక, కార్యముదెస దానవుగమ్ము, ధీరుఁడగు ఖడ్గనారాయణుఁ డెన్నఁడును, కష్టములకై— మనోధైర్యముచెడి ప్రాణత్యాగ మొనర్పఁబోఁడుగాఁడు. ఐనను— నేనీసాయంత్రము లోపల నెట్లో కారాగృహమున కేగి, ప్రస్తుతమాయనకు ధైర్యము గఱపివచ్చెదను. నీవును నొకలేఖ వ్రాసియిమ్ము. దానింగొనిపోయి యాతనకిచ్చెదను.

వీర—చెలీ! అన్నపూర్ణా! నాకింతకన్న నేమికావలయును. అట్లే వ్రాసియిచ్చెదను. యిప్పుడే యారంభింతును. రమ్ము—

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

౨వ రంగము.

రాచకొండ వీథిలో—

(వెంకన్న—అన్నపూర్ణ చెఱియొకవైపునుండి ప్రవేశము.)

వెంక—ఓహో! అన్నపూర్ణా!— నేనెంత యదృష్టవంతుఁడనే! ఇంతవఱకు నామనస్సులో నిన్నుగూర్చియే— యాలోచించుచున్నానుసుమా నిజముగా నేను సంకల్పసిద్ధుఁడను—

అన్న—తాతా! నీవు సంకల్పసిద్ధుఁడవుకావు. శ్మశానసిద్ధుఁడవు—

వెంక—అదిగో! నన్నుతాతా, యని పిలువవలదని నీ కెన్నిసారులు చెప్పినాను. నా గ్రహచారముకాలా—పట్టుమని యింకను, నాకు నలువదియేండ్లయినునిండలేదు. అప్పుడే తాతనైపోయినానా? నాదంతములుచూఁడు. ఎంత పటుత్వముతో నున్నవో—నాదండలు చూఁడు ఎట్లుతిరిగి యున్నవో—

అన్న—తాతా! వానిమాటకేమిగాని, నీతలవెండ్రుకలకు— తారుపూసితివా యేమి? మొన్నటికన్నను— నేడు నల్లగానున్నవి.

వెంక—అన్నపూర్ణా! తెల్లవాఱినది మొదలు గిట్టని ముండకొడుకులందఱును నన్నిట్లే వేళాకోళము లాడుచుందురు. నీవుగూడ వారిలోఁ జేరితివా? ఏదీ! నీముద్దుమొగ మొకసారి, పైకెత్తి— నాశరీరమును చక్కగాఁ జూఁడు. నేనెంత యందగాఁడనో నీవే తెలిసికొనఁగలవు.

(17వ అనుబంధము.)

అన్న—నీయందము కాలినట్లేయున్నది. నీబ్రతుకునకుఁ జక్కఁదన మొకటి యుండవలెనుగా?

వెంక—అయ్యో! అట్లనియెదవేల? నీవంటిసుందరి నాకు భార్యగా నుండ, నాకుఁగాక మరియొవ్వఱికి చక్కఁదనము?

అన్న—ఛీ! నోరుమూయ్య—ఆ ప్రేలాపన కట్టిపెట్టవలయునని నీకెన్నిమారులు చెప్పితిని.

(18వ అనుబంధము.)

వెంక—ఔను. నేనేమిచేయఁగలను? నీవు సమ్మతింపకున్న—బలవంతముగనైన—నెత్తుకొని పోయెదనుగాని, యీవిషయములో నీవెంతచెప్పినను, నేనువినను.

అన్న—ఛీ! మూర్ఖుడా! నీకు సన్నిపాతము ముంచినప్పుడుగాని, నీనోరు మూతబడదు.

వెంక—నాకు సన్నిపాతము, ముంచినప్పుడు నీకేదిదారి? నీవెట్లు బ్రతుకఁగలవు? అన్నపూర్ణా! ముసుగులో గ్రుద్దులాట లెందుకు? స్పష్టముగావిను. నీమనస్సింకను, మారకున్నది—రాత్రి భోజనమైనతరువాత, నీయింటికివచ్చి బోధపఱచెదను. అప్పుడు నీవు.............

అన్న—నీపరువునకుఁ దోడు మాయింటికిగూడ రావలెనా? అట్టిపని యెప్పుడును చేయకు. కాళ్ళు విఱుగఁ గొట్టఁగలను.

వెంక—ఆహా! అన్నపూర్ణా! నీవట్లు చేసినయెడల నిజముగా నాకు మహోపకారము సల్పినదాన వగుదువు. కాళ్ళు విఱిగి నేను నీయింటనే పడియున్నప్పుడు—నీవే నన్నెత్తుకొని, మంచముమీఁద బరుండఁబెట్టుటయు, నీవే నాకన్నము దినిపించుటయు—నీవే నాసంరక్షణమంతయుఁ జేయుటయుఁ సంభవించును గదా! ఆహాహా! అప్పుడు నేనెంత యదృష్టవంతుఁడ నగుదును!—అట్టి భాగ్యమే—నీవు నాకుఁ గల్గించిన యెడల—నేను తప్పక నేటిరాత్రి—నీయింటికి వచ్చెదను. నీవు మాత్ర మొక చేపాటికర్రతో గుమ్మమువద్ద సిద్ధముగా నుండుము.

అన్న—ఓరి సిగ్గుమాలిన శిఖండీ! నీకు వచ్చిన యీదెవ్వతెకి వచ్చినదిరా ఛీ! నడువీధిలో నవ్వులాటలా—నడు—నడు—.

(19వ అనుబంధము.)

(ఇద్దఱును—నిష్క్రమింతురు.)

9వ రంగము.

[రాచకొండలోని చెఱసాల]

ఖడ్గ—(20వ అనుబంధము)

వెంక—ఘారాహుషార్ ఘారాహుషార్!!

అన్న—(ప్రవే) (తనలో) అల్లదే సుకుమారుండగు ఖడ్గనారాయణుఁడు కారాగృహవాసంబున మలినమయిన ముఖమండలముతో దుఃఖించుచున్నవాఁడు. నే నీమద్యము నీ కారాగృహరక్షకున కొసంగి మత్తునిఁ జేసి, వీరభద్ర యుత్తరము నీ ఖడ్గనారాయణున కొసంగెదఁ గాక!—

వెంక—వహ్వా! వహ్వా! రామచిలుక! బంగారుమొలక—నన్ను పెండ్లాడదాని కొస్తూంది. రా—రా—మోహినీ—రా—నాకొక ముద్దిచ్చి వెళ్లు.

అన్న—(21వ అనుబంధము) (సారాయినిచ్చును.)
వెంక—(త్రాగి పడిపోవును.)
అన్న—ఇదే మంచిసమయము. (తాళముతీసి) శ్రీఖడ్గనారాయణునకు జయమగుఁగాక!
ఖడ్గ—అన్నపూర్ణా! ఇదేమి సాహసము! ఇట కూర్చుండుము.
అన్న—ఆర్య! సుకుమారులగు తమరిట్టి దుర్గంధపూరిత ప్రదేశముల వాసముచేయుటకే సాహసించి నప్పుడు—నా యీ సాహస మొక లెక్కయా?
ఖడ్గ—అన్నపూర్ణా! నా కష్టములకేమి? మీచెలి వీరభద్ర క్షేమముగా నున్నదా?
అన్న—ఆమె క్షేమము నామెచే వ్రాయఁబడిన, యీలేఖయే మీ కెఱిఁగింపఁగలదు.
ఖడ్గ—అన్నపూర్ణా! వీరభద్ర నా కుత్తరము వ్రాసినదా? ఏది ఏది?
అన్న—(ఇచ్చును)
ఖడ్గ—(విప్పి చదువుచున్నాఁడు)
"ప్రాణేశ్వరా!

ఉ. తిండికి నాశపుట్టదు; గతించెను నిద్దుర; దప్పి లేదు; నా
గుండె పతాలుమంచునుఁ బగులొక్కని పోవుచునుండె నక్కటా
పండిన పొట్లపండువలెఁ బ్రాణమిటుల్ క్షణబంగురంబు; గా
నుండె-భవద్వియోగమున నో హృదయేశ్వర! యేమిచేయుదున్.

సీ. కొండవీటికి - రాచకొండ కీ శత్రుత్వ
మేకారణము లేక యేలగలిగె?
ఆరాజు నిను రాయబారిగా నియమించి
యీ లీల రిపుసీమ కేల పంపె?
మాతండ్రి నీకు సన్మానంబుఁ గావించి
నీ కేల మా యింట నెలవొసంగె
అక్కటా! నినుఁ జూచినంతనే, నాయంత
రాత్మ నీయందేటి కైక్యమయ్యె
దిక్కుమాలిన దైవమా తెలుఁగు నిన్నుఁ
గారలో నేల చేర్చి విషక్రియణమతిని
ప్రాణనాయక! నీ పదాబ్జములఁ గొలిచి
నిన్నుఁ దలపోసి ప్రాణముల్ నిలుపఁజాల—

శా. కొండారెడ్డి కతాన బల్మినసువుల్ గోల్పోవ సంసిద్ధనై
యుండన్ నిన్నని మోహబద్ధనయి నే నూరంత పేరాశతో

పండెన్ మత్కృతపుణ్యమంచు మదిలో భావించితి న్గాని; యి
ట్లుండెన్ మత్కృతపుణ్యమం చెఱుఁగ లేదోయీ మనోవల్లభా!

మ. తనుఁ జేపట్టకయున్న నా బ్రదుకబద్ధంబంచు స్పష్టంబుగా
ననె నామూర్ఖుఁడు; నిన్నుగూడ చెఱలో నంతంబు నొందింపఁగా
గనుచున్నాఁడు; విపత్సముద్రమున, మున్గంగా దటస్థించె; నే
మనుదానన్ - మన కేమి సాధనమొ నాథా! నీవె భావింపవే!

ఉ. ఆపదలందు ధైర్యము, మహాత్ముల లక్షణ మందు చేత నే
పాపపు సాహసంబునకుఁ బాల్పడఁ బోక, భవద్భుజా బల
ప్రాపకమైన భీకరకృపాణము ప్రాణముగా ధరింపుమా
పైపని చూచుకొందము; కృపామయుఁ డీశ్వరుఁ డుండు నేకదా!

ఉ. వడ్డికివడ్డిఁగట్టి తమవైరులపైఁ బగఁ దీర్చుకొంటయే
దొడ్డతనంబుఁగా దలఁచి, దోర్బలలీలల వేల్పుదొడ్డ పైఁ
బడ్డ, నెదిర్చి - నిల్వఁగల బాహు బలాఢ్యులు రెడ్డిరాజులా
రెడ్డి కొలంపు బిడ్డఁడు, ధరించినశస్త్రము రిత్తపోవునే?

క. చండాఖడ్గశతాసిని,
చండాలుఁడ ఖర్వగర్వసంపన్నుండా
కొండారెడ్డిని గ్రక్కున
ఖండింపుము; జంకు లేక, కంటంబడినన్.

శా. కారాగార విముక్తుఁ జేసి, నిను నేకష్టంబు లేకుండ మీ
యూరం జేర్పఁగఁ బెక్కుమార్గములనే, నూహించుచున్నాను; నీ
వైరుల్ నవ్వఁగ నాత్మహత్య కెపుడుం బాల్గాకుమీ లోపలన్
కారుణ్యాలయుఁ డీశ్వరుండె మనలంగాపాడు; ప్రాణేశ్వరా!

ఇట్లు—నీచరణ సేవకురాలు
వీరభద్ర"

అన్న—దేవా! మాచెలి సంతాపాతిశయము నీలేఖయే మీకు విశదము చేయఁగలదు.

ఖడ్గ—(వీరభద్ర నుద్దేశించి) వీరభద్రా! నిన్ను వీక్షించినదాది, నీయనన్యసామాన్య రూపలావణ్యాతిశయమునకే—యుప్పొంగుచుంటిని గాని, యింత ప్రతిభావంతు

అన్న—అయ్యో! పిన్నలకు పెద్దలు నమస్కరింపవచ్చునా?

ఖడ్గ—పోనిమ్ము—నేను నిరంతరముగా నామెకు చరణదాసుఁడనని చెప్పుము.

అన్న—అట్లు చెప్పినచో—నామె మనస్సున నొచ్చుకొనక మానదు.

ఖడ్గ—అలాగునవా? సరే! ఆమె సుందరవదనారవిందమును నే నొకసారి ముద్దుపెట్టుకొంటినని చెప్పుము.

అన్న—అట్లే చెప్పెదనుగాని, అందువలన మీ ధైర్యస్థైర్యము లామెకు తెలియఁగలవు. మఱియుఁ బురుషులు మోహాతురులని యామెకు స్పష్టమగును.

ఖడ్గ—అదియును వలదా! కానిమ్ము. నీవు వ్రాసినప్రకారము నీయాజ్ఞ శిరసావహించి యాత్మహత్యకుఁ బాల్పడక—నేను ధైర్యముతో నుండెదనని చెప్పుము.

అన్న—చెప్పెదను. గాని యిందువలన, మీ యుత్తమ నాయకత్వమును వీరభద్ర యాక్షేపించిన యెడల నేనుమాత్ర ముత్తరవాదిని గాఁజాలను.

ఖడ—అబ్బ—అన్నపూర్ణా! నీతో మాటాడుట కష్టమునుమా! నీవేమియుఁ జెప్ప నక్కఱలేదు. ఈముద్దుటుంగరమును—గైకొని యామెకుఁ బ్రత్యుత్తరముగా నర్పించితి ననుము. (ఇచ్చును)

అన్న—సెబాస్! అదిగదా వీరపురుషుల లక్షణము. దూరార్థ బోధకమగు ప్రత్యుత్తర మింతకన్న వేఱేమున్నది. ఆర్యా! నాకింక సెల విప్పించెదరా?

ఖడ్గ—శుభంబగుగాక! పోయిరమ్ము.

(అన్న—నిష్క్రి—తెరవ్రాలును)

5వ రంగము.

పురవీధి

[వెంకన్న ఒంటరిగ ప్రవేశించును]

వెంక— (అనుబంధము 22]

మొన్న మొన్ననే అఱవై యేళ్ళు దాటి పదేళ్ళు పయినబడ్డవిగదా? నాకప్పుడే యేమంత ముసలితన మొచ్చిందని తాతనాతాను! అసలు—'తాత' అనే మాట కర్థమేమిటి? మనమళ్ళూ మనమరాళ్ళూ వుంటేకదా తాతనిగావడం—నాకింకా పెళ్ళేకాలేదే! ఇంతలో తాతనాతానా? పరిహాసాలాడి పారిపోవడమేగాని వొక్కఱ్ఱుముండా పట్టుమని పెళ్ళాడమనదు గదా! వీళ్ళకేం పోయేకాలమొ గాని,

వెండితీగల్లాగ వెంద్రుకలు మెఱుస్తూవుంటే— అందము తక్కువఁట! నల్లగా మసిబొగ్గుల్లాగా వుంటే నాణ్యమఁట! మొన్న అన్నపూర్ణ, యీదారినివెళుతూ— కాస్త నామీద కన్నువేసింది, కాని మళ్ళీ కనపడ్డదిగాదు. ఎవరు చెపుమా! ఈదారిని రింగురంగుమంటూ వస్తున్నారు— అన్నపూర్ణ కాదుకదా! ఐనా— వీళ్ళంతా అన్నట్టుగానే— నాకు, దృష్టిలోప మన్నమాట వాస్తవమే— (సరిగా చూచి) ఆ! ఈసారి చూపు బాగా ఆనుతూంది. ఇది దివాణపుదాసి మాలి. బాగుంది. పోనీ అన్నపూర్ణమాట మఱచిపోతాను. ఇదైనా—కనికరిస్తుందేమో—

(మాలి ప్రవేశము.)

మాలి—వెంకన్నతాతా! ఎక్కడికో వెళుతున్నావూ?

వెంక—ఓసీ చెడిపెముండా! అన్నావూ! ఆమాటకాస్తా అనేశావఁటే—నీకళ్ళకు— నే నెంతలో తాతనైపోయినానే?

మాలి—తాతా! నిన్ను తాతాఅంటేః అంతకోప మెందుకూ?

వెంక—అదుగదుగో! మళ్లీ తాతాఅంటున్నావు? నావొళ్ళు మండుకుపోతుంది.

మాలి— మఱి నిన్నేమని పిలవమన్నావు?

వెంక—ముద్దుగా బావా అని పిలవరాదఁటే!

మాలి—ఓరీ నీముద్దు ముక్కలుగానూ సరేకాని, బావా! ఇప్పుడెక్కడికి వెళుతున్నావో చెప్పావుకావుగదా!

వెంక—సెబాసే మరదలా; ఇప్పుడు బాగుంది. నీనోటినుంచి మంచిముత్యాలు రాలి నట్టుంది. ఐతే నే నెక్కడికి వెళుతున్నానో—చెప్పమంటావా? చెపుతావిను— రేపు—మన ప్రభువుగారైన! అనపోతరాజుగారి తండ్రి జన్మదినోత్సవమని తెలియునా?

మాలి—వూరంతా—యింత శృంగారంగా—అలంకరిస్తూండఁగా—అంతమాత్రమైనా తెలుసుకోలేనా?

వెంక—ఈవుత్సవంరోజున గలిగిన ఆనందమువల్ల—ఇప్పటికి, ఖైదులో వున్నవాళ్ళ నందఱిని రేపు రాజుగారు విడుదల చేయడానికి నిశ్చయించుకున్నారు. కొండ వీటి యువరాజైన ఖడ్గనారాయణుణ్ని గూడా వదలివేయమని చెప్పడానికి ఫరమానా తీసుకొని వెళుతున్నాను. ఐతే—సరేగాని, మాలీ! నామాటేం జెప్పావు?

మాలి—నీమాటేమిటి?

వెంక—ఓసీ! తెలివితక్కువదానా! 'బావా' అని నీచేత, పిలిపించుకొని, నేను 'మరదలా', అని పిలిచిం దెందుకనుకున్నావు?—నిన్ను నేను పెళ్ళాడతా.

మాలి—వద్దు—వద్దు. ఐతే—ఆవరస మానివేయి. నన్ను 'అత్తా' అని పిలుస్తూవుండు. నిన్ను నేను—అల్లుఁడా అని పిలుస్తాను. నాకు బిడ్డపుడితే నీకిస్తాలే—

వెంక—అప్పటికి నేనుచస్తే?

మాలి—చస్తే—తగలవేస్తారు.

వెంక—ఓసీ! దిక్కుమాలినదానా! నేను చావవలెనఁటే?

(తెరలో)

మ॥ అరరే! యెంతటిమోసమయ్యో! ఖలుఁడౌ నా ఖడ్గనారాయణుం
డిరవొందం జెఱసాలనుండి చనునే? స్వేచ్ఛానుమోదాత్ముఁడై
గురుతంత్రంబు రచించి, కార్యఫల భగ్నంజేసి-మర్దింతు-నే
నరు, డోర్వంగలవాఁడు? వైరియగు, కొండారెడ్డి జీవింపఁగన్.

మాలి—(భయముతో) అమ్మయ్యో! — అదియేమి గంభీరనాదము?

వెంక—అదిగో! కత్తిదూసికొని, యార్చుచు, దుష్టుఁడగు కొండారెడ్డి యిట్లే వచ్చుచున్నాఁడు. రమ్మ—రమ్మ. ప్రాణములు రక్షించుకొందము.

(మాలి నెత్తుకొని పరుగెత్తును.)

6వ రంగము.

(మందిరాంతర్భాగము.)

[క్రోధముతో, కొండారెడ్డి పూర్వోక్త పద్యముం జదువుచు ప్రవేశం.]

కొండా—ఎంతదుర్మార్గుఁడు! ఎంత కుతంత్రపరాయణుఁడు! ఈరహస్యము నాకు దెలియకుండినయెడల నాకస్మికముగ, నాకొంప మునిగిపోవునుగదా! నా ప్రయత్నము అన్నియు, గంగలో కలసిపోవునుగదా! తాను స్వయముగ, మనవి చేసిన యడల, గౌరవము లేదని తలంచి, మా మామ-ఛీఛీ! వాఁడు నాకెక్కడిమామ? ఆవీరారెడ్డి, యెవటిచేతనో యీసంగతి రాజునకుఁ జెప్పించి యుండును. ఐనను—ఎవనిచేఁ జెప్పించియుండును? ఉత్సవమునాడు-కారాగృహమునం దున్న ఖైదీల నందఱను—విడుదల చేయుట రాజధర్మమని, ప్రధానమంత్రుల లోనే—యెవరో యొకరు—చెప్పవలసియుండును. కాని, వారందఱును—ఖడ్గనారాయణుని యందు, మితిలేని రోషము వహించియున్నారుగదా! అట్లు

చెప్పియుందురా! కాదుకాదు — ఎంతమాత్రము నిది వారిబోధనకాదు. కాక మఱియొకటిది............ఇట్టి రాచకీయాంశము లితరోద్యోగస్థు లెవరు బోధించినను రాజు వినఁడుగదా! నిన్న సాయంకాలమున గొల్వుకూటములో రాజుగారి యెదుట జఱిగిన యుత్సవప్రసంగములో ఖయిదీల విషయమై ప్రశంసయే రాలేదు. మఱియు — నిన్న రాత్రినుండియు రాజు దేవిగారి యంతఃపురము నందే యున్నట్లు వినుచున్నాను. పరపురుషులు చొఱరాని యంతిపురసీమకేగి యీవిషయమై రాజున కెవరు బోధించెదరు? రేపుత్సవ దినమగుటచే—ఖయిదీలనందఱిని విడిచిపెట్ట వలయునని—యింత యాకస్మికముగ నుత్తరవిచ్చుట కేమి కారణము? ఈ బుద్ధి రాజునకు స్వయముగఁ బుట్టినదా? లేక బలవంతముగ నితరులు పుట్టించిరా! స్వయముగాఁ బుట్టిన బుద్ధియే యైనచో ఖడ్గనారాయణుని యం దింత యాగ్రహముతోనున్న యాతఁడు వానినిఁ దప్ప — తక్కిన ఖైదీలను మాత్రము విడిచిపెట్ట వలయునని యాజ్ఞాపించి యుండఁడా? అందుచే నిది తప్పక — పరబోధితమే కాని స్వయంకృతాపరాధము కాదు. కాని యాబోధించినవా రెవరో—కుతంత్రములందు నాకన్నను నేర్పరులై కనఁబడుచున్నారు... ......కారణమేమియో తెలియరాదు. కాని నేటికి రెండుదినముల నుండి కోటలోని చాళుక్యరాజకన్యక యగు నీలయనుదాసి మాయింటికివచ్చి — వీరభద్రాన్నపూర్ణలతో నేమేమో గుసగుసలాడి పోవుచుండుట — నేను కనిపెట్టుచున్నాను. ఆగుసగుస లీవిషయమునుఁ గూర్చియే కదా! ఇదివఱ కెప్పుడును ఆమె మాయింటికి వచ్చు నాచారములేదే!...ఓహో! తెలిసినది. తెలిసినది! అబ్బా! ఎంతవ్యూహమును బన్నిరి! నేను మిక్కిలి మేధావంతుఁడ నగుటచే గ్రహించితిని గాని మఱియొక మందబుద్ధి యయినచో నూరకుండ వలసినదే కదా! ఈకుట్రలో నొక్క—వీరారెడ్డియే కాక, వీరభద్రాన్నపూర్ణలు కూడ నున్నారు. ఈ మువ్వురునుఁ గలిసి యోచించి నీలను రప్పించి యామెకీ విషయమును బోధించి యుందురు. ఆయుపాయము ననుసరించి—నీల తనతోఁగూడు చాళుక్య దాసీ లందఱితోడ నీసంగతి నొక్కి చెప్పియుండును. వారందఱునుఁ గలసి పట్టపుదేవి కీ సంగతి తలకెక్కించి యుందురు. ఆ చెప్పుటలో ఖైదీల నుత్సవ సమయమున విడిచిపెట్టుట రాజధర్మమనియు — తమతండ్రులు రాజ్యమేలు సమయములో నటులే విడిచిపెట్టు చుండిరనియు — నుత్సాహదినములలో ఖైదీ లమంగళకరముగ రోదనము చేయుట రాజునకు శ్రేయస్కరము కాదనియు — రాణికి మనస్సు నొప్పికల్గునటుల చెప్పియుందురు. తోడనే యామె భర్త నీవిషయమున మిక్కిలి బలవంతపఱచి యుండును. ఓహో! ఎంత కపటాటోపము! ఎంత నిగూఢప్రయత్నము! ఖడ్గనారాయణుని చెఱలోనుండి స్వేచ్ఛగా విడిచిపెట్టిన యెడల నా మాయలమారి ముండకొడుకు వీరభద్రను నాకు దక్కనిచ్చునా? ఇంతటి కుట్రలు పన్ననేర్చిన యన్నపూర్ణయు వీరారెడ్డియు వీరభద్రను వానివెంటఁ బంపివేయకుందురా? అందుచే — నాకిప్పుడు కర్తవ్యమేమి?

రాజునకు బోధఁజేసి వానిమనస్సు త్రిప్పి — యీయుత్తరువు రద్దుచేయింపఁ బ్రయత్నించుట కవకాశము లేశమును లేదు! తెల్లవాఱినచో — ఖైదీలను విడువక తప్పదు, కావున నింకొక్కటియే కర్తవ్యము! ఇప్పట్టున సాహసము వహించినఁగాని కార్యము కొనసాగనేరదు. సెబాస్! ఖడ్గనారాయణా! నిన్నుఁ గూర్చి యెంతలు ప్రయత్నించినను గార్యము లేకపోయినది. నీయాశ లడుగంటుచున్నవి. నీజీవితకాల పరిమితి యగు నీరాత్రిమాత్రము నీవు వృధా పుచ్చక రామస్మరణ చేసికొనుచుండుము.

(23వ అనుబంధము.)

(నిష్క్రమించును.)

(7వ రంగము.)

(సింగభూపతి యాలయము.)

(సింగభూపతి విగ్రహమున కెదురుగా అనపోత మాధవనాయులు పూజించుచుందురు)

అన — సోదరా మాధవా! ఇది మన జనకుని జన్మదిన మగుటచేత పితృప్రతిమానమగు నీ విగ్రహమునకుఁ బూజాభిషేకములు చేయుట మనకుఁ గర్తవ్యము. వీరులను దైవసమానముగా బూజించుట భారతజాతికి గర్తవ్యమై యున్నది.

చ. దివమున కేగియున్న జగతీవరుఁడౌ జనకుండు సుప్రమో
ద వహుఁడుగాఁగ పౌరులు ముదంబున వేడుకలన్మనంగ శ్రీ
భవమగు భారతావనికి బంధురకీర్తి జెలంగఁజేసి నే
డవిరళ భక్తియుక్తి ననుజా! సలుపందగు వీరపూజలన్.

అందఱు — జయ్! శ్రీసింగభూపతికి జయ్!

(తెరలో మంటలు)

(మఱల దెరలో కోలాహలము.)

ఓహో! — పౌరజానపదులారా! స్వామిభక్తి పరాయణులారా! లెండు — లెండు — మన కొంపలు మునిగిపోయినవి. మన పట్టణము పరశురామప్రీతి యగుచున్నది. ఉపద్రవము! గొప్పయుపద్రవము — త్వరపడుఁడు — పురమంతయుఁ గాలుచున్నది. ఈ వృత్తాంతమును మహారాజున కెఱిఁగింపుడు.

అందఱు — (భీతిల్లుచున్నారు)

[మరలఁ దెరలో]

ఉ. ఓరిదురాత్ములార! వినుఁడోయవనీపతులార యేదెసం
బారెద రిప్పు డీపుర మపార భయానక కీలికీలమా
లారుణదీప్తి భస్మమగు నంత్యము దాపురమయ్యె నేటితో
కోరియొనర్చు పాపములకుం దగు నిష్కృతిగల్గు నేటితోన్

అన—మిత్రులారా! ఎవ్వని యుపాలంభవాక్యములివి? ఏ నృశంసున కీయానంద దృశ్యమునకుఁ గన్నులు మండెను? ఏశాత్రవుండు మన పురంబును భస్మీపటల మొనరింప సమకట్టెను? అద్భుతముగా నున్నదే!

(తెరలో మరల కోలాహలము.)

మాధ—సోదరా! ఇప్పు డీమాటలతోఁ గాలయాపనము చేయుట కెడములేదు. నేను పరిజన సమూహముతోఁ జని యీయుపద్రవ మణంగు వెఱవూహించెదను. పరిజనులారా! లెండు ఆలసింపకుఁడు మీరందఱును మాతండ్రి తాతలనాటినుండియు మమ్ము గొలిచి మీ కుటుంబములతో సుఖముగా వర్ధిల్లుచున్నవారు. సకల విభవోపేతమగు నిప్పురంబింతకాల ముపద్రవరహితముగ విరాజిల్లెను. మీస్వామి విశ్వాసము నీతరుణమునఁ జూపకున్న నేమిఫలము?

అందఱు (24 వ అనుబంధము.)

(మాధవనాయఁడు పరివారముతో, నిష్క్రమించును.)

అన—కటకటా! ఎట్టిపురరాజమున కెట్టిగతిపట్టినది! అత్యున్నత గగనచుంబి సౌధాగ్రము, లనలాహూతులందు మండి, క్రిందికి దిగజారి మసియై పోవుచున్నవి. ఆహా! నాకన్నులీ దారుణమును గాంచి సహింపకున్నవి.

సీ. అంబరోన్నత సుధా హర్మ్యవితానంబు
లనలభీషణదీప్తి నంతమొందె-
సుందర ప్రముదిత శుద్ధాంతభాగంబు,
లగ్నికీలలలోన నణఁగిపోయె-
శాత్రవ దుర్భేద్య జటిలసత్ప్రాకార
రాజియంతయు భస్మరాసియయ్యె-
మించిన వేడ్క నిర్మించినట్టి, సదలం
కారంబులన్నియుఁ గాలిపోయె-

గీ. కడుపులోనిచల్ల కదలకవర్ధిల్లు
ప్రజలకెట్టి దుఃఖభారమయ్యొ
రాజితాసమాన రాచకొండపురంబు
నేడు కాలి, కూలి, పాడువడియె.

ఇయ్యది—ప్రమాదజనితము గాదు, శత్రుజనకృతంబగు మహాపకారము! కానిచో—నేకకాలంబున, పురమంతయు, భగ్గున మండిపోవఁగలదా! ఎవ్వరో—దురాత్ములిట్లొనర్చిరి. ఎవ్వడో యని సంశయగ్రస్తుండను కానేల? నాకుఁ దొలుత నుండియు, గర్భశత్రువులగు రెడ్లే— యింతపనిచేసియుందురు. సంశయములేదు—ఓరోరి దుష్టులారా! రెడ్డిపాతకులారా!

ఉ. పాతకులార! మాపుర మపారము, గాల్చుట పౌరుషంబె? మ
చ్ఛాత కృపాణధారలను, జావకయుందురె దుష్టులార! దు
ర్నీతిని, చోరవైఖరి నరిందమ దుష్కృతిసేయఁ బూనినా
రా! తలలూడ్తు నిప్పుడు పరాక్రమవైఖరి రండు శూరులై.

(ఛద్మవేషములతో * మల్లినాధుఁడు, భిల్లులు, కాగడాలుపూని ప్రవేశము.)

మల్లి—ఓరోరి మదాంధా! గర్వపోతా అనపోతా! నీతండ్రి జన్మదినోత్సవ మెట్లు జఱుగుచున్నదో చూచితివా? ఇది అంకాదహనము. నీ దురుద్యమమునకుఁ దోడ్పడుటకై యీహరికథలు — భజనలు — సానిమేళములు — చాలవని మేమీ నాటకమునుఁ బ్రదర్శించుచున్నాము. ఛీ దురాత్మా! నీకీ శిక్ష చాలదు. మున్ముందు నిన్నింతకన్నను—మోసపుచ్చనున్నారము జాగ్రత్తగఁ గాచుకొమ్ము పొమ్ము.

అన—ఛీ! దుష్టులారా! ఇదియా మీపౌరుషము ఆఁడువాండ్రవలె — నధమరీతి, పురదహనము చేయుటయా శౌర్యము.

మల్లి—ఓరి కుటిలాత్ముఁడా? నిరపరాధియగు — ఖడ్గనారాయణుని — రాయబారియని తలంపక చెఱనిడుట పౌరుషమటరా! కుక్కకాటునకు చెప్పుదెబ్బయేగదా యౌషధము.

అన—ప్రేలరీ! నీవ్వెఁడవో — నన్నుఁ జూడనిమ్ము.

(బలవంతముగ ముసుగుదీయఁబోగా అందఱును అనపోతనాయని నణఁచిపట్టుదురు.)

* కన్నులందప్ప మిగత మొగమునకు గుడ్డలు కట్టుకొనుట.

మల్లి—విషహృదయుఁడా! నీవింక బ్రతుకఁగూడదు. నిన్ను చంపి—యాంధ్రరాజ్యమును నిష్కంటకముగా జేసెదను. (చంపబోవును.)

(కృష్ణరాజు ఛద్మవేషముతో ప్రవేశము.)

కృ—(మల్లి॥ని-పట్టుకొని) మిత్రమా! ఇదియేమిపని? ఇది మన భవిష్యత్కార్యమున కెంత యంతరాయము! పోనిమ్ము—ఈ దుష్టునితో మనకేల? ఈ సింగభూపతి విగ్రహమును భిన్నముచేసి యీ మందిరమునకు సయితమగ్ని తగిల్చి పోవుదము.

(అందఱు నట్లుచేసి నిష్క్రమింతురు. తెరలో మంటలు)

(అనపోతనాయఁడు వెలఁగంది చూచుచుండును.)

25వ అనుబంధము. (తెర వ్రాలును.)

ధరణికోట

రెడ్డివీరుల సంగ్రామకథ

తృతీయాంకము

1వ రంగము

(నీలగృహమునెదుట కృష్ణరాజు మల్లినాథుఁడు భిల్లులు)

అందఱు— [నీలనుపట్టి యీడ్తురు]

(26వ అనుబంధము.)

కృ— ఖడ్గనారాయణుం డెక్కడనున్నాఁడో చెప్పెదవా లేదా? చెప్పివేసినయెడల, నీ కేయపాయమును లేకుండ విడిచిపెట్టెదను. చెప్పనియెడల నీగృహమును ముట్టించి మీకందఱకును సంఘమరణముం గూర్చెదము.

నీల— అయ్యా! నన్నేల మీ రకారణముగ బాధించెదరు? నాకు ఖడ్గనారాయణుని వృత్తాంత మేమియుఁ దెలియదు. కరుణించి నన్ను వదలుఁడు.

కృ— ఓసీ! గయ్యాళీ! అంత గట్టిగ బొంకుల కఱచెదవు! నోరుముయ్యి మే మడిగిన సంగతి చెప్పకున్నచో నిన్నిప్పుడే ఖండించెదను.

నీల— అయ్యా! క్షమింపుము. దిక్కులేనిదానను. అనాథను. రాజకీయ వ్యవహారములు రహస్యములు. నాకెట్లు తెలియఁగలవు? నిష్కారణముగ స్త్రీహత్య నొనర్పకుఁడు. నే నేపాపమెఱుఁగను.

కృష్ణ— పోనిమ్ము— నీభర్త యెచ్చటనున్నాఁడు? వాని కీవృత్తాంతము తెలియునా? ఈరహస్య మెఱింగిన వారీ చుట్టుపట్ల నెవ్వరైన నున్నారా?

నీల— అయ్యా. నాకింకను వివాహముకాలేదు. నేను, కోటలోని, నిరుపేదదానిని.

కృష్ణ— ఛీ! ఛీ! దురాత్మురాలా! భర్తకపాయమురాకుండ పెండ్లికాలేదని, మాయెడ బొంకుచున్నావా? ఇది యబద్ధమైనచో— నిన్నేమిచేసెదనో చూడుము (ఒకభిల్లునిఁ జూచి) ఓరీ! భిల్లుఁడా! ఆకాగడా నిటుతెమ్ము. దీనిమొగము చూచెదను. (అందుకొని చూచి. స్వగతము.) భళిరే ఏమియీ మందయాన సౌందర్యము! నాహృదయము నాకర్షించి, వశము గావించుకొని, దయారస సంకలితముగఁ గావించెనే! కానిమ్ము— మాటలాడించెదను. (ప్రకాశముగ) అబలా! నీ వెవ్వతెవు? నిశ్చయముగ, నొకదాసివేనా? ఖడ్గనారాయణుని వృత్తాంతము నీ వెఱుఁగనే యెఱుఁగవా?

నీల—అయ్యో! ప్రస్తుతము నేనొక దాసినే. నేనెవ్వతె ననేమి? నన్నుఁ జంపనెంచిన వారికి, నాచరిత్రముతో, నేమిపని యున్నది? ఖడ్గనారాయణుఁడు నా కాప్తుఁడు—

కృ—ఆప్తుఁడనగా? అతనిని, నీవువరించితివా?

నీల—శ్రీరామరామ— పాపము శాంతించుఁగాక ఆమహానీయుఁడు, నన్ను దనసోదరిగా మన్నించెను, ఈపట్టణమున, ప్రవేశించినప్పటినుండియు, వాని చరిత్రము నే నెఱుంగుదును. కష్టదశలో నున్నప్పుడు.........

కృ—సుందరీ! ఇఁక చాలింపుము. నీవెవ్వతో తెలియక, మేమొనర్చిన యపరాధము లను క్షమించి నామాట వినుము—వీరందఱినిఁ జూచి—నీవింక భయపడ నవ సరములేదు. నీవు నిజముగ—మా ఖడ్గనారాయణున కాప్తురాల వైనచో— నీవలనఁ గొన్ని సంగతులు మాకుఁ దెలియవలసి యున్నవి. నీ కభ్యంతరము లేనిచో—నేను లోపలికి వచ్చి—నీతో రహస్యముగ మాటాడెదను. లోపలికి రమ్ము.

నీల—చిత్తము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

1పరి—నారాయణ—నారాయణ—అర్ధరాత్రివేళ, ఆఁడుదానితో సంభాషణ— నిప్పులేకుండ కొంప అంటుకొనునా యేమిరా?

2పరి—ఆవిడ కన్యక—ఆయన పెండ్లిగానివాఁడు. అంటుకొనుటలో ననుమాన ముండునా?

మల్లి—ఓయీ! ధర్మచింతనుఁడగు మన కృష్ణరాజును మీరిట్లు తలంపగూడదు. రాచ కీయమునే భాషించుచుండ నోపు—

(కృష్ణరాజు ప్రవేశము.)

కృష్ణ—మిత్రులారా! వింటిరా! కొండారెడ్డి దురాగతము. ఈ కుటిలకర్ముఁడు మన ఖడ్గనారాయణునిఁ బట్టి కట్టుకొనిపోయి—భువనగిరి గండిప్రాంతమున వధింప నీరాత్రి సముద్యోగించె నని చాళుక్యరాజకన్యక యగు నీ నీల చెప్పినది. మన మిఁక నేమాత్ర మాలసించినను కార్యచ్ఛేద మగును. కావున నిఁక లెండు. కొండారెడ్డిని ఖండించి ఖడ్గనారాయణుని రక్షింతము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

—:o:—

2వ రంగము.

(కొండపై-మూర్ఛిల్లిన ఖడ్గనారాయణుఁడును కొండారెడ్డియు వెంకన్న మొదలగువారు ప్రవేశింతురు.)

వెంక—అయ్యా! కొండారెడ్డిగారూ! మీరింత యాలస్యము చేసినచో జఱుగవలసిన కార్యము లెట్లు జఱుగును? ఎంతసేపని యీ శవ జాగరణము మేము చేయుచుండఁగలము?

కొండా—వెంకన్నా! ముందువెనుక లాలోచింపవలయును గాని నీ వట్లు కోపము దెచ్చుకొనుట న్యాయమేనా? మనము చేయనున్న కార్య మతిరహస్యమైనది. ఇతరులకుఁ దెలిసినయెడల మనకెట్టి యాపదయైన రాకమానదు. తగినసమయము దొఱుకవలయుననియే నే నింతవఱకు - వేఁచియుంటిని గాని లేనిచో నేటి మధ్యాహ్నమునసే - వీనినిఁ దుదముట్టించియుందును.

వెంక—సరేకాని యిప్పుడే వచ్చెదనని చెప్పి మీరింతసేపు నెక్కడ నున్నారు?

కొండా—మన మొనర్పఁబోవు కార్యమునకు ముందుగా - నొకమాఱు కొండ నలుదిక్కులఁ బరీక్షించుట మంచిదని నేను బయలుదేరినంతనే — కుడివైపున — పర్వతము క్రిందఁ జెట్లచాటుననుండి మనుష్యుల యలుకుడు నాకు వినఁబడినట్లయినది, అది నిజమో యబద్ధమో — కనుఁగొన వలయునని కొంతసేపు నిరీక్షించితిని. కాని నాకా యనుమానము మాత్ర మిప్పటికినిఁ దీరనేలేదు. ఎవరో — మనుష్యులీ చుట్టుప్రక్కల నున్నట్లు నామనస్సు సంకోచించుచున్నది.

వెంక—రెడ్డిగారూ! మీకు మతిపోయినదా యేమి? ఇంతరాత్రివేళ నీ పర్వతప్రాంతమున జనసంచార మెట్లుండఁగలదు. గాలిచే కదలిన యాకులచప్పుడో — గుంటనక్కల పరుగుల చప్పుడో! మీకు వృథాసందేహముగాని నిరీక్షించి—పట్టుకొని మనలను పట్టియిచ్చు శత్రువు లెవ్వఱున్నారు? ఇట్టి వట్టి సంశయములతోఁ గాలము వ్యర్థపరచినచో - ముందేమి ముప్పు రాఁగలదో?

కొండా—వెంకన్నా!— నీవు వయస్సునందేకాక— బుద్ధియందుగూడ మిక్కిలి పెద్దవాఁడవు. నేడు నీవు నాకొనరించిన మహోపకారము నే నెన్నఁటికిని మఱువఁజాలను. నీవు చెప్పినట్లు నేను వృథాసంశయముల నిఁక విడిచి— కర్తవ్యము నారంభించుట మంచిది. (ఖడ్గనారాయణుని తన్ని లేపి) ఓరీ! మదాంధా! ఖడ్గనారాయణా! వీరభద్రను పెండ్లియాడు సంకల్పము నిన్నింకను విడువలేదు గాఁబోలును! పాపము నీ యాశలన్నియు నడుగంటినవి. ఇంక వీరభద్రా నామస్మరణ చేసికొనుము. నీజీవితశేషమింక కొలఁది నిమిషములు మాత్రమే యున్నది.

ఖడ్గ— (లేచి) ఛీ! దురాత్మా! సిగ్గులేక— పౌరుషవంతునివలె నేమొగముతో మాట్లాడుచున్నావురా! నన్ను నిరాయుధుఁజేసి నా కరచరణములను బంధించి— బలవంతముగ చంపుటకు నీకేల చిన్నతనము గలుగలేదు? నీ పౌరుషమంతయు నేగంగలోఁ గలిసిపోయినది! మీసములుగల మగవాఁడ వైనచో— వీరాగ్రేసరుఁడ వైనచో— నా బంధనములు విప్పి— నన్నాయుధ పాణి నొనర్చి- నా యెదుట నిలిచి— పోరాఁడుము— ఒక్క— నీవేకాదు. ఇచ్చటనున్నవారందఱు నన్నుఁ దలఁపడ వచ్చును. అంతియేకాని ఛీ! పిఱికిపందా! ఇదియా నీపౌరుషము! నీవలెనే ప్రాణములన్న నాకంత తీఁపియనుకొంటివా? ఈ మరణము నాకు లక్ష్యమేలేదు. కాని సంగ్రామ రంగంబున వీరాగ్రేసరులతో— హోరాహోరిగాఁ బోరాడి వీరస్వర్గము నొందకుండ గడు నీచుఁడవును, పట్టి పిఱికిపందవును నగు నీయెదుట ప్రాణములు విడువవలసివచ్చినందులకు— విచారించుచున్నాను. ఓరీ! చండాలుఁడా! నీపై నిష్టములేని కన్యక నాశించి వృథా మోహమునఁ జిక్కి— యెంత లెంత క్రూరకృత్యము లాచరింపఁ బాల్పడితివి! మితిమీఱినచోఁ గడకు ప్రాణత్యాగమైనఁ జేసికొనునుగాని వేయిజన్మములు తపస్సుచేసినను వీరభద్ర నిన్నుఁ గన్నెత్తియైనఁ జూచునా? నేనుబ్రతికియున్నను చనిపోయినను నామాటయే నీకుఁ బ్రమాణమగుఁగాక. ఇంక నీయిష్టము వచ్చినట్లు చేసికొనుము.

కొండా—ఓరీ! పొగరుబోతా! నిస్సహాయుఁడ వయినను నీకెంత తెగసాగుచున్నదిరా! ఇంక నిన్ను క్షమింపరాదు— పాదములంబడి ప్రార్థింపవలసిన ఈతరుణమున నింతగా చెలరేఁగునీవు —బ్రతుకఁగూడదురా! దుష్టా! ఇంక నీకులదేవతలను ప్రార్థించుకొనుము.

ఖడ్గ—ఓరీ! దుష్టా! అనాథశరణ్యుఁడగు నీశ్వరుఁడే నన్ను రక్షింపఁ గలఁడురా!

[ధ్యానించును.]

(27వ అనుబంధము.)

కొండా—ఇంకేమి చూచెదరు? వీనితాత యెవ్వఁ డడ్డమువచ్చునో—వీని నీకొండపై నుండి క్రిందికిఁ బడద్రోయుఁడు— అట్లే శాశ్వత విశ్రాంతి నందునుగాక.

[అందఱును ఖడ్గనారాయణుని క్రిందికిఁ ద్రోయ యత్నింతురు. కృష్ణరాజు మల్లినాథుఁడు భిల్లులువచ్చి అందఱకు తుపాకులు చూపుదురు— కొండారెడ్డి తుపాకిదెబ్బతిని పారిపోవును—మిగతవారు ఖడ్గనారాయణుని వదలిపోవుదురు.]

3వ రంగము.

[గాయములకు కట్టుగట్టుకొని కొండారెడ్డి ప్రవేశము.]

కొండా— (28వ అనుబంధము.)

నుదుటి గాయమునకు వేయిరెట్లు—హృదయమందలి గాయము బాధించుచున్నది.

ఇట్టి నాకా శాంతి? ఖడ్గనారాయణ ప్రజ్వలితమగు విరోధదావానలము శల్య శల్య సంధిబంధము లందును నిబిడీకృతముగ నిండి సలుపుచుండఁగా నాకెక్కడి శాంతి? వీని వైర మనుక్షణమును నా కధిక మగుచున్నదే! ఈగాయముంజూచి యనపోతనాయఁ డేమిగా భావించునో! దీనిని గ్రమ్మికొను నుపాయాంతర మేది? — ఊఁ! — ఏల గ్రమ్మికొనఁ బ్రయత్నింపవలెను. ఈ యపరాధమును ఖడ్గనారాయణ ప్రభృతుల పైననే రుద్దెదఁ గాక! — మేనమామ యని నమ్మియున్న నన్నింత పరాభవదుఃఖముపాలు గావించిన వీరారెడ్డి దుస్థితిం గాంచి కెవ్వునకేకి నవ్వినఁగదా నాదుఃఖ మించుకంతైన శాంతించుట! క్రిందటిరేయి జఱిగిన పుర దహనమునందలి కుట్ర కంతటికిని మూలకారణము వీరారెడ్డియే యని రాజును నమ్మింపలేకపోవుదునా? ఇది యెంతటికార్యము! నేడు రాజు సభగావించునని వింటిని. ఆసభయందు నాచమత్కారమునంతయుఁ జూపెదఁ గాక! — (నిష్క్రమించును.)

—:♦:—

4వ రంగము.

అనపోతనాయని దర్బారు.

(ప్ర॥ అన॥ కొండా॥ సభ్యులు ఆసనములపై॥)

అన — రెడ్డీ! — మీ మామగారేల రాలేదు? కొలువుకూటమునకు, దయచేయుటకు వారికి, తీరుబడి లేకయున్నదా యేమి? నేడు సభ జఱుగవలసి యున్నదని, వారికి మేము వర్తమాన మంపితిమే! — అది వారికందలేదు కాఁబోలును! మఱల కబురంపుము.

కొండా — చిత్తము. ఏలిక నాకే యాజ్ఞాపించితిరి. సభకు రావలసియుండునని, నేను వారికి స్పష్టముగా నెఱిఁగించితిని.

అన — సరే! అట్లయినయెడల నెందుచేత రాలేదు?

కొండా — అతని శరీర మస్వస్థముగా నున్నదఁట! గతరాత్రి నిద్రలేదఁట!

అన — ఔను — నిన్నరాత్రి పట్టణములో నెవతికిమాత్రము నిద్రయున్నది,

కొం — చిత్తము నేనాసంగతి కూడ చెప్పితిని కాని యాతఁడు పెదవివిఱిచి — ఈసభల కెక్కడికి? వచ్చెదనులే — రాజునకు ఏమియుఁ దోఁచనప్పుడు, కాలక్షేపమునకై యిట్టిసభలు తఱుచుగా జఱుగుచుండవలసినదేకదా! నీవువెళ్లు — నాసంగతి నీకెందుకు? అని యసూయతో, నతఁడు నాకు బ్రత్యుత్తర మిచ్చెను. మహారాజా! ఇంతకన్నను అతనిని నిర్బంధించుటకు నాకధికారము లేదుగదా!

అన—(కోపముతో) ఏమేమీ! వీరారెడ్డి కప్పుడే-యింతవరకు కన్నులు నెత్తికెక్కెనా? ఆతఁ డేమి చూచుకొని మాయెడల నింత నిర్భయత్వము వహించెనో — అకారణముగఁ బట్టణమంతయు నిట్లు దహింపఁబడియుండ నిలుచుటకు నీడ లేక పౌరులెల్లరు చింతాక్రాంతులై యుండ రాజునగు నేనుసయితము ఘోరమగు నీవైపరీత్యమునుఁ జూచి — నిద్రాహారములు లేక విచారించుచుండ, తాను హాయిగా నింటిలోఁ బరుండి యున్నాఁడా? రాత్రి వానికొంప దహింపఁ బడలేదు కాఁబోలును సరే! — అట్లైనచో — వానికేల మనము ప్రయాసముఁ గలిగింపవలయును? అట్లే పరుండి యుండవచ్చును. మరల మా యాజ్ఞ యగువరకు రాజగృహద్వారమును దాఁటిరా వీలులేదని మాయాజ్ఞగా వాని కెఱిఁగింపుము. ముందుముందు వానిసంగతి విచారింతము.

కొం—మహాప్రభూ! అతఁడు కేవలమును స్వజాత్యభిమాన ధనుఁడు. ఖడ్గనారాయణుని విషయమునఁ దనయభిప్రాయమున కేలినవారు విరోధముగా నొనర్చి నప్పటి నుండియు వానికీ యుద్యోగమునం దసహ్యము కలిగియుండెను. అందుపై నేకారణముచేతనో కాని, మూఁడు నాలుగు దినములనుండియు నాతఁడీ పట్టణమును విడిచిపోవలయునని మిక్కిలి పట్టుదలతోఁ బనిచేయుచున్నాఁడు.

అన—అలాగునా! వాని కంతయుద్దేశ మున్నదను సంగతి నేనెఱుగను నాకు తెలిసియున్నయెడల వాని మనోభీష్ట మీపాటికే నెరవేర్చి యుందును. ఈ సంగతు లన్నియు విచారించి చూడ నిన్నరాత్రి జరిగిన మహోపద్రవమునకు సంబంధించినవారిలో వీరారెడ్డికూడ నొకఁడై యుండవచ్చునని నా కనుమానముగా నున్నది.

కొం—మహాప్రభూ! తమరు వినవలసిన సంగతు లింకననేకము లున్నవి. ఖడ్గనారాయణునియందు, వీరారెడ్డికింత యభిమానముండుటకు గారణమును తమ రెఱుంగరు. తన కుమార్తెయయిన వీరభద్రను ధరణికోట యువరాజగు ననపోతారెడ్డి పెండ్లియాడునట్లు చేసెదనని యామూర్ఖుఁడు వాగ్దానము చేసినందువలన రెడ్డిగారికి వానియం దింత యభిమాన ముదయించినది. కాని రెండునాలుకలుగల ఖడ్గనారాయణుఁడు వానితో నట్లుచెప్పి వీరభద్ర నెట్లైన తానే దక్కించుకొనవలయునని లోలోపల రహస్యముగాఁ బ్రయత్నింప నారంభించెను. మొదటి నుండియు, తన కుమార్తెను నాకే యిచ్చెదనని వీరారెడ్డి నాతోఁ జెప్పుచుండుటచే నేను గంపెడాశ వహించి యుంటిని గాని యీ ఖడ్గనారాయణుఁడు వచ్చిననాటనుండియును నాయాశ లంతరించినవి.

అన—ఇంతేకద! కొండారెడ్డీ నీవీ విషయమున భీతిదక్కి యుండుము. వీరభద్రను నీకిప్పించి మేము దివాణముననే పెండ్లి చేయించెదము.

కొండా—దేవా! దేవరవారి యభిమానమునకు వేయినమస్కారములు. తన కుమార్తెను నాకీయక పోయినను నాకుఁ గోపములేదు గాని యాతఁడు రాజద్రోహి యగు

ప్రాణములతో నుండఁడు. వాఁడేకాదు. వాని కుటుంబ మంతయు, రేపు నా కన్నులయెదుట నింతింత, ముక్కలుగా ఖండింపఁ బడవలెను. ఇదిగో! ఈఖడ్గము చూడుము. ఇయ్యది—పితృవాక్య పరిపాలనా పరిపూర్తియందు, నాకుఁ దోడ్పడి, సింగభూపతికి గర్భశత్రువులగు, చాళుక్య రాజవీరుల కంఠముల నరఁటిచెట్ల కరణి ఖండించి—తద్రక్తధారల చేత—పితృతర్పణములు చేయించి చాళుక్యుల పాలిఁటి పరశురాముఁడనని నాకు పౌరుష బిరుదమిప్పించి, నన్నాదరించి—ప్రసిద్ధికెక్కిన మహాయుధరాజము!—దీనిని, నీకు బహుమానముగా నిచ్చుచున్నాను. నీవు మామ—అత్త యను నభిమానము నుంచుకొనక రేపు రేపకడనే జాము ప్రొద్దెక్కు లోపల పౌరులయెదుట వీరారెడ్డి కుటుంబమును ఖండించి పారవేయుము వాని కిదే శిక్షు.

(29వ అనుబంధము.)

[తెర వ్రాలును.]

ధరణికోట

— రెడ్డివీరుల సంగ్రామకథ —

చతుర్థాంకము

1వ రంగము.

(కొండవీటిలో అనవేమారెడ్డి సభ)

[ప్రవేశము అనవేమారెడ్డి ఖడ్గనారాయణుఁడు ఎఱ్ఱాప్రగ్గడ కొందఱు సభ్యులును]

ఖడ్గ—(అనవేమారెడ్డి పాదములకడ మోకరించి చేతులుజోడించి)

(30వ అనుబంధము.)

అ-వే—నీవు నాయెదుట నింక నధికప్రస్తావనము చేయకుము. నీవు నాకుమారుఁడవు గావు. నేను నీకు తండ్రినిగాను. ఓరి కులనాశకా! ఎంత తెలివితక్కువపని చేసితివిరా! రెడ్డికులమున కంతకును తీఱని కళంకముఁ దెచ్చితివి గదరా!... మల్లినాథా! నీవు చెప్పినదంతయు మిగుల నద్భుతముగా నున్నది. ఎట్లో మీరిరువురును బ్రతికివచ్చినందులకు మేము సంతసించుచున్నాము. కాని నన్నడుగకుండ నా సెలవు గైకొనకుండ మాఱుపేరును, మాఱువేషమును, ధరించి—ఈ యువరాజు రాయబారిగా నెట్లు బయలుదేఱెనో—తెలియకున్నది.

చ. పడుచుఁ దనంపు గర్వమున భావి గతిం బరికింపఁ బోక నో
వెడఁగ! విరోధిచేతఁ జెఱఁబెట్టఁగఁ బడ్డ దురాత్మ నోటితోఁ
గొడుకని పిల్చుకంటె నిఁకఁ గూర్చెడు దుర్యశమేది? రెడ్డివం
గడమున నిన్నుఁ బోలు నఘకర్ముఁడు పుట్టెనె? కీర్తి నెట్టెనే?

అదృష్టవశమున కృష్ణరాజు భిల్లసేనలతో వచ్చి రక్షింపకుండిన నీగతియేమి? ముందు రాజ్యమునకు రావలసిన వాఁడవే? ఇదియా నీ విజ్ఞానము.

ఖడ్గ—(వినయముతో) తండ్రీ! నే నాచరించినది కడుంగడు నవిచార్యమగు కార్యమని నే నెఱుంగుదును. కాని—రాజభక్తి హైన్యమున నేనట్లాచరింపలేదు. అది తమకు దుర్యశోపాదకమగు కార్యముగాఁ బరిణమించినచో నేనే దానిఁ దీర్చుకోఁగల వాఁడను. నా యీ ప్రథమాపరాధమును క్షమింపుఁడు.

మ. అపరాధంబు; క్షమింపుమో సుగుణధుర్యా! భావి చింతావిదూ
ర పరాధీన మనస్కుఁడన్ సలిపి కారాగారముం జేరితిన్
నృపలోకంబు విభీతిచే నదల నేనే-ఖడ్గముంబూని శ
త్రుపతిం బట్టి త్వదీయ పాదతలి నుంతున్; నన్ను దీవింపుఁడీ.

అన-వే—ఓరీ! ఖడ్గనారాయణా! చాలునింక నీ డంబములు కట్టిపెట్టుము. నీవింక మాకొఱకును మా రాజ్యము కొఱకును - మాకీర్తికొఱకును విశేష శ్రమనంద నక్కఱలేదు. సైన్యాధ్యక్షుఁడవై ధరణికోట కధికారివిగా నున్నంతమాత్రము చేతనే క్రిందుమీఁదు లరయక పెద్దల యాలోచనముం గొనక యింతస్వేచ్ఛగాఁ బ్రవర్తిల్లుచుండిన నీవు - మున్ముందు రాజువైనప్పుడు భూమ్యాకాశంబులు నీకన్నులకుఁ గనఁబడునా? ఇట్టిగర్వాంధుఁ డెన్నడును సింహాసనార్హుఁడు గాఁడు. ఓరీ! మూర్ఖుఁడా! నీకుఁ దండ్రినైన నేనుబ్రతికియున్నాఁడ ననుసంగతి మఱచిపోయితివా యేమి? కనుసన్నల మెలఁగు సేవకులు—సేనాధిపతులు—నుద్యోగులు—వేలకొలఁది యుండఁగా—స్వయముగా రాయబారముసేయ బయలుదేరుటకు నీకు సిగ్గేల లేకపోయెను? అందులో రాచకొండకా ప్రయాణము? వారు మనకు గర్భశాత్రవు లనుమాటయైన నేల తలంపలేదు? ఛీ! శత్రుకారాగృహమున బంధితుఁడవైన నీబ్రదు కెందులకు? ఇంతటి పౌరుష వంతుఁడవగు నిన్ను ప్రజలు రాజుగా నంగీకరింతురను నమ్మకము నాకులేదు. వీరారెడ్డి కుమార్తె యందున్న మోహమే నిన్నచ్చటి కట్లీడ్చుకొని పోయియుండును. ఛీ! అల్పజ్ఞానీ! రెడ్డిరాజవంశమున కంతకునుఁ గళంక మాపాదించిన నిన్ను నేనిప్పుడు రాజశాసనము ప్రకారము శిక్షింపక వదలినచో—ప్రజలు నన్ను పక్షపాత చిత్తుఁడని దూషింతురు. కావున నా సెలవు లేకుండ నీవు చేసిన యకార్యమున కిప్పుడే తగిన ఫల మనుభవింపుము. నేటినుండియు నీ తమ్ముఁడగు చినవేముఁడు సైన్యాధ్యక్షుఁడును—యువరాజును నై ధరణికోటం బరిపాలించుచుండును. రాజ్యమునం దెట్టి యధికారమునులేక రాజోచిత వస్త్రాలంకారములను విడిచి నీ వొక సామాన్యుని వలెనే యాఱు మాసములవఱకు సంచరింపుము. ఈలోపల నీ ప్రవర్తనము నిష్కళంకమై జఱుగనున్న సంగ్రామమున నీ వేమైన పనిచేసినట్లు మా కగపడినయెడల మఱల నీవు యథాస్థానమునకు రాఁగలవు.

ఎఱ్ఱా—మహాప్రభూ! మా మనవి చిత్తగించి కుమారునియందు దయఁ దలంపుము. ఏది యెట్లున్న నిది ప్రమాదము. అందు ప్రథమాపరాధముగదా! క్షమించుటయు ప్రభువులకు విభూషణమే.

అన-వే—అమాత్యమణీ! ఇతఁడు చేసిన నేరము క్షమార్హమైనది కాదు. మీరు నాకీ విషయమున నెంత యధికముగఁ జెప్పుచుండిన నంత పట్టుదల మితిమీఱు నేకాని

వేఱుగాదు. నేటినుండియును వీని ఖడ్గనారాయణ బిరుదము సయితము తీసి వేయఁబడినదని యెల్లఱు నెఱుంగుదురు గాక! శత్రువులు మన రాయబారు లను హింసించిరి. ఇది మనకుఁ బరాభవము కావున నామాటలను సావధాన ముగ వినుఁడు

చ॥ కుమతులు రాచలాధరణికోట నెదుర్కొనఁ జూచుచుండిరి, యీ
సమయమునందు తామసము సల్పిన మోసము సిద్ధమౌను; మీ
రమల మనీషులార! సమరావని జేరఁగ సర్వసిద్ధులై
శ్రమగొని మీదు పూర్వుల యశంబును రెడ్డజయంబు నిల్పుఁడీ

అందఱు—(కత్తులు ధ్వనింపఁ జేయుచు) రెడ్డిరాజ సార్వభౌమునకు జయ్!

అన-వే—మఱియొకమాట. సేనానాయకు లందఱును తమ తమ బలంబులను సిద్ధము చేసుకొని ధరణికోట కరుగవలయును. అన్నారెడ్డియు మల్లారెడ్డియు క్రొత్త యువరాజును వెంటనిడుకొని నేడే ధరణికోటకు బయలుదేఱి యచ్చట చేయ వలసిన సన్నాహములన్నియుఁ జేసి సిద్ధముగ నుండవలెను. మల్లినాథా! అవసర మైనపుడు భిల్ల సేనలతో మనకుఁ దోడగు మని కృష్ణరాజుతోఁ జెప్పుము.

[అందఱు కత్తులు లాగి] రెడ్డిరాజ సార్వభౌమునకు జయ్!

అన-వే—వీరాగ్రేసరులారా? యుక్తాయుక్త విచక్షణజ్ఞాన శూన్యుఁడై మన రాయ బారినిఁ బట్టి కారాగృహమునఁ బెట్టినందులకు, ప్రతిఫలముగా ననపోతనాయ నిఁ బట్టి చెఱలోఁ బెట్టగల సామర్థ్యముగల వీరుఁ డెవడైన నీసభామధ్యమునఁ గల్గినచో నీ బంగారుకంకణమును నవరత్నస్థాపితమగు నీ కనకఖడ్గమును ధరింప వచ్చును. ఈకార్యమున కొక్క ఖడ్గనారాయణునకు మాత్రమధికారము లేదు. (కంకణము నుంచును.)

మల్లి—మహారాజా! ఇదియేమి న్యాయము! ఖడ్గనారాయణునకే యధికారము లేనిచో నింకెవఱు మదోన్మత్తుడగు ననపోతనాయని బంధింప సమర్థులు గలరు? మా యాశలన్నియు నాతనిపైననేకదా యున్నవి. యువరాజ్య పట్టము లేకున్నను రెడ్డిసామ్రాజ్యపు గౌరవాగౌరవము లాతని చేతనేకదా నిలచియున్నవి.

ఎఱ్ఱా—రాజేంద్రా! ఇట్టి యాటంకమును వచించి మీరీకంకణము నిచ్చట నుంచినను నుంపకున్నను ఒక్కటియే-ఖడ్గనారాయణునకు సయితమింతధికార మీయనిచో నీ కంకణము నీ సభలో నెవ్వఱును ముట్టరు.

అన-వే—సరే-మీరందఱు నింతగా చెప్పుచున్నారుగావున, వానికిఁ గూడ నధికార మిచ్చితిని.

ఖడ్గ—[ముందునకువచ్చి] ఓసభ్యులారా! తండ్రీ! వేమభూపాలకా!- కాదుకాదు-ఇట్టి నేను నీ కుమారుఁడను గానుండఁ దగనని సెలవిచ్చితిరి గావున-మహారాజా!

వేమభూపాలకా! రాజాజ్ఞ గైకొనకుండ స్వతంత్రించి రాయబారినై-స్వయముగా రాచకొండకు బయలుదేరితి. మహాపరాధ మొనర్చిన మూర్ఖుండ నయ్యు-పంచ భూతములు సాక్షులుగా-నా యంతరాత్మయందు ప్రభువిషయమై-యణుమాత్రమైనం దిరస్కార భావములేదు. రాచకొండయందలి రాజకీయ రహస్యములను-రహస్యముగా గని పెట్టవలయుననియు-ముఖ్యమగు రాజకీయాంశములను-రాజుతో ముఖాముఖిగా మాట్లాడి పర్యవసానము కనుగొనవలయుననియు నూహించి-యిది-మహాపరాధమని యెఱుంగక నేను బయలుదేరినమాట వాస్తవము-తెలిసియో-తెలియకయో-తప్పుచేసినవాండ నగుటచే-రాజశాసనము ప్రకారము రాజదండనకు పాత్రుండనౌదు. వీరారెడ్డి కుమార్తె యందలి మోహముచే నేను రాచకొండకు బయలుదేరితి ననుమాట, యీశ్వరసాక్షిగా నసత్యము—ఏదియెట్టులయినను, రాజాజ్ఞ ననుసరించి—నే—నాఱు మాసము లజ్ఞాతవాస మొనర్పవలసి యున్నది. యువరాజపదవి విడిచి—సైన్యాధిపత్యమును విడిచి—రాజచిహ్నములగు — హేమకిరీట భూషణాంగదాదులను విడిచి — యొక సామాన్య పురుషుండ నగుటచే—నింక నాయిష్టమువచ్చినట్లు స్వేచ్ఛగా సంచరించుచు, నా పూర్వస్థానమును, మఱల సంపాదించుకొనుటకుం దగిన ప్రయత్నము చేసికొనుచుండెదను—అన్యాయముగ నన్నుం గారాగృహమున బంధించిన యయ్యనపోతనాయని, ఏ యుపాయముచేతనయినంబట్టి యీ యాఱు మాసములు దాటకుండ, భూనాయకున కప్పగించి సంగ్రామరంగమునుండి, విజయలక్ష్మినిం దోడ్కొనివచ్చి ధరణికోటయందు తాండవమాడించెదను— ఇందుల కశక్తుండ నైననాడు—అప్రతిమ ప్రతిభా ధురంధరుండగు నీ భూపాలుండును—మహామహులగు నీ సభ్యులును—నా ముద్దుతమ్ముండగు ననవేమారెడ్డికి యువరాజ్య పట్టాభిషేకము చేసి—నాకు పరలోక క్రియ లనుగ్రహింతురు గాక! తండ్రీ!—నా చితికాలుచున్న సమయమున, నా యాత్మ నీవంకకుం దిరిగి క్షమా వందన మొనరించును—అప్పుడయిన—నన్ను క్షమింతువుగాక!— తిరిగి నాకు తమ దర్శనమున కదృష్ట మున్నదో ధన్యుండనే—కాదేని యిదే తుదినమస్కారము—ఇప్పుడే—నేను హేమకంకణమును—రత్నఖడ్గమును దాల్చుచున్నాను.

అందఱు—ఖడ్గనారాయణునకు జయ్—(పుష్పహారములు వేతురు)

(తెరవ్రాలును)

౨వ రంగము.

(రాచకొండలోని యొకవీథి)

[నీల విక్రమ రాజను పేరుగల పురుషాకృతితో ప్ర॥]

విక్ర—(స్వగ॥) ఎన్నడును, అభ్యాసము లేకపోయినను, కార్యభారముచేత, నే నీమగ వేషము వేసికొనక, తప్పినదికాదు. నేను, విక్రమరాజను పేరుపెట్టుకొనుట,

నాలో నాకే నవ్వు తెప్పించుచున్నది. విక్రమరాజఁట! — విక్రమరాజు!! ఎక్కడ నున్నదా విక్రమము! లోగుట్టు పరమేశ్వరున కెఱుక! వేష మందముగనే, యమరినది, గాని — మగతనము నెక్కడినుండి తేఁగలను? ఈ వేషముతో నీ వ్యూహము కడతేరెనా ధన్యురాలనే. నా మిత్రురాలగు నన్నపూర్ణ హితోపదేశము చేత వీరభద్రా ఖడ్గనారాయణుల కేమైన నుపకారము చేయఁగల్గిననే కదా నేను ధన్యురాలను..................అదిగో! ఎవ్వరో యీ వంకకు వచ్చుచున్నారు. నేను కొంచెము ధైర్యముగ నిలువఁ బడవలెను.

(వెంకన్న ప్రవేశము)

వెంక — ఓహో! ఎవతెది? — మొగముపేడి — మగదుస్తులు — ఏదో మాయవేషముగా నున్నదే! (తేరి పారఁజూచుచున్నాఁడు.)

విక్ర — తాతా! ఏమట్లు బహునిదానముగా చూచుచున్నావు?

వెంక — హా త్తేరీ కొంటెసన్నాసీ! నీకుఁ గూడా పుట్టెనే తెగులూ — ఏమి? నీకళ్ళకుఁ గూడా నేను తాతలా గున్నానా? ఈపడుచు గిత్తల కేం తెగులురా బాబూ! కొంచెం గడ్డం నెరిస్తే సరి తాత — తాత! నేను వీళ్ళబాబుల్ని కన్నానా?

విక్ర — కోప్పడబోకు తాతా!

వెంక — అదిగో మళ్ళీ అదేమాట. నాకు కోపమొస్తూందంటూ వుంటే?

విక్ర — కాదు; కాదు; వెంకన్నా — నన్ను బహు నిదానముగాఁ జూచుచున్నావు. నన్నెవ్వరని యభిప్రాయ పడుచుంటివి?

వెంక — ఎవఁడవో కాని, నిన్ను చూస్తే — మా నీల జ్ఞాపక మొస్తుంది.

విక్ర — వెంకన్నా! నేను నీల అన్ననే.

వెంక — ఏమిటీ! నువ్వు నీల అన్నవా? ఔను — అందుకే అచ్చంగా నీలలా గున్నావు. ఐతే నువ్వెప్పుడు వచ్చావు? నీలను కలుసుకున్నావా? మాట్లాడావా? నేను వెళ్ళి పిలుచుకొని రానా?

విక్ర — తాతా!............ఇంకెక్కడి........

వెంక — అదిగో! మళ్ళీ తెగులు పుడుతూంది — పుడుతూంది.

విక్ర — ఆఁ — ఆఁ — మఱచిపోయినాను తాతా! — కాదు కాదు. వెంకన్నా — నీల చనిపోయినది సుమా!

వెంక — అయ్యో — నీలా — నీలా — నీలా — నీకెంతలో నూరేండ్లు నిండిపోయినవే? నీలా — (పెద్దగా నేడ్చును.)

(తరువాత అన్నపూర్ణ ప్రవేశము)

అన్న — ఏమిటి? వెంకన్నతాతా! ఏడ్చుచున్నావు?

వెంక—(ఏడ్చుచునే) అదిగో! అన్నపూర్ణగూడా తొంతంటూంది—అందఱికీ పెద్ద శోకమే........................నీలా—నీలా నానోట్లో మన్నుబోసిపోయి నావా?

అన్న—నీలకేమి! ఎందు కేడుస్తున్నావు?

వెంక—(కోపముతో ఏడ్చుచునే) పోవే! అన్నపూర్ణా! ఆట్టే నన్ను వాగించకు-

అన్న—నీల కేమి!

వెంక—ఆ! ఏమా! చచ్చింది.

అన్న—అయ్యయ్యో! పాపం- ఐతే, నీలకోసం అంత పెద్దగా ఏడ్చుచున్నా వేమి? నీకు చుట్టమా? పక్కమా?

వెంక—ఏడిచేది నీల కొఱకుగాదు.

అన్న—మ ఱెందుకూ?

వెంక—ఈ కుఱ్ఱవాఁడు ఆపద్దై తే నీల చచ్చిన విచారంలేకుండా పెళ్లాడుదును గదా— అని యేడుస్తున్నా -అఁ-అఁ-(ఏడ్చును.)

అన్న—ఆకుఱ్ఱవాఁ డెవఁడు?

వెంక—నీల అన్నగారూ! (ఏడ్చుచు)

అన్న—(అటుతిరిగి) ఓహో! విక్రమరాజుగారా! ఎన్నాళ్ళకు ఎన్నాళ్ళకు (కౌఁగిలించుకొనును.)

వెంక—(ఏడ్చుచూని తెల్లపోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర—తాతా! ఏమి చూచుచున్నావు?

వెంక—(మొగము వికృతముగాఁ జేసి) ఊః..................

అన్న—తాతా! ఏమి మాటాఁడవు?

వెంక—(వెనుకటివలెనే) అఁ..........................

అన్న—తాతా! తాతా!!

వెంక—తాత!—తాత!!—వద్దన్నకొద్దీ—తాతే!

విక్ర—కాదులే! వెంకన్నా! ఏమిటి తెల్లపోతున్నావు?

వెంక—తెల్లపోతున్నానా?—తెల్లపోవడ మేమిటే—అనపూర్ణా! నాగుండెలు దిగజాఱి పోయి నాప్రాణం బేజారై పోయింది.

విక్ర—ఎందుకనీ?

వెంక—మీాఇద్దఱికీ—యేదోవుందని—

అన్న—ఓరి నీ పొట్టపొడవా! ఎంతమాటన్నావురా?

వెంక—(అన్నపూర్ణా విక్రములచుట్టు తిరిగి ఆడుచుపాడును.)

31వ-పాట బ్యాగ్-త్రిశ్రగతి

అన్నపూర్ణ విక్రముల అతుకే అతుకూ।
చెప్పకుండా పారిపోతే బతుకే బతుకూ ॥అ॥
చిన్నారి వలపులూ। చిరునవ్వ కులుకులూ।
చెలరేగి నడువీధిలో। వహ్వా! చెలరేగి నడువీధిలో।
హాసము। పరిహాసము। సంత్రాసమూ। అభ్యాసమూ ॥అ॥

విక్ర—ఆఁ!—ఆఁ!—ఏమా యిల్లతి?

అన్న—ఈసంగతి యెక్కడను వెల్లడించవుగదా!

వెంక—ఏమో—నాది తెల్లినోరు—పొరపాటున నోరుజారితే—

అన్న—నోరు జారితే—చేయి జాఱుతుందేమో—

వెంక—ఏమో నేను స్థిరంగాచెప్పలే నబ్బా!

విక్ర—అట్లయిన నీకిఁకదెబ్బలు తప్పవు—పద—

(ఇద్దఱు వెంకన్నను కొట్టుచుందురు. తెరవ్రాలును.)

3వ రంగము.

రాచకొండలోని కారాగృహము.

(ప్రవేశము—వీరభద్రియు, అన్నపూర్ణయు)

అన్న—వీరభద్రా? ధైర్యముఁదెచ్చుకొనుము. ఈకష్టములు గట్టెక్కఁగలవు. కొండారెడ్డి, యన్నివిధముల చేతను—సంపూర్ణముగ పరాభవింపఁబడి పశ్చాత్తప్తుఁడై యుక్తప్రవర్తనుఁడు గాఁగలఁడు, వానిభయమింక నీకుండదు. అంతవఱకు, నీవు కన్నులుమూసి కాలముగడుపుచుండుము. రాజు తొలుత నీ తలిదండ్రులను వధింపఁ గొండారెడ్డి కాజ్ఞనొసంగి మఱల నెందువలననో దేశత్యాగులనుగా మాత్ర మొనర్చెనఁట!

వీర—అన్నపూర్ణా! ఆశామృతము మాత్రము పోయుచున్నావు నీటముంతువో—పాల ముంతువో—నీదే భారము.

అన్న—ఉష్! ఊరకుండుము. కొండారెడ్డి వచ్చుచున్నాఁడు.

(కొండారెడ్డి ప్రవేశము.)

ంరేగి) వేళయైనదా ! ఇఁక పురాణము విప్పవచ్చును.

న్నపూర్ణా ! నాయెడల నీకింత నిర్భయమేల ? ప్రతిదినమును నే నత్యంత ముతో నేడెట్టులైన వీరభద్రను సాధించితీరెద నను పట్టుదల వహించి ్రటకు వచ్చుచుండ నీవు నన్ను నవ్వించి నా కోపమునుజల్లార్చి పంపివేయు ంవు. ఇఁకనైన మీ వీరభద్రమనస్సు మఱలినదా ? లేదా? నిష్కారణ ం నీకారాగృహమున నెంతకాల ముండఁ గలదు ! తన మూర్ఖపు పట్టుదల ంతవఱకు నీ యిడుమలు తప్పవని నీవు దృఢముగాఁ జెప్పుము.........నీ కు ? నేనే చెప్పెదను. నేనే యామెమనస్సును మరలించెదను (దగ్గఱకుఁ వీరభద్రా ! మాటాడ వేమి ? ఎంతకాల మీ కారాగృహమున నుండఁ ?

ంకిక్కడనే హాయిగా నున్నదఁట ! అందుచే—ప్రాణమున్నంత వఱకు నిందు యుండునఁట !

న్ను నే నడుగలేదు. నీవుమాటాడకు. వీరభద్రా ! చెప్పు—ఈ వట్టిపట్టుద సుకుమారమగు నీ శరీరము నేల గాసిలఁ జేసికొనెదవు.

ఈ అధికప్రసంగ మంతయు నీ కెందుకు ? నీవు బ్రతికియున్నంతవఱకు— నా ్యము నక్కఱలేదు. నే నిందులోనే కాలము గడిపెదను.

రభద్రా ! నా చావుకోరుటకు నీకేమి విషము పెట్టితినో చెప్పు—

ృలు మూసికొని) రామరామ ! వీరభద్రా ! నాకు వైధవ్యము తెచ్చిపెట్ట • నిన్ను బ్రతిమాలు కొనెదను.

ందేమి ? మధ్యను నీకేమి వైధవ్యమున్నది ?

ణేశ్వరా ! మీరిట్టి యమంగళ వాక్యములచే నా మనస్సు నొప్పింపకుఁడు.

) ! సిగ్గుమాలిన శిఖండీ ! ఎన్ని చెప్పినను-నీవెనుకటి పాట నీవు మానవు ృ గదా !

వెనుకటిపాట మీరు మానకున్నారు. నా వెనుకటిపాట నేను మానకున్నాను. యిరువురి బుద్ధులు- నొక్కరీతిగానే ప్రకాశించుచున్నవి.

ంన్నపూర్ణా ! నీ వెన్నిచెప్పినను వీరభద్రను నేను విడిచిపెట్టను.

ణేశ్వరా ! మీరెన్ని చెప్పినను నేను మిమ్ములను విడిచిపెట్టను.

ండిచిపెట్టక నన్ను బలవంతముగా పెండ్లిచేసుకొనెదవా ఏమి ?

అన్న—బలవంతముగా గాదు. మి మ్మొప్పించియే పెండ్లి యాడెదను.

కొండా—లేశమైన నిష్టములేని నన్నెట్లు లొప్పింపఁగలవు ?

అన్న—ఆశక్తి నాయందున్నది.

కొండా—అంత శక్తిగలదాన వైనచో నింతకాలము వీరభద్రునేల యొప్పింపలేదు.

అన్న—అది నా కిష్టములేక.

కొండా—ఎందుచేత ?

అన్న—సవతి వచ్చునను దుఃఖముచేత.

వీర—అన్నపూర్ణా ! అట్టిచీవాట్లుపెట్టి తగినట్లు బుద్ధిచెప్పుము.

కొండా—ఈ చీవాట్లకు నేను భయపడు వాఁడను గాను.

వీర—సిగ్గును-లజ్జను-విడిచిపెట్టినచో మూఁడు లోకములు జయింప వచ్చును.

కొండా—మూఁడు లోకములు గాదు. ఒక్క నిన్ను జయించుటకే నే నారెంటిని వదలి పెట్టితిని.

వీర—తలపాతుకొన్నను-నీ కీజన్మమున నిది-సాధ్యము కాదు,

కొండా—సరే ! ఎవలు గెలిచెదరో నీవే చూచెదవు. తొందఱ యెందులకు.

అన్న—[నడుమకు వచ్చి] నేనే గెలిచెదను.

కొండా—నీమాట నెవ్వ రెత్తిరి ? ఛీ ! పో—

అన్న—(నవ్వును.)

కొండా—ఏమా పరిహాసము ?

అన్న—(మఱల నవ్వును.)

కొండా—(చిరాకు పడుచు) ఇది నా కోపమునంతను తగ్గించివేయుచున్నది. ఇది సమయము కాదు. ఒంటిగ వీరభద్రతో మాటాడెదను. [పోఁబోవును.]

అన్న—బావా ! మాట—మాట—

కొండా—(ఆశతో వచ్చి) ఏమి రహస్యమా ?

అన—ఆ—రహస్యమే—

కొండా—ఏ మా రహస్యము ?

అన్న—చెప్పనా ?

కొండా—అబ్బ ! ఆలస్యమేల ?

అన్న—వడ్లగింజలో బియ్యపుగింజ.

కొండా—ఛీ! దుష్టురాలా నీవుండగా-నే నిక్కడికి రానేరాను.

అన్న—(నవ్వును.)

కొండా—[కోపముతో నిష్క్రమించును.]

4వ రంగము.

(పురవీధిలో-వెంకన్న ప్రవేశము.)

(32వ అనుబంధము.)

వెంక—అన్నపూర్ణ-విక్రమరాజును, తగులుకొని పోయింది ఆహాహా-విక్రమరాజాఁడ పిల్లయితేనా! వెంకన్న అదృష్టమే అదృష్టము-కాని, అన్నపూర్ణని మఱిగిన విక్రమరాజు ఆఁడదెలాగవుతాఁడు? కాఁడు-కాలేఁడు-అన్నపూర్ణ నానోట్లో పెద్దకరక్కాయకొట్టి విక్రమరాజు వెంటఁబడి లేచిపోయింది. నావొళ్లుమండు కొని పోతూంది. అన్నపూర్ణను చంపేతునా? చంపేస్తే మాత్రం?- విక్రమరాజు ఆఁడదౌతాఁడా? కాఁడు - కాలేడు - నా నోట్లో వెలక్కాయ-నీలవచ్చింది బతికొస్తుందా—రాదు—రాలేదు— నా నోట్లో కొబ్బరికాయ—(అదటిపడి ఆటునిటుఁ జూచి) అడుగో! కొండారెడ్డి! సెబాస్! మంచి వుపాయం తోచింది. అన్నపూర్ణ—విక్రమరాజును మఱిగిందని— కొండారెడ్డి చెవులో వూదుతాను—చేయవలసిన పని అతఁడే చేస్తాఁడు.

(కొండారెడ్డి ప్రవేశము)

కొండా—[ఆలోచించుచు] ఈయన్నపూర్ణ యభిప్రాయము తెలియరాదయ్యెను. నాపై—మొదటి నుండియూ ననురాగము గలదియే; కాని—నాచిత్త మన్యథా ప్రవర్తిల్లు చున్నప్పుడు నేను దాని యనురాగము నేమిచేయఁ గలను? దాని ప్రాప్తమంతే—నా ప్రాప్తమింతే_వీరభద్రాకరగ్రహణము చేసినప్పుడు గదా— నాజన్మము ధన్యమగుట! పానకములోని పుడకవలె నాకీ యన్నపూర్ణ యొకతె నడుమ దాపురించినది గదా! ఇది యెదుటనుండఁగా వీరభద్ర నేమనుటకును యేమి మాటాడుటకును నాకు ప్రాణసంకటముగా నున్నదే! నేనేమి చేయుదును? పోనిమ్ము—దీని మూలముననే వీరభద్రను చేఁజిక్కించుకొంద మనుకొన్న తనకు సవతివచ్చునని దుఃఖమఁట— అదియును వలనుగాని పనియే యయ్యె... నిన్ను చేపట్టుదునని దీని కాశఁజూపి తన్మూలమున వీరభద్రను వశపఱచుకొని పిదప నన్నపూర్ణను నిరాకరింతునా? కాదు కాదు—వినలేదా—అన్నపూర్ణ నిశ్చయమును? తనకు సవతి వచ్చుటయే సమ్మతము గాదఁట—నన్నెటో

మెప్పించి వివాహ మాడు ధైర్యము తనకున్నదఁట—ఇట్టి యన్నపూర్ణ నాలించ
గొండి మాటల నేల నమ్మను? కల్ల—నాకేమార్గమును తోఁచుట లేదు—
(పోవుచుండఁగా వెంకన్న యెదురుపడును.)

వెంక—(కొండారెడ్డి చుట్టును తిరిగి పాడును.)
("అన్నపూర్ణ విక్రముల అతుకే అతుకూ" అను వెనుకటిరీతిగా)

కొండా—వెంకన్నా! ఇదియేమి? ఆనందముతో నెగురుచున్నావు?

వెంక—(అన్నపూర్ణ విక్రముల అని పాడుచుండును.)

కొండా—(మెడపట్టుకొని) వెంకన్నా! నీకు మతిపోయినదా యేమి? అన్నపూర్ణ యనుచున్నావు—విక్రమరా జనుచున్నావు—అదియేమి?

వెంక—ఓహోహో! కొండారెడ్డిగారూ! ఆహాహా! ఏమిచూపు చూచానయ్యా! చూపన్న చూపా! బలేచూపు.

కొండా—ఓరీ! ముసలి కోఁతి-అరవ నాటకములోని హాస్యగానివలె నూరక అభిన యించెద వేమి? నీ యభినయము పాడుగాను ఏదో తెల్పు.

వెంక—కాశీ అన్నపూర్ణాదేవిగారి ప్రేమసంతర్పణ.

కొండా—కాశీఅన్నపూర్ణ యెవఱు? మన అన్నపూర్ణయేనా!

వెంక—ఇంకెక్కడి మన అన్నపూర్ణ?

కొండా—ఏమీ?

వెంక—[మరల "అన్నపూర్ణవిక్రముల" అనుపాట పాడుచు ఎగురును.]

కొండా—[వెంకన్నగొంతు పట్టుకొని] తులువా నాతో పరిహాసమేమి? నిజము చెప్పెదవా లేదా?

వెంక—అయ్యయ్యో! చెప్పుచుండగా నన్ను చంపవచ్చెదవేమి?

కొండా—నీవు చెప్పినది నిజమేనా?

వెంక—అబద్ధము లాడుటకు నేనింకను బ్రతికి ప్రఖ్యాతి నందుదునా ముసలి ముండ వాఁడను.

కొండా—అట్లయిన అన్నపూర్ణా విక్రమరాజులకు సంబంధమనుమాట నిజమా?

వెంక—నాకన్నులతోఁ జూచిన విషయ మబద్ధ మెట్లగును?

కొండా—అదే చెప్పవలెను. నీ వేమి చూచితివి?

వెంక—నడువీధిలో - నాయెదుట - నిర్భయముగా - అన్నపూర్ణ విక్రమరాజును "ప్రాణేశ్వరా" యనిపిలచి కాఁగిలించుకొన్నది. అడ్డముపోగా నన్నిద్దఱును కలసి, చిదుకఁగొట్టినారు.

కొండా—నేను నమ్మను. అన్నపూర్ణ యేమి? నాపై మోహమునఁ జచ్చిపోవు నన్నపూర్ణయేమి? ఆఁడుమొగపు విక్రముఁడేమి? వరించుట యేమి?

వెంక—నీవు నమ్మకున్న – నేను వారియింటికి తీసికొనిపోయి చూపుదును.

కొండా—ఏమి? అన్నపూర్ణ విక్రముని వలచినదా? ఔరా! నాపై నెంతప్రేమ యున్నట్లు నటింపుచు వచ్చె? నేను దీనిమాటలను పూర్ణముగా నమ్మితిని. పోనిమ్ము—దీనికి విక్రముఁడు ప్రియదర్శనుఁడయ్యె ననుకొందమన్న—వాని మొగమున నబలాత్వముదప్ప—పౌరుషమే కానరాదే.........ఔను. నాకీ విషయమున సందేహమేల? ప్రేమ గ్రుడ్డిదిగదా!

సీ. అమితమౌ ధనమున కాశించు నొక్కతె
మొగమునందముఁ గాంచి మురియు నొకతె
కేరడంబులు గాంచి కిచకిచ మనునొక్తు
సిగమల్లెపూలకై చెలఁగు నొకతె
ఆడంగితనమును హర్షించు నొక్కతె
సంగీత మాలించి పొంగునొకతె
చొల్లుడాబులు విని యుల్లసిల్లునొకత్తె
నడకఠీవినిఁ జూచి మిడుకు నొకతె

గీ. ముంగురులు గిరజాలకై మురియు నొకతె
నాటకపు వేషమునకుఁ గ స్సీటు నొకతె
వెఱ్ఱివాని నవ్వులకును వెలఁది ప్రేమ
కెంత తలచింపుకొనినను హేతువున్నె!

(వెంకన్నతో నిష్క్రమించును)

---

5 రంగము.

అన్నపూర్ణ యిల్లు.

విక్రమరాజు—(తలుపు తట్టుచు) ప్రాణేశ్వరీ! ప్రాణేశ్వరీ!

అన్న—(తెరలో) ఆ! ఇదిగో—వచ్చె—వచ్చె.

(కొండారెడ్డి వెంకన్న ప్రవేశించి చాటున నిలతురు.)

కొండా—చూచితివా! వెంకన్నా! అదృష్టుఁ డిక్కడికే వచ్చినాఁడు.

వెంక—అదుష్టుఁడు వచ్చుటే కాదు. అదుష్టయము రానున్నది.

(తలుపు తెఱువఁబడును.)

కొండా—[కోపము నభినయించును.]

వెంక—(ఊరకుండు మని నివారించును.)

విక్ర—ఏ మడుగుచున్నావు? ఎప్పుడు వచ్చితిననియా? నేటి మధ్యాహ్నమున నే వచ్చితిని. రాజుగారిని సందర్శించి చెప్పవలసిన మాటలు చెప్పి యాలస్యమైనచో నీ కేమి కోపమువచ్చునో యని వచ్చినాను.

అన్న—ఎంత భయము! పాపము! నాభయము చేతనే యిట్లు కుష్కించి పోవుచున్నావు కాఁబోలును—

విక్ర—ఔను—నిజముగా నట్లే—నీవు నన్నుఁ బెండ్లాడెదవో లేదో యను విచారము చేతనే నిరంతరము నిట్లు—కుష్కించి పోవుచున్నాను.

అన్న—అలాగుననా? అబ్బ! ఇంతలోనే యెంత గడుసుఁదనము నేర్చుకొంటివి. (ముద్దిడుకొనును.)

కొండా—(తలకొట్టుకొని) ఆహాహా! ఎంత దుర్భమ! ఎంత దుర్భమ!! ఆఁడు ముండలను నమ్మి చెడిన యధమాధములలో నే నొకండ నైతినా? నా తెలివి యిప్పుడేమి పనికివచ్చినది? ఎన్నెన్ని కొంపలనైన నొక్క కొఱవితోఁ గాల్చఁగల జగజ్జంతలు గదా వీరు!

గీ. ఒకనికిఁ గన్నులను సంజ్ఞ; ఒకని కతిర
హాస్యమగు వార్త; ఒకని కత్యంత ప్రీతి
యొకనికి బాసఁ జేసి వేఱొకనిఁ గూడి
కల్లలకు నిల్లగుదు రుర్వి కమలముఖులు.

వెంకన్నా! నే నీ దృశ్యమునుఁ జూడలేకున్నాను. ఈ విక్రమరాజును, జూచిన నా శరీరము తపించుకొని పోవుచున్నది. నాకు ప్రతిస్పర్థియై వీఁ డెక్కడ దాపురించెను. వీని నిప్పుడే చంపకున్న నాకు శాంతములేదు.

వెంక—అయ్యయ్యో! మీ రాలోచన లేక తొందఱ పడుచున్నారు. మీరు విక్రముని చంపినంతమాత్రమున నన్న పూర్ణ సమ్మతించునా? అంకుమగనిని మఱిగిన దానిని కుళ్ళిన శరీరభాగమునువలె—కోసివేయ వలయును గాని........

కొండా—ఉండుండు—మఱల నేదో శృంగార ప్రబంధమును విప్పినారు.

అన్న—విక్రమా! నీవు మాధవపురమున కేగి వచ్చులోపల నిన్నుఁ జూచి యెందఱు కన్యలు మోహించిరో చెప్పు.

విక్ర — నేనుచెప్పను; నీవు నన్ను పెండ్లియాడెదవా లేదా? లేనియెడల నిదిగో కత్తి; చూడుము—

అన్న — (నవ్వుచు) ఓహో—నీ ధైర్యమునకు తోడుగా—నీవద్ద కత్తిగూడ నున్నదా? నీ కిది యెవ్వ రిచ్చినారు?

విక్ర — మహారాజగు నన పోతనాయఁడు.

అన్న — సరేకాని మన మిదివఱలో ననుకొన్న కార్యమును గూర్చి యెప్పుడు?

విక్ర — చెప్పెదను; భోజనములైన పిదప-మనమిరువురమును పండుకొని సావకాశముగ మాటలాడు కొనవచ్చును; లోపలకురమ్ము.

(ముందు తెరవ్రాలును)

కొండా — (విచారముతో కూర్చుండును)

వెంక — కొండారెడ్డిగారూ ! ఇక్కడ వీధిలో కూలబడితిరేమి ? ఇంటికిఁ బోవుదము రండు.

కొండా — నేనురాను; నీవు పో—

వెంక — మీ గౌరవమేమి ? మీ యధికారమేమి ? మీ రిట్లు నడువీథిలో కూర్చుండిన నవ్వులాటగా నుండదా !

కొండా — నన్నిప్పు డెక్కడికి రమ్మనెదవు ?

వెంక — మీ యింటికి.

కొండా — నా కింట నేమున్నది ?

వెంక — ఇక్కడమాత్ర మేమున్నది ?

కొండా — ఇక్కడను లేదు—ఇంటనులేదు—ఎక్కడను లేదు నావ్యవహార మంతయు గంద్రగోళమునఁ బడిపోయినది. చల్లని గాలివచ్చు చోటికిఁబోయి యీరాత్రి గడిపి వచ్చెదను. నీవింటికిఁ బొమ్ము.

వెంక — ఒంటరిగఁ దిరిగెదరా—ఈరాత్రి—అయ్యయ్యో ! అమావాస్య చీఁకటియే—పామో—తేలో—

కొండా — నీవునన్ను మఱింత యల్లరిచేయుచున్నావు. వెళ్ళు. (లేచినడచును.)

వెంక — (పోవుచుండనలో) అది కాళ్లపైఁ బడినన్నాళ్ళు కాలఁదన్నినాఁడు—మించి పోయిన తరువాతి—మిడుకుచున్నాఁడు.

కొండా — వెంకన్నా ! ఇటురా—ఈ పాదరక్షలు నాగమనము నాటంక పఱచు చున్నవి. నాకీ యుత్తరీయమువలన చెమ్మటపోయుచున్నది—దీనినిఁ గొని పోయి నా యింటనుంపుము—ఇంకొకమాట—ఈచీటినిఁ గొనిపోయి కారాగృహాధికారి కిచ్చి వీరభద్రను విడుదలచేయుమని చెప్పుము. (వ్రాసియిచ్చును.)

వెంక — అయ్యయ్యో ! వీరభద్రనే ! కొండారెడ్డిగారూ ! మీకీనాడు వెఱ్ఱియెత్తినదా యేమి ?

కొండా — దుర్మార్గుఁడా ! నీకదియేల ? వెళ్ళెదవా ! లేదా ?

వెంక — (భయముతో నిష్క్రమించును.)

కొండా—(తలపంకించుచు) ఛీ! ఛీ! ప్రపంచ మింత కపటభూయిష్ఠమని
గక మూఢుఁడనై చెడితిని. ఎన్ని యిచ్చకములు ఎన్ని నైచ్యాను స
ములు—ఎన్ని పరిహాసము లాడి తుదకెట్టి జారిణీకృత్యమునకుఁ బాలుప
పరమేశ్వరా! నన్నిట్టి భయంకర నారీపిశాచముల బారింబడకుండఁ
డుము. ఇట్టి ప్రేమయందే ఇట్టి భీకరమగు మోసము సంభన్నపై యుం
డిఁక మిగత యాఁడువాండ్ర లెక్కయేమి? ప్రపంచమున సత్యప్రవ
గల యాఁడుదిలేదు—లేదు—ఇది నిర్ధారణము—నిస్సంశయము—ప్రణా
నీశోకనమస్కారము—నేనీ జగమున మరణించు నందాక స్త్రీజాతిని వి
పను—విశ్వసింపను—వీరభద్రయు నన్నపూర్ణయు నేమైననగుదురు
వారి ప్రశంశ నాకు వలదు—వలదు. నేను వివాహమాడక బ్రహ్మచా
యుందును గాక! ఓ ప్రపంచ జనులారా! మీరందఱును నావలెనే—
జాతినినమ్మి మోసపోక మెలఁకువఁగల్గి ప్రవర్తింపుఁడు—ఈ పరో
విషకుంభములపాలికిఁ బోకుఁడు. ఈ తృణచ్ఛన్న మహాగర్తములలోఁ
కుఁడు. ఈ తేనెపూసిన కత్తులను తాకకుఁడు. ఈ కప్పుకూత పాముల
బడకుఁడు. ఈ గోముఖవ్యాఘ్రముల దరియకుఁడు. జాగ్రత్త! జాగ్ర
జాగ్రత్త!!!

సీ. మగఁడు నిద్రింప మార్మగనితో నేకశ
య్యనె మారవిక్రీడ లాడువారు
పరపూరుషులకయి ప్రాకులాడుచు విష
మిచ్చి భర్తల మడియించువారు
పతిని బొమ్మనుఁజేసి పరులతో నాతని
యెదుటనే బూతులు వదరువారు
వంటయింటికి భర్త నంటించి వాఁకిటఁ
జేరి కచేరీలు సేయువారు

గీ. సదయులౌ భర్తలనుఁ గొట్టి శత్రులట్టు
లిల్లు తలకెత్తుకొని బిగ్గ నేడ్చువారు
శంకినీజాతిముండల సరసఁబోక
మేలుకొనరయ్య! మనరయ్య! మిత్రులార!!

(నిష్క్రమించును.)

చతుర్థాంకము సంపూర్ణము.

ధరణికోట

రెడ్డివీరుల సంగ్రామకథ.

పంచమాంకము

1వ రంగము.

[రాచకొండలో నొక గృహము.]

[పఠానువేషములతో ఖడ్గనారాయణ, మల్లినాథ, కృష్ణరాజులు ప్ర॥

ఖడ్గ— మిత్రులారా! ఈపఠాణీ వేషములవలన మనము—మన నిజాకృతులు గుఱుతింపఁ బడని చందమున ననపోతనాయని వంచించి యాతనివద్దనే—సేనాధిపతులమై మిగుల ప్రాపకము సంపాదించుకొని కృతార్థులమైతిమిగదా! ఇఁకమన చాతుర్యముచే కొండారెడ్డికిని అనపోతనాయనికిని విరోధముఁ గల్పింపఁ గల్గితిమా మనకోరిక పరిపూర్ణమందినటులే.

కృష్ణ—అందులకు వెంకన్నగాడి సహాయముం గొనుట శ్రేయము. మొన్న నొకనాడు నేను వానికి కొంచెము సురారసమునిచ్చి ప్రేలించితిని. సురగాని ధనముగాని, యొక పడుచుపిల్లగాని, వానికి దొఱికినచో నెంతపనియైనఁ జేయుటకు వెను దీయఁడు.

ఖడ్గ—అట్లయిన నీ మూఁడింటిచేతను వానిని వశపఱచుకొందము.

మల్లి—ఆసంగతి గుఱించియే రెండు సారాయిబుడ్లను సిద్ధపఱచి యుంటిని.

ఖడ్గ—మల్లినాథా! నీవు బుద్ధిశాలి వగుదువు.

కృష్ణ—అదుగో—అనుకొన్నవేళకు వెంకన్నయూ నిట్లే వచ్చుచున్నాఁడు. మనము కార్యారంభ మిప్పుడే చేయవచ్చును.

(పాదరక్షలును. ఉత్తరీయమును. చేతఁ బట్టుకొని వెంకన్న ప్రవేశము.)

వెంక—పఠాణీసాహెబులకు సలాములు—ఇక్కడ నేదో పనిమీద నున్నట్టున్నారు.

ఖడ్గ—ఏమున్నది! వెంకన్నా! కొంచెము హుషారీకొఱకు మధురసము సేవించుచున్నాము

మల్లి—(బుడ్డిని బయటకుఁదీయును.)

వెంక—(గుటుకలుమ్రింగి) నిండుగానే వుందే!

కృష్ణ—ఇది రెండవది—ఒకటి యిదివఱకు వూదివేసినాము.

మల్లి—వెంకన్న కలవాటు లేదుకాఁబోలును.

వెంక—అఁ—అలవాట్లు కెక్కడికి లెండి! మీవంటి గొప్ప వా రనుగ్రహిస్తే అప్పు డప్పుడు—ఎఱుఁగరూ?

ఖడ్గ—అట్లయిన మొగమాటము లెందులకూ? మఱి రా.

వెంక—కానీయండి—కానీయండి—మీరంతా ఐనాక—అడుగున మిగిలితే—ఒక్క చుక్క—మీ దాసుఁడు గూడా గొంతుక జారుస్తాఁడు.

మల్లి—మూదంతా అయిపోయింది. ఇదంతా నీకోసమే! ఇంద రా.

కృష్ణ—వెంకన్న కీ యొక్క బుడ్డి చాలదనుకుంటాను.

వెంక—ఏంజేస్తాము—ఏదో! అంతే చాలు లెండి.

ఖడ్గ—అంత చాలీచాలని వ్యవహార మెందుకు మేము పఠాణీలము—తెలిసినదా? ఇంటిలో నిట్టి వింకను పీపాలతో మూల్గుచున్నవి. నీయిష్టము వచ్చినంత త్రాగవోయ్.

వెంక—ఇవ్వాళ నే నేదో నక్కని త్రొక్కివచ్చుంటాను. [తీసికొని త్రాగుచు] వారెవా! ఎంత గాటు—ఎంత కమ్మదనం—మంచి యిప్పపువ్వ సారాలాగుందిరా బాబు..............ఎన్నాళ్ళనుంచో కొండారెడ్డిగారి దగ్గఱున్నాను. గాని నవాబుసాహెబులూ—నాకెప్పుడూ యింతమజా ఐన గొంతుతడి చేయించ లేదంటే నమ్మండి.

ఖడ్గ—కొండారెడ్డి యిప్పింపకున్న నేమి? మీ రాజుగారి కభ్యాసమే కదా!

వెంక—రాజుగారా? అఁ—ఏమితాగడం లెండి. బోలెడు డబ్బు తగలబెట్టి విదేశపు సారాయి కొంటాఁడు. అరబుడ్డితో హతమైపోతాడు. (నిషాచేత తూలుచు చేతిలోని పాదరక్షలను ఉత్తరీయమును క్రిందబడ వేసి మఱలతీసి చేతఁబట్టుకొని) కొండారెడ్డి చంపేస్తాఁడు బాబూ వెళ్ళాలి—ఇక సెలవు.

ఖడ్గ—వెంకన్నా ఏమంత తొందఱ? కొండారెడ్డి నిన్నేమి సేయఁగలఁడు?

మల్లి—(మఱియొక బుడ్డిని విప్పుచుండును.)

వెంక—(బుడ్డివంక చూచి గుటకలు మ్రింగుచు) ఏమనడానికి నేనాతని కేమిహాని చేశాను గాని.............బాబూ! అదిగూడా యిందాకటి రక మేనా క్రొత్తదా?

ఖడ్గ—రుచి చూడవోయ్ నీ కభ్యంతర మేమిటి?

మల్లి—(ఇచ్చును.)

వెంక—(త్రాగి హుషారిచే)

పాట

కల్లేతాగాలె వోరెల్లిగా ॥క॥
సారాయి మనకీ సరిపడదురా ॥క॥
కట్టకల్లు ఫస్టుకలాస్ పిట్టకల్లు నాన్ సెన్స్ ।
బ్రాంది విస్కీ దీనికాడ బలాదూర్ మజాదార్ ॥క॥

ఖడ్గ—(అపవారించి) కృష్ణరాజా! వీనికి కైపు తలకెక్కినది. మిగత యాశలను రెంటిని తెలిపి యుండఁగనే చూపినచో వీనిచే కైపుమోపున నెంతపని యైన చేయింప వచ్చును.

కృష్ణ—(అప॥) ఔను (ప్రకాశముగ) వెంకన్నా! ఈ రత్నహారమును చూఁడు. ఇది నీ ముసలి గడ్డమునకు క్రిందుగా మంచి యందమునిచ్చును సుమా!

వెంక—అబ్బో!—ఇది నాకెందుల కయ్యా! గొప్ప మహారాజులు వేసికోనేది!

మల్లి—కాదు; కాదు; వెంకన్నా! నీవు పెండ్లికొడుకవు కాబోవుచున్నావు; గనుక—నీకిది తగినదే.

వెంక—పెండ్లికొడుకా! అబ్బో—అబ్బో—పిల్లెక్కడిది?

మల్లి—ఒక్క పిల్ల మాత్రమే యనుకొన్నావా! రెండువేల రూపాయలతో ఒక పీపా సారాయితో నీకొక పిల్లను పెండ్లిచేయఁ దలఁచినాము.

వెంక—హా తేరీ—అదృష్టమంటే విష్ణుచక్రంలాగ—అలా—గిఱ్ఱున తిరగాలె. పరాణీ బాబులూ—అయితే ఈ వుత్తరీయం—చెప్పులూ—కొండారెడ్డి కొంపలో పారేసి పెళ్ళికొడుకునై వస్తాను.

ఖడ్గ—వెంకన్నా! ఈ చెప్పు లెవ్వటివి? ఉత్తరీయ మెవ్వటిది?

వెంక—కొండారెడ్డివి.

ఖడ్గ—అతని యిల్లు దూరమా దగ్గఱా?

వెంక—కొంచెం దూరఁపుమాటే.—

ఖడ్గ—ఐతేవద్దు—పెళ్ళిముహూర్తమిఁక నెంతోసేపులేదు. ఈసమీపమం దెవ్వటి యిల్లున్నది?

వెంక—రాణిగారి అంతఃపుర మిక్కడికి దగ్గఱ.

ఖడ్గ—సరే! నీవు ప్రస్తుత మీ చెప్పులను ఉత్తరీయమును రాణి యంతఃపురమునం దుంచుము. కొండారెడ్డిదిగాని మఱియొకటిదిగాని మంచియంగరక్షాయున్నదా?

వెంక—ఓ! కొండారెడ్డిదే యున్నది. ఐతే—కొంచెము మాసినది. చాఁకలికి వేయ మనఁగా—నావద్ద నుంచితిని.

ఖడ్గ—మాసిన నేమిలే! దానిని నీవు తోడుకొని పెండ్లికొడుకువై రాణిగారి యింట నుండుము. మేమచ్చటికి వచ్చి నీకు పెండ్లి చేయుదుము.

వెంక—రాణి కోపపడితే?

ఖడ్గ—వెఱ్ఱివాఁడా! రాణియే—తానొక పిల్లను పెంచి నీకిప్పుడు పెండ్లి చేయనున్నది.

వెంక—మీరక్కడి కెలావస్తారు? రాణికి ఘోషాకదా!

ఖడ్గ—నీకెందుకు నీవు వెళ్లుమా!—మేము క్షణములో వచ్చెదము.

వెంక—ఓ! ఐఁతే క్షణం...(ఎగురుచు) పెళ్ళికొడుకనాతాన్—పెళ్ళిచేసుకుంటాన్—పిల్లల్ని జల్లల్ని—పోషించుకుంటాన్— (నిష్క్రమించును.)

ఖడ్గ—మిత్రులారా!

గీ. వంచనమున మనకు వశుఁడయ్యె వెంకన్న
తంత్రములనుఁ బన్ని ధరణినాథు
మనసువిఱచి రాణికిని కొండరెడ్డికి
అంకుఁ గూర్పవలయు; నింక మీద.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

2వ రంగము.

(అనపోతనాయఁడు విశ్రాంతిమందిరమున సారాయి ముందుంచుకొని ప్రవేశము!)

(33వ అనుబంధము.)

అన—(త్రాగచోవును.)

(పఠాణీలు ముగ్గురు ప్ర॥)

ముగ్గు—సలాము—రాజచంద్రమా!

అన—(సత్వరముగ బుడ్డినిదాఁచి) సలాం—పఠాణీలు రండు—కూర్చుండుడు—మీకు సేమమా!

ఖడ్గ—మాక్షేమము తమ క్షేమము తరువాతదిగదా!

అన—నా క్షేమమున కిప్పుడేమి కొఱఁత?

ముగ్గు—(మొగములు చూచుకొని నవ్వుకొందురు.)

అన—నన్నుఁ గాంచి మీ రిట్లేల నవ్వుకొందురు?

ఖడ్గ—మహాప్రభువు చిత్త మెట్టుమసలిన సేవకు లట్లు వర్తింపవలసిన వారేకదా!—మంచియైనను చెడ్డయైనను తమకు వచియించుటకు మేము శక్తుల మగుదుమా!

అన—మిత్రులారా! మీరు నావద్ద ప్రవేశించినప్పటినుండియు—నేను మిమ్ములను పరిజనులను వలె చూడక నా ప్రాణమిత్రులను వలెనే చూచుచుంటినే—నా శ్రేయము నభిలషించి వచించుపట్ల—మీకు సందేహ మేల?

మల్లి—సందేహమన్న—అంతయు సందేహమే! ఏమందురా!

గీ. ప్రభుల చిత్తంబు లిచ్ఛాప్రవర్తకంబు
లగుట కనుగల్గి మెలగంగ నగును మాకు
సర్పములతోడి చెలిమిగా స్వామి చనువు
ప్రభువు చిత్తంబు నీరదవర్ణసమము.

అన—మీ మాటలనుఁ బట్టి చూడగా—నేను కన్నులు మూసికొని యంధుఁడనై—నాకు జఱుగుచున్న మహాద్రోహమును దేనినో—యెఱుంగక సంచరించుచున్నట్లును—దాని నెఱింగిన మీరు నా శ్రేయమునుఁ గోరి కొంతయు, నాకు భీతిల్లి కొంతయు, చెప్పుటకును, మానుటకునుఁ గూడ నోరాడక తల్లడిల్లుచున్నారనియు నాకుఁ దోఁచుచున్నది. విశ్వాస పాత్రులైన మీరే—నా యనుమానమును నిట్లు—దాఁచినప్పుడు నా హితమును గోరువారిఁక నెవ్వ రుందురు? కావున ఈ గర్భితమైన భయంకర రహస్యమును నాకు మీరు తెలుపకతప్పదు.

ఖడ్గ—రాజేంద్రా! అనూనుష మేమో కల్గుచునేయున్నది. చెప్పక తప్పదని మేమెఱుఁగని విషయమును గాదు. ఐనను—మాకు తమరు ప్రభువులు గాక మిత్రులైనచో నీపాటికి చెప్పియే యుందుము. ఏమందురా—

గీ. సహజముగ ద్రోహి, యనృతవచనుఁడు నగును;
తన, యకార్య మతఁడు క్రమ్మఱోనఁ దలంచి
కల్లలనుఁబల్కి మాపై నఘంబు మోపఁ
జేయునది యేమి? మీచేతి శిక్షతప్ప—

అన—సఖులారా! తొలుత నుండియు, మీ సత్ప్రవర్తనమును, కన్నులారఁ గనుచున్న నే నెవ్వని మాటలనో నమ్మి—మీపై తప్పు దలంతునా? మీరు నాకు సప్రమాణముగ వాని యపరాధమును నిరూపింపుఁడు—వానిని బుజావు చేయుఁడు. అట్టి ద్రోహిని నిలువునఁ జీల్తునుగాని—

(34 వ అనుబంధము.)

మల్లి—మహారాజా! ఆతఁడు మా కన్న పూర్వమునుండియు తమ్ముఁ గొల్చుచున్న వాఁడు గదా! వాని మాటలయెదుట-మామాటలు పాటియగునా?

అన—అట్లయిన నావద్ద పూర్వమునుండి యున్నవాఁడే నాకు ద్రోహము దల పెట్టినాఁడా!

ఖడ్గ—మహారాజా! నూతనుల కంతటి సాహస ముండునా?

గీ. మృగయునకుఁ గాక మృగమర్మ మెఱుఁగ బడునె?
జాలరికిఁ గాని తెలియునే జలచరముల
యునికి? రాజాశ్రితుఁడు గాక యున్న రాజ్య
మర్మము లెఱుంగఁబోలునే మానవేంద్ర!

అన—నా యాశ్రితులలోననే, నాకు ద్రోహమును సంకల్పించు వారు గలరా! మిత్రులారా! నేనింతకాలమునుండియు, నొక ద్రోహిని, మహా విశ్వాసపాత్రుఁడని యెంచి మోసపోయితినా?

మల్లి—రాజేంద్రా! అది ప్రకృతి ధర్మమేకదా! ఆశ్చర్యమేమి!

గీ. వేశ్యనే నమ్ము; సతియని విటుఁడు సతము
అనిమిషము నమ్ము— గాలంపు టామిషము నె
జనకుఁ డని నమ్ము; గటికవానినె యజంబు
పృథ్వినాథుఁడు ద్రోహినే విశ్వసించు.

అన—మీ యుపన్యాసముల నింక చాలించి సత్వరము వాఁడెవ్వఁడో—చెప్పెదరా లేదా?

ఖడ్గ—మహాప్రభూ! మే మొక ప్రశ్న వేసెదము- మాసాహసమును మన్నించి యుత్తర మిచ్చెదరా?

అన—అఁ—అడుగ వచ్చును.

ఖడ్గ—కాకులకును గ్రుడ్లగూబలకును మైత్రియేనా?

అన—మైత్రియెక్కడిది! బద్ధ విరోధమే కాదా?

ఖడ్గ—అట్టి బద్ధవిరోధముకల గ్రుడ్లగూబను అర్ధరాత్రి తన వృక్షమున చోటొసంగిన కాకి నే మనవలెను!

అన—బుద్ధిలేని దనవలెను.

ఖడ్గ—క్షమింపుఁడు. మీకును రెడ్లకునో?

అన—నీ వెఱుంగవా? మాకును, రెడ్లకును, నడుమ పచ్చిగడ్డివేసిన భగ్గున మండి పోవును గాదా!

ఖడ్గ—అట్టి రెడ్లను విశ్వసించి తమరు చేరనీయ వచ్చునా ?

అన—అట్లు నావద్దచేరి నాకు ద్రోహము సల్పఁబూనిన వీరారెడ్డికి శిక్షయైనది గాదా ?

ఖడ్గ—ఇంకెవ్వఁడును లేరా ?

అన—కొండారెడ్డి యున్నాఁడు.

ఖడ్గ—రాజేంద్రా ! తెలియక యడుగుచున్నాను. మీ రాచవారెవ్వరైన రెడ్లను గొలుచుచున్నారా ?

అన—లేదు.

ఖడ్గ—అట్లయిన వాతఁడు మీ పక్షమం దేల చేరెనో విచారింపక, మన్నించి యధికార మీయవచ్చునా ?

అన—ఐననేమి ? అతఁ డేమైన నా రాజ్యమునకును నాకును ద్రోహము చేయు నున్నాఁడా ?

ఖడ్గ—రాజ్యమునకే యననేల.............రాజేంద్రా ! అంతఃపుర రక్షణమునందలి భారము నెవ్వరిపై నుంచినారు ?

అన—కొండారెడ్డి పైననే.

ఖడ్గ—వెంకన్నకును, అతనికిని శత్రుత్వమా !

అన—కాదు. వాఁ డాతనికిని నాకునుఁ గూడ నమ్మిన బంటు.

ఖడ్గ—వాఁ డంతఃపురమున నిరాటంకముగఁ దిఱుగునా ?

అన—ఆఁ వృద్ధుఁడగుటచేత.

ఖడ్గ—కొండారెడ్డి కంతఃపుర సంబంధమును వదలించిన వచ్చు నపాయమేమి?

అన—ఉస్! హరిణీ! ఏమి నీ సంభాషణము? వాఁ డంతఃపురమున నేమి చేయుచుండెనో తెలుపుము. శిక్షింతును, వాఁడు దేనినైన నుంచుకొనెనా?

ఖడ్గ—మహాప్రభూ! ఎవ్వతెనో యుంచుకొనిన మాకింత దుఃఖమేల?

అన—ఆఁ—ఆఁ—నాభార్యనే యుంచుకొనెనా ?

ఖడ్గ—ఆమాటను మేము చెప్పుటకు సాహసింపక దాఁచినంతమాత్రమున దొంగతనమును, అంకుతనమును, దాగునవియా రాజేంద్రా!

అన—(ఆలోచించి తలపంకించి) నే నిది నమ్మను. నే నిది నమ్మను—

గీ. ఎన్నిదినములనుండియో యితఁడు నాకు
నెఱపిన మహోపచారంబు మఱువఁ గలనె?
యిపుడు నాసతితోడ వాఁ డిట్లొనర్చె
ననిన, నమ్మకయుండె మదాత్మ, హితుఁడ!

ఖడ్గ—మహారాజా! "ద్రోహినే నమ్ము మనుజనాథుం"డని మే మన్నమాట కిప్పుడే

తౌర్యాణము గంటిమి. మాకేల? మిత్రులారా! రండు పోవుదము—ఈ యమానుషము మా తురకలలో జరిగిన సుప్పుపాతర వేయింపమా?

(ముగ్గుఱు పోఁబోవుదురు.)

అన—నిలుఁడు. మీ రెక్కడికి బోయెదరు? వాఁడు ద్రోహియగునో కాదో—నా కెఱిఁగింపుఁడు.

ముగ్గుఱు—(**35**వ అనుబంధము.)

ఖడ్గ—అగునని కాదని, యిప్పు డీ వితర్కమేల?

అన—అట్లయిన, మాకు నిదర్శనముఁ జూపఁ గలరా?

ఖడ్గ—దేవిగారి యంతఃపురమున కిప్పుడే రావచ్చును.

అన—అట్లయిన రెండు. (అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

—— :o: ——

3వ రంగము.

(రాణి యంతఃపురము.)

(రాణి నిద్రించుచుండును; పెండ్లికొడుకు వేషముతో కొండారెడ్డి యంగరఖా తొడుగుకొని వెంకన్న ప్రవేశము.)

వెంక—రాణిగారు నిద్రపోవుచున్నారు. కొండారెడ్డి యుత్తరీయమును పాదరక్షలు నిందుంచెదను. కొండారెడ్డి యంగరఖా తొడుగుకొని నే నిప్పుడు పడుచు పెండ్లికొడుక నైతిని. పఠాణీలు వచ్చినవెనుక రాణిగారిని లేపవచ్చును. నేనును కొంచె మిచ్చట నడుము వాల్చెదను. (పరుండును.)

(మల్లినాథుఁడు శీఘ్రముగ ప్రవేశము.)

మల్లి—(వెంకన్నను లేపి) వెంకన్నా! రాజుగారు వచ్చుచున్నారు. నీ యంగరఖాను—పెండ్లికొడుకు వేషమునుఁ జూచి యాగ్రహింతురు. పారిపొమ్ము.

వెంక—(తత్తరపడుచున్నాఁడు)

మల్లి—ఈ గవాక్షమునుండి పారిపొమ్ము.

వెంక—(పారిపోవుచుండును.)

(అన-పోత, ఖడ్గనారాయణ కృష్ణరాజులు ప్రవేశము.)

ఖడ్గ—(రాజునకు వెంకన్న పారిపోవుచుండగా కాన్పించు వెనుకభాగమును పాదరక్షలును—ఉత్తరీయమును చూపును)

పఠాణీలు ముగ్గుఱు—(నిష్క్రమించును.)

అన—(రాణిని నిద్ర లేపి) ఓసీ! కులటా! 'ఏటికి దొంగనిద్ర పోయెదవు' లెమ్ము.

రాణి—ఏమిది? అర్ధరాత్రమున నాగ్రహముతో వచ్చినారు?

అన—ఆగ్రహమా?—ఆగ్రహము నీకు పట్టుటచేత వచ్చిన దాగ్రహము.

రాణి—గ్రహమేమి ? ఈ క్రోధమేమి ;

అన—ఛీ ! కులటా ! ఎఱుఁగనట్లు నటింపనేల ?

గీ. కులట ! నేఁ జచ్చితినటంచుఁ దలఁచినావొ
కొండరెడ్డి నీ ప్రక్కలోఁ బండియుండఁ
గులుకుచుఁ బతివ్రతవిధానఁ బలికెదౌర !
నిలువు మిఁకనిన్నుఁ గోసి కండలుగఁ జేతు.

రాణి—హరిహరీ ! ఎంత పాపపు దినము !

అన—నీ పాపపునోట హరినామ స్మరణముకూడనా ! పాంసులా ! కొండారెడ్డి యుత్తరీయమును పాదరక్షలు నింటేల యున్నవి ?

రాణి—నేనేమి యెఱుఁగుదును ?

అన—కొండారెడ్డి యిప్పుడీ గవాక్షద్వారంబునఁ బారిపోవుచుండఁగా నేను చూడలేదనుకొంటివా ?

రాణి—ఛీ ! ఛీ ! ఎంత యనృతాలాపములు ! మధురసంబేమైన సేవించితిరా యేమి ?

అన—ఏమంటివే ! దుష్టురాలా ! నేను త్రాగివచ్చి నిన్ను తిట్టుచుంటి ననుచుంటివా ! నీ జారిణీత్వము నేల క్రమ్ముకొనెదవు ? నీకు వానితో నేటి సంబంధము ?

(36వ అనుబంధము.)

రాణి—నాకేమి సంబంధ మాతనితో?—నాకీ తర్జనభర్జనము లేమి తెలియును ?

అన—తెలియదా ! తెలియదా ! నిన్ను ఖండించినఁ దెలియును ఇటు రమ్ము. నిన్ను వదలను (జుట్టుపట్టుకొని)

గీ. ఇంత దుష్కార్య మొంతటి హీనజాతి
యందయినఁ గల్గఁబోవదో యధమురాల !
రాచకొలమునఁ బుట్టి దుర్గతిని నాదు
గౌరవము గంగఁగల్పితే ! కామబుద్ధి ! !

రాణి—(వదలించుకొని) ఓ బుద్ధిహీన నరపాలాధమా ! ఏమి నీ యున్మత్తత ! ఎవఁడో చేసిన మోసమునఁబడి నన్నేల వృథానిందఁ గావింతువు ? ఛీ ! ఇట్టి నీకా—రాజ్యపాలనము ! నీవంటి యధమాధమునకా నేను సతిని ! పొమ్ము—నీకు జ్ఞానమెక్కడిది ? నీకు రాజ్యమేలు శక్తిలేకున్న నేను సర్వకార్యములను సమర్థించుకొందునులే ! త్రాగి పరుండుము. నీ మొగము చూడరాదు. నీతో నేమి ?

[నిష్క్రమించును.]

అన—(రోష విషాదములతో కూర్చుండి) నా మతి జెడిపోయినది! నాకు తె
నది. ఏమి యీ కల్లోలము? ఏది సూనృతము ఏది యనృతము— ప
ద్రోహులా? కొండారెడ్డియు, రాణియు, ద్రోహులా! పతాణీలు
అయిన నీ పాదరక్షలను ఉత్తరీయమును నేమనవలయును! కాదు—
ఈకులటయే యనృతాలాపిని జగజంత— శంకిని— అదుష్టుఁడే రాజ
యంతఃపుర ద్రోహి— నామతి చెడినది నాకేమియుఁ దోఁచుటలేదు. ‹
నంధకారమై పోయినది! ఇప్పు డేది కర్తవ్యము?— ఓరీ! వెంకన్నా! వెం
వెంక—(భయముతో ప్ర॥)
అన—ఆ దొంగనడక లేమి! ఇటురమ్ము.
వెంక—చిత్తము.
అన—సారాయము నందిమ్ము.
వెంక—(అందించును.)
అన—(త్రాగి) నీవు రాణికిని, కొండారెడ్డికిని రాయబారములు నడుపుచుంటి
వెంక—నాకేం దెలుసును స్వామీ!
అన—కొండారెడ్డిని నే నిందాక నీ గవాక్షద్వారమున పారిపోవుచుండఁగా చూ
నీ వెన్నడైన వానికి రాణితో సంబంధముండుట నెఱుఁగుదువా?
వెంక—(వెలవెలబోయి ధైర్యముతో) కొండారెడ్డిగా రొంటరిగా రావడ
గుఱును.
అన—నాతో నేల చెప్పలేదు?
వెంక—రాణిగారి కోస మొస్తున్నాఁడని నాకేమి తెలుసును స్వామీ.
అన—సరే! వానిని పిలుచుకొని రమ్ము.
వెంక—(ధైర్యము కొఱకు కొంచెముత్రాగి నిష్క్ర॥)
అన—(కోపముతో) ఇఁక నేమి? వెంకన్నయు ననేకసారులు వాని నీయంతః
చూచెనఁట ఈ సంబంధ మనృత మెట్లగును (మఱల త్రాగి) రానిమ్ము—
నేమిచేసెదనో!—ఫిరంగితో నతికెదను భీముఁడు హిరణ్యకశ్యపుని చ
చంపెదను—నాతో పరిహాసములా—రాణితో సరసములా?—ఏమనుకొ
రానిమ్ము—రానిమ్ము

(కొండారెడ్డిని గొనివచ్చి వెంకన్న నిష్క్ర॥)

కొండా—మహాప్రభూ! వందనము.
అన—ఎవఁడురా మహాప్రభువు?
కొండా—(తనలో) ఓహో! త్రాగియున్నట్లున్నాఁడు (ప్రకా) ఏమరే స్వామి
అన—నాభార్య ప్రక్కను బరుండి—నీవు మహారాజ వైతివిగాదా!—నేనే ఇ
నీ సేవకుఁడను—నాకేల వందనము లర్పించెదవు కొండారెడ్డి మహారాజు

ఈ హీనుఁడు అధమాధముఁడు మీభృత్యుఁడు అనపోతఁడు నమస్కరించు చున్నాఁడు.

కొండా—(తనలో) ఎంతత్రాగినను నన్నెన్న డిట్లనియుండఁడే ఏమిచిత్రము!

గీ. కుమతు లెవరైన నాపైనఁ గొండెములను
బలికియుందురో! కాక యీ పుడమిపతికి
హృదయ మేమైన చలియించెనేమొ కాని
కాంచ నెన్నఁడు నిట్టి యకాలబుద్ధి.

అన—ఓరీ! ద్రోహీ!—నాకు మహోపకారము గావించి యేమియు నెఱుంగనట్లు చింతించుచు, నిలువఁబడియెద వటరా పాపీ ఇటురమ్ము—ఎన్నిదినముల నుండియు నిరంకుశముగ—నిరభ్యంతరముగ—నిరాక్షేపణముగ—దానితోఁగులుకు చుంటివో చెప్పుము—అనపోతనాయని గ్రుడ్డివానినిఁ జేసి యెన్నినాళ్ళు నీ ఱంకుతనము సాగింపవలె ననుకొంటివి—రాజద్రోహీ!—మోహచిత్తా?—పాప పంకిలా!—ఇదిగో కరవాలము.

కొండా—(తనలో) కార్యము మించియే వచ్చినది!

అన—(కత్తిలాగి) మాటాడవేమి పశువా?

కొండా—రాజేంద్రా కత్తిఝళిపించుటకేమి? నావద్దను కరవాలముగలదు—(కత్తిలాగి) న్యాయాన్యాయము లారయక—అకారణముగ దూషింపకుము.

అన—ఓరీ! నాపై కరవాలము లాగెదవా? నాభార్యతో చేయు ఱంకుతనము చాలక నన్ను చంపుటకు సయితము యత్త పడెదవా? ఏమనుకొంటివి? యనపోతఁడు ప్రళయకాలరుద్రుఁడని తెలియవుగా? బ్రహ్మాండము లన్నియు వెదకినను నా కరవాలము నెదిరించు నాయుధము లేదు. నన్నుజయించువాడు లేడు. ఈలోకము నాది, లోకములను నేను జయించితిని. అందులోని పందవు నీవు.

కొండా—ఏమి! యీ యవ్యక్తాలాపములు! ఓరాజా! నీభార్యకును నాకును సంబంధ మని చెప్పుచుంటివి. ఈ పాపవాక్యములను నేను విన లేకున్నాఁడను. నాకీ కట్టుకథ యర్థమగుట లేదు. కాని యిది వినుము.

గీ. రాజవిద్రోహ రాజదారా రతంబు
లరయ మాయింటి కుక్కలకైన లేవు
సదమలంబైన రెడ్డివంశమునఁ బుట్టి
నట్టి నేనిట్టి పనికేల నసుమతింతు!

అన—అటులనా? అటులనా? తులువా! నీవు కుక్కకన్న నధముఁడవురా! అందులకే ఇట్లు చేసితివి.

కొండా—అనపోతా! నిజమే—కుక్కకన్న నధముఁడనేయగుదును—ఏలనన—

గీ. రెడ్డికులమునఁ బుట్టి యీరీతి నిన్నుఁ
బోలు తులువను గొలిచిన బుద్ధిహీన
గుణముగల నేను నిజముగ కుక్కకన్న
నధముఁడ నటంచు నిజ మిప్పు డరసినాఁడ.

అన—ఈ శ్రీరంగనీతుల కేమిలే! ఈపాదరక్షలు, నుత్తరీయము నెవ్వరివి?

కొండా—నావే.

అన—నా యంతఃపురమున కెట్లు వచ్చెను?

కొండా—ఆహా! తెలిసె! ఇది తుచ్ఛుఁడగు వెంకన్న మోసమా.

అన—వెంకన్న మోసమని పలికి—యేల క్రమ్ముకొనఁ జూచెదవు? నేను స్వయముగ నిన్నీ గవాక్షమునుండి పారిపోవుచుండఁగా చూడలేదా?

కొండా—రాజా! తొందరపడితివి! ద్రోహుల మోసమునఁగూలితివి! ఆలోచించుకొమ్ము. అన్యాయములాడి నన్ను—ద్రోహమునకుఁ బ్రేరేపకుము.

అన—ఏమిరా ప్రేలెదవు? దుష్టుఁడా! రెడ్డిభూతమా! ద్రోహివై—నాకొంపను దూరి నాభార్యతో వ్యభిచరించు చుంటివా! నిన్ను చంపెదను.

కొండా—నీవిట్లధర్మమున కుద్యమింపఁగా—నేనేవ్యర్థుఁడ ననుకొంటివా? రమ్ము.

(37వ అనుబంధము.)

(కొండారెడ్డి అనపోతనాయని చంపఁబోవును. ముగ్గురు పఠాణీలు వచ్చి కొండారెడ్డి నణఁచి పట్టుదురు—వీరభద్ర కళాపూర్ణ విక్రమరాజులు వచ్చి ముగ్గురు పఠాణీలను ఎదుర్కొందురు. అనపోతనాయఁడు భీతిల్లును—కొండారెడ్డి విముక్తుఁడగును.) (తెరవాలును.)

పంచమాంకము సంపూర్ణము.

ధరణికోట

రెడ్డివీరుల సంగ్రామకథ.

షష్ఠాంకము

1వ రంగము.

(అడవిదారి- వీరభద్ర, కళాపూర్ణ, విక్రమరాజులును, కొండారెడ్డి ప్రవేశము)

కొం—ఓ దయామయులారా ; మీ దయచేతనే రక్షింపఁబడితిని. ఇట్టి మీ రెవ్వరో నేను వినఁగోరుచున్నాను.

గీ. అనుపమదయాంతరంగుల రగుచు నన్ను
గావ వచ్చిన సత్కృపాకలితులార !
రమ్యతావకనామాక్షరములు దెల్పి
చిరము నను ధన్యచరితునిఁ జేయుఁడయ్య !

కళా—ఆర్యా ! ప్రతిఫలాపేక్ష లేక రక్షించితిమి. కావున మా నామములతోఁగాని మా చరిత్రలతోఁగాని ప్రమేయము మీ కేమియును వలదు. మాకు సెలవిచ్చెదరేని మా దారిని మే మరుగువారము.

కొండా—అయ్యా ! ఇది తగునా ?

కం. ప్రాణము లొసఁగినవారికి
బ్రాణము లొసఁగంగఁ దగు; కృపాపరులారా !
మీ నామములను బాంధవు
లైన మిముం గోరఁ దగదె ? హానియుఁ గలదే !

విక్ర—అట్లయిన వినుము. ఇతఁడు కళాపూర్ణుఁడు - ఇతఁడు వీరభద్రుఁడు - నన్ను విక్రమరా జందురు.

కొండా—(సంశయముతో) విక్రమరాజా ! ఏ విక్రమరాజా ?

విక్ర—ఆ మాట కర్థము లేదు. ప్రత్యుత్తర మంతకుముందే లేదు.

కొండా—నీవు రాచకొండలో పూర్వము కొంతకాల ముంటివిగాదా ?

విక్ర—ఔను-ఉంటిని.

కొండా—నీ కొక భార్య యుండవలెనుగాదా ?

విక్ర—భార్య కాదు ....కాని.........

కొండా—దానిని నీ వుంచుకొంటివా ?

విక్ర—ఔను. అన్నపూర్ణ యను నొక యువతిని నే నుంచుకొంటిని.

కొండా—మిత్రులారా! కళాపూర్ణ వీరభద్రులారా! ఈ విక్రమరాజుతో మీ కెట్లు స్నేహము గల్గినది ? పాపము మీరు మంచివారుగ నున్నారే !

విక్ర—వారు మంచివా రనఁగా ! నేను ద్రోహినా ?

కొండా—కాకేమి ? అన్నపూర్ణ నన్ను వలచిన దనుమాట లోకమంతయుఁ జెప్పుకొను చుండెరే! అట్టిదానిని నా కెఱుకలేకుండ నీ వుంచుకొంటి ననుచుంటివే! నీవు సజ్జనుఁడవా ?

గీ. దుర్జనుండవు; మిత్రవిద్రోహి వీవు;
కాముకుండవు-వర్ణసంకరుఁడ వీవు;
ధర్మవిచ్యుత కుటిలవర్తనుఁడ వీవు;
పాత్రుఁడవు గావు మైత్రి కపాత్ర! నీవు,

కళా—చాలు చాలు కొండారెడ్డీ! నీ ప్రాణములు రక్షించినందులకు మాకు మంచి గౌరవబిరుదము నిచ్చుచుంటివిలే !

కొండా—మిత్రమా ! మీ రాగ్రహింపవలదు; మి మ్మేమియు ననుచుండుటలేదు.

కళా—మిత్రుల మగు మా ముప్పురిలో నొకరి ననుట నొకటియు-నింకొకటి ననుట యొకటియునా !

కొండా—ఐన-మీ రీతని మైత్రి నేల మానఁగూడదు ?

కళా—ఆ మాట చెప్పుటకు నీ వెవ్వఁడవు ? అతఁడు మా మిత్రుఁడు. అన్నపూర్ణ యువతియో-నీ వెవ్వఁడవో మా కేల? కారణము లేని కలహమున కేల కాలు దువ్వెదవు ? వీరభద్రా ! విక్రమరాజా ! ఇతనితో మన కేటి వాదము ! రండు. పోవుదము.

(మూగురును నిష్క్రమింతురు.)

కొం—(సొల్కు కలుచుకొని) అయ్యయ్యో ! అకారణముగ వీరి మనస్సులను బాధించి తినే ! నా దెంత పొరపాటు—అన్నపూర్ణ చావనీ బ్రదుకనీ అది నా కేల ? అంతగా వలచిన యన్నపూర్ణ మఱియొక మగవానిని మఱిగిననాడే యీ ప్రపంచమున స్త్రీజాతిని నమ్మరా దనియు, నీ జన్మమున నిఁక పెండ్లియే వలదనియు, దృఢసంకల్పుఁడ నైతినే ! ఇంకేల నా కీ పామరము. కాంతావిషయచింతాలేశ మును, దూరీకృతము గావించి కార్యాంతరము నన్వేషింపవలయు. ఔరా ! ఎంత పోతర మా యనపోతునకు ? ఎంత నిరాకరణము ! ఎంత విద్రోహము !

పరజాతివాఁడైనది యైన గణింపక తన యడుగులకు మడుగు లొత్తుచు తన యభ్యున్నతికై - పాటుపడు నన్నా యీనీచాతినీచవర్తనుఁడు - ప్రగాఢముగ నవమానించుట! రాణిని నా కన్నతల్లివలె భావించితినే! అట్టి యామె తోడనా నా కీ పంద - సంబంధముఁ గల్పించెను! ఈకొండారెడ్డి గర్భమున నీశాత్రవానల ముడికి యుడికి బడబాగ్నియై వీనిని నశింపఁ జేయునే కాని, మానునా? ఐనను - వాని ననవలసిన పని యేమున్నది? కులద్రోహ మహాపాతకము నన్నింతవఱకుఁ దెచ్చినది! పూజ్యమై ఆంధ్రరాజ్యాలంకారమై - వెలయు - రెడ్డివంశమునఁ బుట్టుట యేమి? ఒకని పాదములను - దాసినతనము చేయుచు నావంశమువారిపైఁ గత్తిగట్టుటేమి? ఇట్టి యఘాత్ముని సేవాఫలమిట్లు విపరీతముగాక యనుకూల మెట్లగును? - ఓ నావంశీయులారా! రెడ్డివీరశిఖామణులారా! నాతప్పు క్షమింపుఁడు - ఇంక-నేనుమీవాఁడనే! వంశద్రోహిని కాను.

సీ. సదమల రెడ్డివంశమునకు దుష్కీర్తి
సలుప - శాత్రవులనుఁ గొలిచినాను
చిననాటనుండి, పెంచిన మేనమామను,
భీకరాటవుల కంపించినాను
ఘనబాహుశాలియౌ ఖడ్గనారాయణు
వంచించి చెఱను బెట్టించినాను
విముఖుఁడై యున్నట్టి వీరభద్రునుఁ గోరి
చిరకష్టములకు పాల్జేసినాను

గీ. ఎన్ని జన్మంబు లెత్తి - నే నీయఘంబుఁ
దీర్చుకోఁ గల్గువాఁడనో తెలియరాదు;
దాసు తప్పొక దండంబుతో సరిగద!
నన్ను క్షమింపరె! రెడ్డి బృందంబులార!!

ఓ జగదీశ్వరా! నీ విశ్వసింహాసనమున నే నొక పరమాణు మాత్ర జీవమను - నీవు పశ్చాత్తప్త హృదయులఁ బాలింతువను బిరుదము నిప్పుడు సార్థకము చేసికొమ్ము. మామను అత్తను రాజ్యచ్యుతులఁ గావించి మహాదరిద్రముల ననుభవింపఁ జేసిన పాపము—రెడ్డికులమునఁ బుట్టి శత్రులతో నేకీభవించి—రెడ్లకుఁ జేసిన పాపము—పుణ్యాత్ముఁ డయిన ఖడ్గనారాయణుని బాధించిన పాపము—వీరభద్ర హృదయమును—వ్రణము చేసిన పాపము—నన్నిప్పు డుభయభ్రష్టునిఁ జేసినవి. నన్ను క్షమింపుము - నా రెడ్లు నా యపరాధములను క్షమింపరా? వారు అనపోతనాయనివలె—నన్నెన్నఁడైనఁ బరాభవింపఁ గోరుదురా! నేనిఁక శత్రులపొత్తు నంగీకరింపను. అనవేమారెడ్డి పాదములంబడి నన్ను

మన్నింప వేడెదను. రెడ్డివిజయమున కాధారభూతుండను నేనేయగుదును గాక! కొండారెడ్డి యింక నెన్నఁడును కులద్రోహి కానేరఁడు. అనపోతనాయని మరణ మింక—కొండారెడ్డి చేత నున్నది.—ఔరా! ప్రజ్వలితమగు నామనస్సున కిప్పు డింకొక విషయము స్మృతికి వచ్చుచున్నది. నాయధఃపతనమున కా పాపాత్ముఁడగు వెంకన్నగదా కారణము! నా తిండి తిని—నా బట్టకట్టి—పిల్లివలె నాదగ్గరనుండి యాఘ్నుల తంత్రమునకై—వారిచ్చు డబ్బున కాశించి - వారు ద్రాగించిన సారాయినీళ్లు తల కెక్కి నా యింట దాచుమని తనచేతి కిచ్చిన యుత్తరీయమును—పాదరక్షలను— రాణి యంతఃపురమున నుంచి - నాపై - రాజున కలుకఁ గల్పించి - యింతపరాభవము చేసిన వాఁడా ముసలిపీన్గయే - వానిని చంపినఁ గాని నాక్రోధము సగమారదు. ఓరీ! వెంకన్నా! ఇంక నీ ముసలిరక్తమును నా కరవాలము రుచి చూడనున్నదిరా! - నిలునిలు—

(38వ అనుబంధము)

(వేగముగ - నిష్క్ర॥)

2వ రంగము. భిల్లాశ్రమము.

(ఖడ్గనారాయణుని ప్రతిమను, పూజించుచు వీరభద్ర)
(కళాపూర్ణుఁడు ప్ర॥)

కళా—సఖీ! వీరభద్రా! ఎంతయదృష్టశాలి వమ్మా!

వీర—అన్నపూర్ణా! అదృష్ట మనుమాట నా కెక్కడిదే!

కళా—అట్లయిన నేను నీతో పరియాచకము లాడు దాన ననుకొంటివా?

వీర—ఐన - నా మహాత్ముని జాడ యేమైనఁ దెలిసినదా యేమి?

కళా—తెలిసికొనకుండ - నీకు నా మొగము చూపనని గదా చెప్పిపోయితిని.

వీర—ఆఁ - ఆఁ - నిజముగావా? ఎక్కడ నున్నారు? ఏమి విశేషము?

కళా—భిల్లుల యాశ్రమమునకు కృష్ణరాజను, నాతఁ డధికారిగా నున్నమాట నీవెఱుఁగుదువా?

వీర—ఎఱుఁగుదును.

కళా—ఆ యాశ్రమముననే - ఖడ్గనారాయణుఁడు కేదారనాథుఁ డనుపేర సన్యాసియై యున్నాఁడు.

వీర—అయ్యో! అట్లయిన, సన్యాసాశ్రమ స్వీకారముచేసిన యా పుణ్యాత్ముఁడుఁ నన్ను దయఁదలంచునా?

కళా—అతఁడు నీకొఱకే సన్యాసి యయ్యెను. నీకొఱకే జపము చేయుచుండెను. ని న్నేల దయఁదలంపఁడు?

వీర—నా శరీర మేమో - స్వేదాంచిత మగుచున్నదే! అన్నపూర్ణా! నా కిపు డేది కర్తవ్యమో యుపదేశింపుము.

కళా—కృష్ణరాజాశ్రమమునకు నీవుకూడ నొక బాలసన్యాసివై పోయి - యాతనికి శుశ్రూష చేయుటకన్న కర్తవ్య మేమున్నది? పతితోడిదే సతికి జీవనముగదా!

వీర—అట్లయిన - కొంచెము తాళుము. ఈ ప్రతిమా ఖడ్గనారాయణునిఁ బూజించి...

కళా—నిజమైన ఖడ్గనారాయణుఁడే యింక—నీ కౌఁగిటఁ జిక్కనుండ నీ కిప్పుడీ ప్రతిమ యేల?

వీర—అట్లయిన కొంచెముసేపు.........

కళా—(నవ్వి) నీకు సంభ్రమమున కాళ్లాడకున్నవి. అమ్మకచెల్లా - ఇప్పుడే యింత సంభ్రమించుదానవు, రేపు ఖడ్గనారాయణునితో కాపురము చేయునాడు మేముజ్ఞప్తికైనా వత్తుమా? కదలి రమ్మ - నీకు బాలయతివేషమును సిద్ధము చేసెదను. (బుగ్గలు నులుముచు లాగుకొనిపోవును.)

[భయముతో వెంకన్న ప్ర॥]

వెంక—ఇంక నాకు బ్రదుకుదెరు వేమిట్రా దేవుఁడా! తనమీఁద నేర మొప్మపానని కొండారెడ్డి కత్తి దీసికొని నా వెంట బడ్డాఁడు. ఇం దెక్కడనైన దాగుదునా? ఎక్కడ దాగినా - బ్రతుకనిస్తాఁడని తోచదు. ఈ ముసలిముండాకొడుకు్కు-దుర్మరణమే-కలుగనుండి కాబోలును. (ప్రతిమనుచూచి) నా కిప్పుడొక మంచి యుపాయం తోస్తూంది. ఇక్కడ నెవఁడో నిద్రబోతున్నాఁడు. (పరికించి) భళీ! ఎవడో అనుకున్నాను. ఖడ్గనారాయణే పండుకున్నాఁడు. నామీది పచ్చడ మీయనకు కప్పివెళతాను- కొండారెడ్డి వచ్చి- నేనే అనుకొని యితణ్ణి చంపినా- యిక ముందరికిరాక, వెళ్ళిపోతాఁడు ఖడ్గనారాయణే యితణ్ణి చంపా అని వస్తే యిద్దఱు పోట్లాడుకొని చస్తారు.

(పచ్చడముకప్పి దాగియుండును.)

(కొండారెడ్డి ఖడ్గపాణియై ప్ర॥)

(39 వ అనుబంధము.)

కొండా— ఓరీ! దురాత్మా! నా బారినుండియా పారిపోఁబోవుచుంటివి? నీవు పాతాళంబున దూరినను నేఁడీ కొండారెడ్డి నిన్ను విడుచువాఁడు కాఁడు. (పచ్చడము కప్పఁబడిన ప్రతిమనుఁజూచి) ఓరీ! నీచుఁడా! వెంకన్నా! చెడత్రాగి యొడలెఱుంగక యిందు నిద్రించుచుంటివఁటరా!- ఇదె- నీ శిరస్సు తఱిగి- మత్రోక్తవిధానలను నాఱ్చుకొందును. (ఖండించి తెచ్చి శిరస్సును పరికించి భయాశ్చర్యముతో) ఎవ్వరిదీశిరస్సు! పుణ్యాత్ముఁడగు ఖడ్గనారాయణునిదా? హా! పరమేశ్వరా! [మూర్ఛిల్లును.]

వెంక— (ప్ర॥) ఖడ్గనారాయణనే కొండారెడ్డి చంపినాఁడు. ఇంక నావంకకురాఁడు. రెడ్డి మాటవిని కొండారెడ్డిని పట్టు బెట్టెదరు మాధాజాతో యీమాట చెప్పుతాను. (నిష్క్ర—)

కొండా— (మూర్ఛఁదేరి)

(40 వ అనుబంధము.)

అకటకటా! ఏమి యీ దారుణము! పుణ్యమూర్తియగు ఖడ్గనారాయణా! మహాఘోరకలుష స్వరూపుఁడనగు నా చేతనే వధింపఁబడితివా! నీతండ్రి పాదములం బడి ప్రార్థించి నా పాపంబు వాపుకొని నీతోడ సఖ్యమునం గూడి యనపోతనాయని వధింప- నిన్నగదా సంకల్పించుకొంటిని. పరమేశ్వరుఁ డింతలో నాకీ కట్టడి దుష్ప్రాప్తిఁ గలిగించెనే? ఇంక నీ తండ్రి మొగము నెట్లు చూతును? నా జీవితమున కేఁక పరిణామదశయేది? ఈ సంగతి వెల్లడియైనచో రెడ్లు నన్ను కాకులు పొడిచిన చందమునఁ బొడిచివేయుదురుగదా! అట్టి హీన మృత్యుదశ నందనేల? ఈ ఖడ్గముననే యాత్మహత్య గావించుకొనియెదఁ గాక (పొడచుకొనఁబోయి) కాదు కాదు- అట్లయిన నా పశ్చాత్తాపము రెడ్ల కెట్లు తెలియఁ గలదు? నేను రెడ్లకేమి యుపకృతి సల్పినవాఁడ నగుదును? కొండారెడ్డి వంశద్రోహియైనది చాలక ఖడ్గనారాయణుని చంపి తానుచచ్చెనను అపకీర్తి మాత్రమే కలకాలము నిలువఁగలదు. అట్లేల చేయవలయును? శత్రుఁడగు ననపోతనాయనిఁ జంపి యీ ఖడ్గనారాయణుని శిరస్సునకు తద్రక్తాభిషేకము చేసి పిమ్మట మరణించెదఁ గాక!

(41 వ అనుబంధము.)

[నిష్క్రమించును.]

(తరువాత కళాపూర్ణుఁడు ప్ర॥)

కళా— ఓహో! ఇప్పు డేదిమార్గము! అపాయమే కల్గినదే! ప్రతిమాశిరస్సుఖండించి ఖడ్గనారాయణుఁడే యని భ్రమపడి కొండారెడ్డి యనపోతనాయని వధింప నరిగినాఁడు. అనపోతనాయని బంధించితెచ్చి తన తండ్రియెదుటనుంచినఁ గదా- ఖడ్గనారాయణున కజ్ఞాతవాసశిక్ష వదలుటయు, యువరాజగుటయు సంభవించును. కొండారెడ్డియే—యనపోతనాయని, జంపినచో—తన ప్రతిజ్ఞాపరిపూర్తి కానందున ఖడ్గనారాయణుఁ డాత్మహత్యకుఁ బాల్పడును. కావున నే నీ వార్త నిపుడే ఖడ్గనారాయణున కెఱింగించి కొండారెడ్డి ప్రయత్నము నాపునట్లు ప్రోత్సహింతును. [నిష్క్ర॥]

3వ రంగము

(భిల్లాశ్రమము)

(సన్యాసివేషముఁ దాల్చి కేదారనాథుఁడను పేరుతో ఖడ్గనారాయణుఁడు ప్రవేశము.)

కేదా—(స్వగ) ఈసమయమున నా కింతకన్న కర్తవ్యమేమున్నది? ♦ ప్రశాంతమైన వేషముతో నీ యాశ్రమమున నేకాంతముగ నున్నను నామనస్సు నిరంతరము— వీరభద్రా మనోహరాకార సందర్శనమునకై —యువ్విళులూరుచున్నదిగదా! (హా! మనోహరివీరభద్రా! వీరభద్రా!

గీ. నగమువలె నీవు, సంతతోన్నతవె యైన,
ప్రకృతి కోమలవును, దయాభరిత వగుదు*
వెచటనుంటివె వేగతిని వచించినావు
మహిఁ గలవొ లేవొ—నీవు హిమాంశు వదన!‡

ఊర్మికాకంకణాదులతో శోభిల్లు నీ సరోవర మీ సమీపము నుండి నన్నుఁ బిలుచుచు నీ స్మృతిని నాకుఁ గల్గించుచున్నది.† ఐనను నీ మనోహరరూప మీ సరోవరమునందలి పద్మకైరవములను జయించుచున్నది. అందు నా కాశ్చర్యమేల? కువలయమును, మోహింపఁ జేయగల చంద్రునే నీ ముఖాంబుజము జయించుచుండఁగా పద్మకైరవము లెంత! * ఓ నా మనోహారిణీ! వీరభద్రా! ఆనాఁడు నాపై విరులదండ విసరినప్పటి కృపాకటాక్షామృతమేకదా— యీగడియ వఱకును నా జీవనములను నిలువఁబెట్టఁ గల యౌషధమైనది.

గీ. నెలఁత! నీ ప్రణయాబ్ధి మున్గినను గాని
యస్మదీయ మనఃపాత్ర కబ్బెనింతె ×
పంచపాత్రను వనధిలో ముంచినను వి
శేషజలమునుఁ దనలోనఁ జెందనట్లు ∴

ఆహా! ఏమి ప్రకృతిప్రతాపము.

♦ 33 సంచారిభావము అందును, పొందఁటిదగు నిర్వేదము.

(దైన్యము. * వ్యతిరేకాలంకారము. ‡ శంక.

† శ్లేషాస్మృతిమంతా లంకారము.

* కావ్యార్థాపత్త్యలంకారము.

× అవజ్ఞాలంకారము.

∴ సంపూర్ణ పద్యార్థముచే నుపమాలంకారము.

గీ. మరుని రేపి శశాంకున కెరనుఁ జూపి
నన్ను తపియింపఁ జేయ సన్నద్ధమయ్యె

ఓ ప్రకృతీ!—నీ యీరెండు ప్రయత్నములును నిరర్థకములే సుమా!—ఏమంటివా!

గీ. నాహృదినిఁ గల డాత్మజాంతకుఁ డొకండు
యీశశినిఁ దిట్టినట్టి గణేశుఁ డొకఁడు.†

అదేమి చిత్రమో కాని కన్నులు మూసినను తెఱచినను సర్వత్ర—వీరభద్రా మనోహరాకారమే కదా కాన్పించుచున్నది. ‡

సీ. కమలమా! కంటివే! కమలాయతాక్షిని
గురుతర మధు సరోవరములందు
సారంగి కంటివే! సారంగ నేత్రను
నవనవోత్ఫుల్ల వనంబులందు
కోకిల! కంటివే! కోకిలస్వన నీవు
సరస రసాల కుంజంబులందు
పున్నాగ కంటివే! పున్నాగ - గంధిని
శాంత నీరంధ్ర వృక్షాగ్రమందు

గీ. నిష్కళంక ముఖంబుఁ గాన్పించినంత
చటులమగు నీర్ష్యచేత మా చంద్రవదన
తరుణి నేమైన నీలోన దాఁచినావె!
చల్లగా మింట వెల్గు నో చందమామ!

హా! వీరభద్రా! వీరభద్రా!! (మూర్ఛిల్లును)

(వీరభద్రుఁడు ప్రవేశము)

వీర—మహాత్మా! కేదారనాధా! వచ్చుచున్నాను. వచ్చుచున్నాను. (చూచి) ఆహా! నా హృదయేశ్వరుఁడు నా కొఱ కెంతగాఁ బరితపించుచున్నాఁడు! నాధా! నేనుండియు నీకు లేనిదాననైతినిగదా! ఇట్టి నేను బ్రదికి యేమి ఫలము! నీ సేవాభాగ్యమునకు నోచుకొనని నా చేతులేల కాల్పనా!

సీ. కాల్వలై పారెడు కన్నీరు నా కొఱ
కే గదా విడచుట శ్రీకరాంగ

---

† కావ్యలింగాలంకారము. ‡ విశేషాలంకారము.

తను సౌఖ్యమును రోసి ధరణిపై దొరలుట
నా కొఱకే కదా నళినసేత్ర !
బడుగు సన్యాసివై - యడవులఁ బడుట నా
కొఱకే కదా దయాభరిత హృదయ
రాచకొండను శత్రురాజుల వశమౌట
నాకొఱకే కదా న్యాయమూర్తి !

గీ. పవలు రాతిరి యను భేదభావ మేది
నా కొఱకు గాదె - శోకమానసుఁడ వైతి
యుండియును లేనిదానవై యుంటి నీకు
శ్రీకరాకార ! రిపుహార ! రెడ్డివీర ! ! *

ఈ మదనతాప మెక్కడ ? సుకుమారమగు నీతని శరీర మెక్కడ ? ‡ స్పృశించి అహా ! శరీర మెంత క్రాగుచున్నది ! ఈతఁడు లేచిన వెనుక నా వేషమును గాంచి యీతఁడు నన్నాదరించునో లేదో కదా !

కేదా—(నిద్రలేచుచు) అహా ! ఎంత కలఁగంటిని ! వీరభద్రా ! వీరభద్రా !

వీర—స్వామీ ! నే నిందే యున్నాను.

కేదా—ఏమీ ! నాకు వీరభద్రా సందర్శన భాగ్యము కలిగినదా !— (పరికించి విస్మయముతో) మీ రెవ్వఱు ?

వీర—(స్వగ) డెందమా ! తొందఱపడకు. (ప్రకా.) మహాత్మా ! నన్ను వీరభద్రుఁ డందురు.

కేదా—మీ రేల వచ్చితిరి ?

వీర—తమ పాదసేవ కొఱకు.

కేదా—ఏమి యీచిత్రము ! మీరునాపాదసేవ చేయ సంకల్పించుట పరమాద్భుతముం రయేఅనన

గీ. పార్వణశ్చంద్ర చంద్రికా భవ్యతేజ
మోహనంబగు నీ ముఖాంబుజముఁ గన్న
కంతుఁడవో వసంతుఁడవో జయంతుఁడవో య
టంచు నా మది సంశయ మగుచునుండె.

వీర—మహాత్మా ! నే నట్టివాఁడను గాను. నేను తమ పాదపరిచర్య నభిలషించి వచ్చిన యొక దీనుఁడను. నన్ను మీ శిష్యునిఁగా నంగీకరింప వేడుచున్నాను.

---

* సమత ‡ విషమాలంకారము

కేదా—నాయనా! సర్వసంగ పరిత్యాగినై నే నీవనమున నొంటరిగ నున్నాను. నాకీ జంఝాటమేల! నీదారి నీవు చూచుకొనుము.

వీర— మహాత్మా! మీ సేవాలాభమునుఁ గోరివచ్చిన నన్నిట్లు నిరాకరింప దయామయు లగు మీకు నోరెట్లు వచ్చెను?

సీ. ఉదయంబు నిత్యాగ్ని హోత్రాదికంబుల
      సమకూర్తు మీ సమక్షంబునందు
అరసి జలావగాహమునకు శుభ్రోద
      కముల నందింతు త్రికాలములను
బడలిన తావక పాదార్చనాంచిత
      సేవఁజేసి పవిత్ర జీవినగుదు
కట్టిమీరలు వీడు కావిదోవతు లెల్ల
      నుదికి—జలములార్చి—పదిలపరతు
గీ. మీకుఁ దీరికయైన, యామినుల యందు
సత్కథల నాలకింతు, మీ సరసనుండి
తావక మృదుల మంజులాధరమునుండి,
వెడలు బోధామృతము విందువిందుగాఁగ!

కేదా— (తనలో) ఔరా? ఏమి యీ చిత్తచాంచల్యము! ఈ కుమారయోగి వాక్యములచే, నా మనస్సు కలఁత నందుటయే కాక, అయస్కాంత సన్నిధానమున కాకర్షింపఁబడు నినుము వలె- యీడ్చుచున్నది. ఈతని ముఖమును, కంఠస్వరమును మున్నెన్నడో—స్వల్ప మాత్రముగ, బరిచయమైనట్లు—తోఁచుచున్నది.♦ కారణమేమో—తెలియదు. వినను- అడిగి, తెలిసికొందును (ప్రకాశముగ) అయ్యా; నే నిదివఱకు—మి మ్మెన్నడైనగనుగొంటినా?

వీర— ఈయాకారముననున్న నన్ను—తమరుచూచుటకిదియే, ప్రథమ మని యూహింతును.

కేదా— అట్లయిన, జాహ్నవీతీర తమాలవల్లికలవలె నీలములుఁగానున్న నీ శిరోజములను, పరిపూర్ణ సుధాకరబింబసమానమగు, నీముఖమండలమును‡ నీయందు నాకు స్త్రీత్వ శంకఁగలిగించుచున్నది. వీరభద్రా! నీవు, నిజముగ, పురుషుఁడవేనా?

వీర—(స్వగతము) ఆహా! నా హృదయేశ్వరుఁడింత దైన్యమునఁ బలుకుచున్నను, నే నింతైన, చలింపకుండవలసి వచ్చెఁగదా! ≀ ఔరా! కాలమహిమ? జీవితేశ్వ

♦ స్మృతి. ‡ ప్రౌఢోక్త్యలంకారము. ≀ స్తంభము.

రని సమక్షభాగ్యము నందియు, నే నీవిధముగా, నింకెన్ని నాళ్ళుండవలయునో కదా! † (ప్రకాశముగ) అయ్యా? పరిపూర్ణ దివ్యజ్ఞానముచే శోభిల్లు తమరు-నన్ను స్త్రీయో—పురుషుఁడో-యని, శంకించుట సహజమే కదా!

గీ. నిశ్చలంబైన భక్తికీ నిఖిలజగతి,
స్త్రీపురుష భేద యోగ సంసిద్ధి లేదు
పురుషుఁడే స్త్రీయగును; స్త్రీయె పురుషుఁడగును
కాలయోగ బంధనములఁ గట్టువడుచు॥ *

కేదా—ఇదియొక, కప్పదాటుగానున్నది. కుమారా! నీకీ కేశబంధ మెక్కడిది?

వీర—ఈప్సితార్థ సిద్ధియైన తరువాత—నాయీ కేశబంధమును, కేదారనాథుని పరము చేయుదునని మ్రొక్కుకొంటిని. స్వామీ! తమశరీరమేలనో - రాత్రికాలమందే-స్వేదకలితం బగుచున్నది. ‡ నన్నొకింత విసరనిండు. (విసరుచున్నది)

కేదా—ఆహాహా! ఏమి యీ పారవశ్యము!

గీ. ఇతఁడు నా సన్నిధానసంగతినిమాని
చనినఁ, బ్రాణంబువాయుదు ననుచుఁ దోఁచె
శీతలంబైన యీతని చేతిసురటి
ప్రేమసందేశమునుఁ దెచ్చురీతిఁ దోఁచె.

గీ. ఏమొకాని, యీబాలు లోలేక్షణములు,
చిరము, మా వీరభద్ర సంస్మృతిని సేయు
వీరభద్రమె యగునో- యీ వీరభద్రుఁ
డకటకట ! వాయుటెటు సంశయంబు నాకు.
(కన్నులుమూయును.)

వీర—మహాత్మా! ఏల కన్నులం మూసితిరి?

కేదా—(కన్నులం మూసియే) వీరభద్రా! వీరభద్రా! నీవు కపటవేషము నభినయించుచు, నన్ను మోసగించుచుంటివా! ఆయువలగ్నములగు కాషాయచేలములం దీసి వేయుము. నన్నుఁగాంచి నవ్వకు—నవ్వకు—

వీర—మహాత్మా! కన్నులువిప్పి చూడుఁడు! ఈ యున్మాదమేల?

కేదా—వీరభద్రా! ఇంకను, నీయాకృతి మానవా!

వీర—ఇదియే నాయాకృతి—వేరేమున్నది?

కేదా—కాదు—నే నెఱుఁగుదును; ఇటువిను.

---

† ఔత్సుక్యము. * అవహిత్థ. ‡ స్వేదము.

సీ. సంపెంగనూనె, వాసనల కీల్జెడ మాని
నిబిడ జటావళి నీకుఁ దగునె?
హేమకంకణ భూషణామూల్యతతి మాని,
రుదురాక పేరు లొప్పిదము లగునె?
చీనిచీనాంబర శృంగారములు మాని
కాషాయ చేలంబుఁ గట్టనగునె?
ఐహిక సౌఖ్యంబు లన్నిఁటిఁ బాసి, యీ
గతి యోగినీవృత్తిఁ గాంచనగునె
గీ. లోకమోహన రూపంబు లోనదాచి,
పురుషరూపంబు నీవిటు బూనదగునె?
మరణ మందఁగనున్న, నీ చరణదాసు
విధముఁగాంచుచు, నిట్టు లుపేక్షతగునె?

వీర—స్వామీ! ఏమియిది! నన్ను తమరు వేరుగా భావించినట్లు తోఁచుచున్నది. తమ కట్టి సంశయమున్నయెడల నే నీ స్థలమును విడిచి పోవుదును. (పోఁబోవును.)

కేదా—(వారించి) ఆఁ! ఆఁ!! బాలయతీ! బాలయతీ! నన్ను వదలకుము! నన్ను వదల కుము! నీవు నన్ను వదలితివేని నే నీ ప్రపంచమునే వదలెదను.

వీర—స్వామీ! అట్లయిన నాయందు సంశయము మానెదరా!

కేదా—నీయందు నాకు సంశయ మెక్కడిది?

వీర—మఱి యిట్టిమాట లేల?

కేదా—(నవ్వి) వెఱ్ఱివాఁడా! ఇదినిజమని భావించితివా! నేనిప్పుడు క్రొత్తగా వ్రాయు చున్న "వీరభద్ర విజయ" మను ప్రబంధమునందలి శృంగారాశ్వాసమును కొంత చదివితిని.

వీర—(నవ్వి) అటులనా! స్వామీ! మహాత్ములు గంభీర హృదయులు గదా!
(కూర్చుండును.)

(కళాపూర్ణుఁడు ప్రవేశము.)

కళా—స్వామీ! కేదారనాథా! మహాపాయము సంభవించినది.

కేదా—ఏమది! మీరెవ్వరు?

కళా—నే నెవ్వఁడనో మీకెఱుంగ నక్కఱలేదు. కొండారెడ్డి యనపోతనాయని వధింప నరుగుచున్నాఁడు. అతఁ డాతని వధియించెనేని ఖడ్గనారాయణుని ప్రతిజ్ఞ నెరవేరఁ జాలదు.

కేదా—ఔను. మాకిప్పుడిది క్లిష్టసమయమే! అట్లయిన వీరభద్రా! నేను రాచకొండ కరిగి వచ్చెదను.

వీర—స్వామీ! నేను తమ ఛాయనేకదా!

కళా—నేనును మీ యిరువురి ననుసరింతును.

కేదా—సెబాస్! మాకిప్పుడు చక్కని సహాయము లభించినది. ఓరీ! కొండారెడ్డీ! మా సర్వకార్యములకును నీవే యంతరాయ మగుచున్నావు గదరా! నిలువుము—పాపీ! ఇప్పు డెందుబోయెదవు? నిన్ను వధింపక మాన. (అందఱు నిష్క్ర॥)

4వ రంగము

(అనపోతనాయని క్రీడోద్యానము)

[కొందఱు వేశ్యలు, త్రాగుచు అనపోతనాయఁడును, వెంకన్నయు ప్ర॥]

వేశ్యలు—(నృత్యము చేయుచు పాడుదురు)

42వ పాట సారంగ—త్రితాల్

మధు । సేవాధిక మా । భావానందము। లేదీ ధాత్రిలోనఁ ॥మ॥
సేవింప । ననుభవింప ॥ చింత లణఁగించుగా !
మదిసం । తసమే । ర్పడుగా ।
ఇంతకన్న । నీజగాన । సంతసప్ర । దంబు । లేదుగా ॥మ॥

అన—వెంకన్నా! ఏదీ! ఏదీ! ఒక్కసారి—

వెంక—(సారాయి నిచ్చి) చల్లనితల్లి—సారాయితల్లి - మహారాజా! దీన్ని గుటుక్కున గొంతుక దిగజార్చండి.

అన—ఔనురా! వెంకన్నా! నువ్వు—సత్తెమైనమాట చెప్పావురా? విచారాల కన్నిటికీ యిది వొక్కటే దివ్యమైన మందు.

(సారాయిబుడ్డి చేతఁబట్టుకొని ఆడుచు)

43వ అనుబంధము

(రాణి ఖడ్గము ధరించి ప్రవేశము)

రాణి—ఏమి! మీ మధుపాన గోష్ఠి? ఏమి యీ యానంద తాండవము! ఏమి యీ పిశాచ నృత్యములు?......ఓ వేశ్యలారా! నేనిదివరలో నొకటి రెండుసారులు శాసించినను మీకు జ్ఞానము కలుగలేదు గదా! ఇంకొకమా రీమధుపాన నృత్యములకు వచ్చితిరేని మీ రక్తమును కనులఁ జూతును పొండు.

వెంక—వారిని మహారాజుగారు ఖుషీకోసరము పిలిపించుచున్నారు—పంపకండి—పంపకండి—వసే—మనోహరీ! కొంచెము తాగుతావా?

రాణి—ఛీ! ముసలి పీనుగా! ఏడేండ్లనాటి శనివలె నీవిందే యుంటివా! పూజ్యుఁడగు మహారాజు నీమూలముననే కదా చెడిపోయినది! వృద్ధమర్కటమా! నీకు వచ్చిన యేండ్లెవరికిరా వచ్చినవి? నీవు త్రాగునది చాలక మహారాజునకు సయితము త్రాగుడు నేర్పి యీముండల నందఱిని తార్చుచుంటివా! ఓసీ! వేశ్యాభూతములారా! పోయెదరా! మిమ్ము చంపవలయునా?

(వేశ్యలు భయపడుచు నిష్క్రమింతురు)

వెంక—మహారాజా! మహారాజా! లెండి—లెండి. రాణిగారు వచ్చారు.

అన—(అప॥) వెంకన్న నోరుమూసి, కుక్కిన పేనులాగుండరా విధవా! అల్లరిచేసిన రాణి చంపఁగలదు. చాలచెడ్డది.

వెంక—(రహస్యముగా) ధైర్యంకోసం యింకొక బుడ్డితెచ్చి యియ్యనా?

అన—(రహస్యముగా) ఛీ! నోరుముయ్యి—ఇప్పుడు మాట్లాడకు. రాణిచేతులో ప్రాణములు బాసెదవు.

రాణి—రాజేంద్రా! ఏమి యీ లజ్జాహీనత! నిన్ను లోకమంతయు నెట్లాడిపోసుకొనుచున్నారో - పండువంటి వంశమెట్లపకీర్తిపాలైనదో గ్రహింప లేకుంటివా!

44వ అనుబంధము

అన—(కైపుచే తూలుచు) రాణీ! నన్ను అల్లరి షెయ్యకు - ఇడిగో - కొండారెడ్డి - డెగ్గరికి నువ్వు వెళ్ళిపో—నీటో నాకు పనిలేదు. అరే! ఎంకన్నా - ఎంకన్న - ఎధవషచ్చావా! బుడ్డీశే - బోగంవాళ్ళని పిలు - ఈరాణిని షూస్తే నావొళ్ళు షిరషిర.

వెంక—మహారాజా! ఇడిగో బుడ్డి - త్రాగండి. (ఇచ్చును.)

అన—(త్రాగును)

రాణి—(లాగికొని పారవేసి) మధురస పిశాచ మావహించి యొడలు తెలియక ప్రేలకు. కొండారెడ్డి యెవ్వఁడు? వానిదగ్గఱకు నేనేల పోవలయును? భూపాలుఁడవై యుండి నీ సతినగు నన్నిట్లనుటకు లజ్జింపవా! ఓ మందబుద్ధీ!

చ. పొలుపగు రాటుకులంబు నినుఁబోలు నభాగ్యులమున్నుగాంచెనే?
తులువ! కులంపుకీర్తి నఘతోయధి మున్గఁగఁ ద్రోసినావు నీ
ఖలచరితంబు విన్నభువి కాంతులు నవ్వరె? రాచవారిపైఁ
గల జనగౌరవం బిటుల గంగను గల్పితివేమి బాలిశా!

అన—పో—పో—రాచవారూ—పౌరుషం—నాకు తెలియదు వెంకన్నా—ఎధవ—షచ్చావా! (పడిపోవును.)

రాణి—వెంకన్న నీకింకొక బుడ్డినిచ్చినా—చచ్చుటయే నిజము.

వెంక—(తూలుచు) ముసిలోణ్ణి సంపుటావా! ఏదీ! షంపు షంపవమ్మా—షంపు—

రాణి—తులువా! ప్రేలకు—ఏదీ! ఇంకొకసారి రాజునకు సారాయి నిమ్ము—చంపెదనో—లేదో—

వెంక—ఇష్టాను—షష్టాను—నీకెందుకూ—(బుడ్డితీసికొని తూలుచుఁబోయి) రాజుగారూ—రాజుగారూ బ్రాబూ—బ్రాబూ అప్పుడే పోలిపోయావంట్రయ్యా! ప్రట్టుమని ప్రదిగ్రుక్కలయినా పీల్చలేనూ! (రాజు నోటఁ బోయుచు అడి పాడును.)

45వ అనుబంధము

రాణి—(వెంకన్నను పొడిచి చంపుచున్నది.) చావు—వృద్ధపిశాచమా! చావు—పెద్దపులులతోనా పరిహాసములు? ఇప్పుడు పరేతలోక నాయకుఁడగు యమధర్మరాజునెదుట—త్రాగి తాండవింపుము. దుష్టుఁడా!

(తెరలో కొండారెడ్డి)

ఓహో! రాజపరివారములారా! అన్యాయముగా రాజుచేఁ బరాభవింపఁబడి యిప్పుడు చంపి పగఁదీర్చుకొన వచ్చిన నేను కొండారెడ్డిని; మీరాజుతో నీమాట చెప్పుఁడు.

రాణి—అహా! ఏమి యీ దారుణము! భీకరాకారముతో నెవ్వతి శిరస్సునో ఖండించుకొని కొండారెడ్డి యీ వంకకు వచ్చుచున్నాఁడు నేనేమి చేయుదును... లోపలకుఁ బోవుదునా? ఇందే యుందునా?......ఏమి నా భ్రాంతి? పిడుగునకు వారశూల యొకటియా! ఇంతవఱకు వచ్చినప్పుడు—నాకింక ఘోషాపద్ధతులేల? ఇతఁడేమి సేయునో చూచెదఁ గదలెదఁగాక!

(కొండారెడ్డి ప్రవేశము.)

కొండా—ఓరీ! దుష్టాత్మా! అనపోతా! ఇప్పుడు నా కరపంజరంబునం బడితివిరా! ఇంకెందు బోవఁగలవు? (రాజును గట్టిగఁ గౌగిలించుకొని) ఓహో! జనులారా! మీ రాజేంద్రుఁ డనుభవించుచున్న మిత్రద్రోహ ఫలమును నేత్రోత్సవముగాఁ జూడుఁడు. నా బాహుయుగళి పరిబంధంబున వీని నిటికించి యెముకలు చూర్ణమగున ట్లొనర్చి—పిదప చిత్రవధ గావింతును.

చ. ఎవఁడు చళుక్యభూవర మహీరుహమున్ దహియించె నగ్నియై
యెవఁ డపరాధదూరు నను నేడ్తెరఁ బట్టి పరాభవించె నా
యవమతి నాభుజాయుగళి మందు నిబంధితుఁడైనవాఁ డహో!
సవసవలేల? రండు ననుఁ జంపఁగఁ జాలిన శూరు లున్నచో.

రాణి—కొండారెడ్డీ! చాలునులే—నీ యుపాలంభములు! నీవు శూరుఁడ వైనచో త్రాగి పడియున్నవానిని బంధించి చంపుట పౌరుషము గాదు. అతనిచేతి కొక కత్తినిచ్చి సమయుద్ధమునకుఁ బిలువుము—అట్టి విజయము నీకు ఘనమైనది; గాని, యిది కాదు.

కొండా—(అనపోతనాయని వదలి) మహారాజ్ఞీ—నీ యాజ్ఞాప్రకారమే చేయుదును.— ఓరీ! అనపోతా! రమ్ము—నాతోఁ బోరరమ్ము.

అన—(కొండారెడ్డినిఁ జూచి భయపడుచు) హా! చచ్చితి—చచ్చితి—కొండారెడ్డి నన్ను చంపుటకే వచ్చినాఁడు. ఓరీ విశ్వాసఘాతకుఁడా! నిన్ను పోషించిన రాజునుఁ జంపుట న్యాయమేనా?

కొం—గీ. రాణికిని, నాకుఁ గలదని అంకుఁ గూర్చి
నను బరిభవించు టేరీతి న్యాయమయ్యె
నట్టి నిన్ను భీషణ సమరాగ్రహమునఁ
జంపుటయు నట్టి న్యాయమే! చదువు లేల.

రమ్ము—శూరుఁడ వేని ఖడ్గాఖడ్గినిఁ బోర రమ్ము.

అన—వెంకన్నా! ఇప్పుడు పౌరుషమునకు సమయము వచ్చినదిరా! ఏదీ ఒక్కబుడ్డి!

రాణి—(కోపముతో) ఛీ! ఏమి నీ పశుబుద్ధి! లజ్జావిసర్జనము చేసి వదరఁ బొచ్చితివా! ఇప్పుడు నీకు పౌరుషమునకై కావలసినది సారాయియా! ఓ శనేశ్వరావతారమా! ఇదిగో కరవాలము! నీ తండ్రి తాతల పేళ్లు నిలువఁ బెట్టిన దీనిని ధరించి వీరుఁడవై ప్రకాశింపుము. ఇప్పుడు, నీవు యుద్ధము చేయకుంటివా—కొండారెడ్డిమాట యేమోకాని నేనే నిన్ను చంపెదను చూఁడు.

అన—(వణకుచు) దేవీ! రక్షించు—రక్షించు—నన్ను కొండారెడ్డిచేఁ జంపించెదవా!

రాణి—ఏల చావవలెను? నీవే గెలువఁ గలవేమో!

అన—కల్ల—కల్ల—నేను గెలుచు టెక్కడిది? కొండారెడ్డి యెవటినో చంపి శిరస్సును సయితము తెచ్చినాఁడు. ఇట్టివాఁడు నన్ను సంహరించును గాని క్షమించునా?—

కొండా—ఓరీ! అనపోతా! చూఁడు మిదె ఖడ్గనారాయణుని శిరస్సు—నీ రక్తముచే దీని నభిషేకింప వచ్చితిని.

అన—(భీతిల్లి) అబ్బా ఎంత భయంకరము—ఖడ్గనారాయణుఁడే కొండారెడ్డిచే వధింపఁబడెనా! ఇఁక నా లెక్కయేమి? నేను బ్రదుకను—రాణీ! వెంకన్నతోఁ జెప్పుము—ఇప్పుడు, నా శరీరమున సత్తువ యేమియును లేదు. ఒక బుడ్డెడు—సారాయి యయిన కంఠము జాఱినగాని, వీనితో పోరాడలేను.

రాణి—తిరిగి సారాయిమాట నెత్తుచుంటివా! నీ కీ పిఱికితనము సారాయివలనఁ గాదా కలిగినది? పాపాత్ముఁడగు వెంకన్న యింకను జీవించియుండె ననుకొంటివా? వాఁడు నా కత్తి కిదివఱకే యాహారమైనాఁడు! ఇదిగో వాని శవము! మారుమాటాడితివా నీగతియు నంతే!

కొండా—సెబాస్! వీరాంగనామణీ సెబాస్! క్షత్రియకులమున కంతటికిని సత్కీర్తిని సంపాదించితివి!

అన—రాణీ! రాణీ!!—మన వెంకన్నను నీవే చంపితివా! ఇంతకు తెగించినదానవు నన్నును చంపఁగలవు. నా కెట్లును అటు కొండారెడ్డిచేతనో ఇటు నీచేతనో చావు తప్పదు—హీనముగ ఆఁడుదాని చేతిలో అందు—గళమునందు సూత్రముఁ గట్టిన యాఁడుదాని చేతిలో—చావనేల? కొండారెడ్డితోడనే పోరాడెదను—ఎవతికో యొకటికి జయము గల్గును—రారా—కొండారెడ్డీ రా—ఇదిగో నాకత్తి.

కొండా—రమ్ము—

(కొండారెడ్డియు, అనపోతనాయఁడును రణము చేయుదురు. కొండారెడ్డి, యనపోతనాయని, గొంతు కోయఁబోఁగా కేదారనాథ, వీరభద్ర, ఖడ్గనారాయణులు ప్రవే।)

ఖడ్గ—ఓరీ! కొండారెడ్డీ! నీ గర్భశత్రుండనగు నేను జీవించియుండఁగా, నీ వెట్లన పోతనాయని చంపగలవు! (ఎదుర్కొనును.)

కొండా—(ఖడ్గనారాయణునిఁ జూచి, భ్రాంతుఁడై కత్తి క్రింద జాఱవిడిచి)

ఇదియేమి పిశాచాకారము?

ఖడ్గ—(తన్ను చూచుకొని) వీరభద్రా! నా యాకృతి విపరీతముగ నున్నదా యేమి? కొండారెడ్డి యి ట్లనుచున్నాఁడు!

వీర—క్రోధ ఘూర్ణాయమానమై—యపర నారసింహావతారమువలె నున్నది!

కొండా—ఆఁ! నారసింహావతారమా! కాదు—ఖడ్గనారాయణుఁడు పిశాచమై—నన్నుఁ జంపవచ్చినాఁడు. ఓ ఖడ్గనారాయణుని మూర్తీభవించిన యాత్మశక్తీ! నీకు నమస్కారము! నేను—వెంకన్నయని భ్రమించి నీతలఁగోసి తెచ్చితిని. నన్ను క్షమింపుము.

ఖడ్గ—ఓహో! తెలసినది! తెలసినది; కొండారెడ్డి యున్మత్తుఁడైనాఁడు. వీ హేతువు చేతనో యీతనికి సన్నిపాత మధ్యమునఁ బిశాచభ్రాంతి గల్గనది. ఓరీ! కుల ద్రోహీ! నీవున్మత్తుఁడవైన సరియే-మఱియేమైనను సరియే- నిన్నుఁ జంపక మానను. రమ్ము- నాతో పోరరమ్ము- నీ కభ్యుదయకాల మంతరించినది. ఇది నాకు తరుణము.

కొండా—కాదుండుము. పిశాచమవైన నీవిట్లనుట సహజమే. ఆశ్చర్యము లేదు; నీపాపములు- వెనుకవైపున కున్నవో ముందువైపున కున్నవో చూడనిమ్ము.

(వెనుక ముందులు పరికించును.)

ఖడ్గ—ఛీ! దురాలాపీ! నన్ను మఱపించి-ఏమరుపాటున బ్రతికిపోఁ జూచుచుంటివా? నీ వెన్ని దొంగవేషములు వేసినను వదలువాఁడను గాను; నిలువుము.

కొండా—(దగ్గరకు వచ్చి రహస్యముగ) ఖడ్గనారాయణా! సరే! నీవు న న్నేమన్నను నేనిప్పుడు నీకు మిత్రుఁడనే కాని శత్రుఁడను గాను. ఐనను— నాకొక సందేహము బాధించుచున్నది; తీర్చెదవా!

ఖడ్గ—నీ సర్వసందేహనివారణము చేయుటకే కదా వచ్చితిని!

కొండా—నీకీ యనపోతనాయఁడు గర్భశత్రువు గదా! అట్టివానిని నేను చంపవచ్చుచుండగా— నీవేల నన్నాటంక పఱచెదవు?

ఖడ్గ—అది యంతయు నీకేల? రణము చేయుదువా? శరణము చేయుదువా?

కొండా—నీవు పిశాచమ వైనందున మనుష్యులకన్న నధిక క్రోధ ముండఁదగినదిగదా— రమ్ము మనమిద్దఱము కలసి వీనిని బంధింతము.

ఖడ్గ—ఛీ— ఇఁక శాంతించిన లాభములేదు. క్రమముగా నీ యున్మాద మతిరేకించుచున్నది. రమ్ము— బలవంతముగ నిన్ను రణమునకుఁ ద్రేరేపక తప్పదు; (కత్తిఁ ద్రిప్పుచు పైకొను చున్నాఁడు.)

కొండా—ఆఁ—ఆఁ—శాంతింపవా? శాంతింపవా?

ఖడ్గ—ఇఁక శాంతిలేదు— దాంతిలేదు, రమ్ము.

కొండా—ఓరీ! ఎంత చెప్పినను వినవుగా! అట్లయిన— నీపిశాచాకృతినిఁ గూడ భూమిపై లేకుండఁ జేసెదను రమ్ము.

[ఇద్దఱు పోరుదురు. కొండారెడ్డి ఖడ్గనారాయణుని చంపబోగా— వీరభద్రుఁడు వెనుకనుండి కొండారెడ్డి కత్తిని లాగివేయును. కొండారెడ్డి పారిపోవును.]

అన—(ఖడ్గనారాయణుని పాదములపైఁబడి) ఖడ్గనారాయణా నేను నీయం దపరాధముం జేసినను నీవు నన్ను రక్షించితివి. నీ సౌజన్యము స్తుతిపాత్ర మైనది నన్ను క్షమింపుము.

ఖడ్గ—ఛీ! పాపాత్ముఁడా లెమ్ము; నేను నీయందలి దయచే రక్షింపలేదు— ఇప్పుడు వధింపక మానను రమ్ము—

గీ. నిన్ను బంధించి నాతండ్రి సన్నిధాన
మందు, నిలిపెదనని సభయందు ప్రతిన
సేయుటను కొండరెడ్డి నిన్ జెనకకుండ
గాచితి నిన్ను; దయచేత గాదుసుమ్ము.

కొండారెడ్డిచే నీమరణంబు తప్పినను— నాచేఁ దప్పదురమ్ము—

కొండా—(చాటున దాగియుండి విని) భళీ ఖడ్గనారాయణా నీ హృదయము నింతదనుక గ్రహింపలేక పోయితిని.

అన—ఖడ్గనారాయణా! నే నిప్పుడసహాయుండను. నన్ను చంపిన నీ కేమియును లాభములేదు. కీర్తియును లేదు. నాతో నేల శాత్రవము! క్షమింపుమంటినే! కాళ్ళం బడితినే! దయరాదా!

ఖడ్గ—అందులకే నీ ప్రాణములను నేను తీయను.

గీ. జనకునకు నిన్నొసంగి యజ్ఞాతవాస
దీక్ష వాపుకొనంగ నెంచితిని; దురాత్మ!
నావలన నీకు హానిలే దేవిధమున
చంపినను మానినను నాదు జనకుం డొకండె!

అన—అయ్యయ్యో! అట్లని నన్ను బలవంతముగం గట్టుకొనిపోయి యనవేమారెడ్డి కడ నుంచెదవా! అతండు నాకు శాత్రవుండే! ఈ స్థితిలో నే నాతని దగ్గఱ దీనుండనై బంధితుండనై నిలువంబడవలెనా?

ఖడ్గ—వీరభద్రా! కళాపూర్ణా! ఇంక వీండు పోరాడుట కశక్తుండు - బంధింపుండు - మనము వీనిం బట్టుకొని పోవుదము.

(వీరభద్ర కళాపూర్ణులు రాజును బంధింపం బోవుదురు.)

రాణి—(అడ్డమువచ్చి) ఖడ్గనారాయణా! నాచేత నింకను ఖడ్గము గలదు. నన్ను చంపి నా నాథునిం గొనిపొమ్ము.

ఖడ్గ—అమ్మా! పౌరుషమును క్షత్రియుని గర్భమునం బుట్టిన నీ విట్లనుట తగినదే! కాని స్త్రీహత్య మాకు బొత్తిగా కూడనిది. కావున నీవు రాణివాసమున కరుగుము.

రాణి—నాతో నింక విశేషముగా ప్రస్తావింపకుము. మగవాండవేని రమ్ము - నావలె గాజులు తొడిగించుకొంటివా - చేతగాదని నాపతిని నాకిమ్ము.

ఖడ్గ—అట్లయిన నీకును బంధనము తప్పదు. రమ్ము.

(పోరాడగా రాణి పారిపోవును - అనపోతనాయని బంధింతురు)

కొండా—(తటాలున వచ్చి ఖడ్గనారాయణుని పాదములం బడి) మహాత్మా! ఖడ్గనారాయణా! క్షమింపుము. ఎఱుంగక నిన్నేమో యంటిని.

ఖడ్గ—కొండారెడ్డీ! లెమ్ము. నీ హృదయము నాకు తెలిసెను. కాని విధిలేక నీతో పోరాడితిని. ఇంక మన మన్నదమ్ములవలె నుందము. నావంశపువాండవైన నీవు - తాత్కాలికముగ రాచవారిం గొలిచి కొన్నినాళ్లు శాత్రవంబు నెరపినను, నేటికి వంశమర్యాద నిలిపితివి, రమ్ము - నన్నాలింగనము చేసికొమ్ము.

కొండా—మహాత్మా! నీవు నన్ను క్షమించితి ననినం గాని నేను నీపాదములు విడువను.

ఖడ్గ— పరాత్పరుఁడు నీపాపములను క్షమించెను. అంతర్వాణియట్లు - మనల నాశీర్వదించుచున్నది. మన కిఁక విజయమే సిద్ధాంతము లెమ్ము.

కొండా—ఖడ్గనారాయణా ధన్యాత్ముఁడ నైతిని.

ఖడ్గ—శూరాగ్రేసరా! నీవే మాపక్షమునఁ దోలుతనుండియున్నచో— మాకీ కష్టము లేకుండునుగదా!

కొండా—ఖడ్గనారాయణా! నీవు నిజముగ ఖడ్గనారాయణుఁడవేనా? అతని పిశాచవ్యక్తివి కావుగదా!

ఖడ్గ—నీ విట్లేల నుడువుచుంటివో - నాకు విస్మయముగనున్నది.

కొండా— నేను నిన్ను చంపితిని గావున—

ఖడ్గ—నన్నెప్పుడు చంపితివి?

కొండా—ఇదిగో నీశిరస్సు— (చూపును)

కళా— కొండారెడ్డిగారిప్పుడు పూర్తిగా వంచింపఁబడిరి.

కొండా—ఎందుచేత?

కళా—అది వీరభద్ర నిర్మించిన ఖడ్గనారాయణుని ప్రతిమాశిరస్సుగాని నిజమైనదిగాదు.

కొండా—(పరికించి) ఆహా! ఎంత ప్రకృతిసిద్ధముగ నున్నది. దీనింజూచి నేను వెకలి నైతిని. అట్లయిన నీ యశుభచిహ్న మిఁక నేల? పార వేయనా?

కళా—అశుభ మేమి? దీనివలన ఖడ్గనారాయణుని పీడ తొలంగెను.

ఖడ్గ—సోదరా! దీనిని పార వేయవలదు. దీనితో నింకను పనియున్నది. మన వెంటనే యుండనిమ్ము.

కొండా—సోదరా! ఇంక రెడ్డివిజయ పతాకము నెత్తుకొని ధరణికోటలో జరుగుచున్న యుద్ధమునకుఁ బోవుదము.

ఖడ్గ—ధరణికోటలో యుద్ధము జరుగుచున్నదా?

కొండా—ఔను— నీతండ్రి నీపై బెంగచే వ్యాధిశయ్యపైనున్నాఁడు. అనపోతని తమ్ముఁడగు మాధవనాయఁడు యుద్ధము చేయుచున్నాఁడు.

ఖడ్గ—అట్లయిన ఆలసింపఁ దగదు రమ్ము.

అందఱు (పతాకముల నెత్తుకొని) జయ్! రెడ్డిసామ్రాజ్యలక్ష్మికీ జయ్—

(నిష్క్ర॥)

షష్ఠాంకము సంపూర్ణము.

ధరణికోట

రెడ్డివీరుల సంగ్రామకథ.

సప్తమాంకము

1 వ రంగము

ధరణికోటలోని రాజమందిరము.

(వ్యాధిశయ్యపై - అనవేమారెడ్డి॥ ప్రక్కన ఎఱ్ఱాప్రగ్గడ॥)

(46 వ అనుబంధము)

అ-వే—(పరుండును)

ఎఱ్ఱా—అయ్యయ్యో! ఎంత ప్రారబ్ధము! ఘోరమైన సంగ్రామమావల జఱుగుచుండుట యేమి? శత్రువిజయ సమర్థుండగు కుమారవీరుఁడు దేశత్యాగియైపోవుట యేమి? ఈ మహారాజిట్లుండుటయేమి? రెడ్డిరాజుల కిఁక పరాజయమే కలుగనున్నదా! ఎట్టి సామ్రాజ్యమున కెంతలో నిట్టిపాటు గలిగెను.

అ-వే—(కలువరించుచు) నాయనా! నా ఖడ్గనారాయణా! నాఖడ్గనారాయణా!! నన్ను వదలి యెక్కడికిఁ బోయెదవు? నీ తండ్రినే! నీతండ్రినే!! నాయనా!

ఎఱ్ఱా—అదిగో మఱల కలువరించు చున్నాఁడు, రాజేంద్రా ఏమి యీ కలువరింతలు

అ-వే—(లేచి) ఎవఱు మీరు? నా కుమారు నెత్తుకొని పోవచ్చిన దుష్టచిత్తులా? తెండు—తెండు—నా కుమారునిఁ దెచ్చి నాకిండు.

ఎఱ్ఱా—రాజేంద్రా! నేను ఎఱ్ఱాప్రగ్గడను. నన్ను శత్రునిగా నేల భావించెదవు? నీకుమారుఁడు సజీవియైయుండును. ఎన్నటికైన దర్శింపఁగలవు. దుఃఖింపకుము.

అ-వే—నాతండ్రీ! ఎఱ్ఱాప్రగ్గడా! ఇట్లు నాకుఁ బ్రియవాక్యములు పలికిన నీకు గనఁకాభిషేక మగునుగాక. నాకుమారుఁ డెక్కడ నున్నాఁడు? ఏదియో వార్త తెలిసినఁగాని మీరిట్లాడరు. నాకు వాని యునికి నెఱిఁగింపుఁడు. ఈ ముసలి భుజములపై నెత్తుకొని లాలించెదను.

ఎఱ్ఱా—నాకు తెలియదు; కాని, శీఘ్రకాలమున మనకన్నులఁ బడునను నాశ గల్గుచున్నది.

అ-వే—ఛీ! ఛీ! ఎవ్వఱిని నమ్మిన నింతేకదా! ఇంతేకదా నాబ్రదుకు!......ఔను—నాక వేఱుగా నగునా? స్వల్పాపరాధమును ఘనముగాఁ బరిగణించి నా కుమా

రుని సకలసద్గుణ లక్షితాకారుని పరాభవించి పంపితినే ఎక్కడనున్నాఁడో! ఏయిడుమల ననుభవించుచున్నాఁడో! నా కింతైనఁ దెలియదయ్యె. ఎఱ్ఱాప్రగ్గడా! నేను మరణించులోపల నా కుమారునిఁ జూడఁగలనా?

ఎఱ్ఱా—అయ్యయ్యో! ఎంత బెంగటిల్లుచుంటివి; రాజేంద్రా! ధర్మస్వరూపుఁడవగు నీకు పరమేశ్వరుఁడు కష్టమును గలిగింపఁడు నామాట నమ్ముము.

అ_వే—కుమారా! కుమారా!

సీ. కఠినాత్ముఁడైన నా కన్నతండ్రి కతానఁ
జెడితి నిట్లని మృతిఁ జెందినావో-
అడవులలోన గుహాంతరంబుల నన్ను
శపియింపఁ జేతువో జపమునీవు
లలి-రెడ్డిసామ్రాజ్య లక్ష్మీసమాశ్లేష
వర సౌఖ్యగరిమ మై మఱచినావొ
బంధువర్గముల లోపలఁ దలనెత్తలే
కే గహనములలో దాగినావొ-
గీ. పుత్రవాత్సల్యహీనుఁడౌ శాత్రవుండ
నైన ననుఁ గాంతువో లేదొ! తనయ నీవు
తలకొఱవి నా కొసంగఁగాఁ దగిన నీదు
కరములను నేను బూదిగాఁ గలనొ లేనొ!

అ_వే—ఎఱ్ఱాప్రగ్గడా ఏ మాధ్వని?

ఎఱ్ఱా—మహారాజా! మహాసంకుల సంగ్రామము ప్రవర్తిల్లుచున్నది.

అ_వే—నేడీ యర్ధరాత్రముననే, యుద్ధము జఱుగుచున్నదా!

ఎఱ్ఱా—ఔను—మహారాజా! ఈ యుద్ధమింకొక జాము జఱిగినచో మనకుఁ బరాజయమే సిద్ధమని, సైనికులు తలంచుచున్నారు.

అ_వే—అయ్యయ్యో! ఇప్పుడు నాకుమారుఁ డున్నచో నీ శాత్రవులను, సదమదించు శక్తిగలవాఁ డగును గదా!.........ఓ రెడ్డిరాజ్యలక్ష్మి! నీకుఁ జేతులార వైధవ్యమును సమకూర్ప నీ దురాత్ముఁడు, సంసిద్ధుఁ డైనాఁడు.

మ. జననీ రెడ్డిజయేందిరా! మిగుల, దుష్టాత్ముండనౌ నేను నా
తనయుం గ్రూరనిశాతవాక్యముల, సందగ్ధాశయుం జేసి, దు
ర్జనులౌ శత్రులకప్పగించి, భవదుగ్ర క్రోధ దావాగ్ని కిం
ధనమైపోవఁగ నుంటి, కాల్పవె ననుం గారుణ్య చిత్తంబునన్.

(తెరలో)

ఓహో! రెడ్డివీరులారా! వెఱువకుఁడు! వెఱువకుఁడు—భిల్లసేవలతోఁ గృష్ణరాజు మీకు సహాయుఁ డయ్యె—కృష్ణరాజుతో వచ్చిన—భయంకర భిల్లవీరుం డెవ్వఁడో శత్రువుల నరఁటికంబముల వలె నఱుకుచున్నాఁడు. చెదరిపోయిన మీ ధైర్యమును సమకూర్చుకొనుఁడు—

అన—ఎఱ్ఱాప్రగ్గడా! ఇది మన రామాప్రగ్గడ ప్రబోధముగా నున్నది. ఎవ్వఁడో భిల్ల వీరుఁడు దారుణప్రవిదారణము సలుపుచున్నాఁడఁట! ఈ గవాక్షమార్గమునుండి రణచాతుర్యముం బరికింతము, రమ్ము—

ఎఱ్ఱా—మహారాజా! నా భుజాగ్రమునాని రండు బలహీనతచే సోలిపోవఁ గలరు.

(యథాప్రకారముగా, గవాక్షసమీపమున నిలతురు)

అన—ఎఱ్ఱాప్రగ్గడా! అటు చూఁడు. అటు చూఁడు—

సీ. అగ్నిగోళంబుల ననుకరించెడు చల,
రక్త విస్ఫార నేత్రములవాఁడు
బహువిధారిందమ ప్రఖ్యాత పరశు—సం
కలిత దివ్యాంస భాగంబువాఁడు
బర్హి బర్హముతోడ, పాలపూసలతోడ
డంబైన శిఖరి పింఛంబువాఁడు
అరిభీకరంబైన యసిచాలనము చేత,
మించిన భీతిఁ గల్పించు వాఁడు

గీ. శ్యామలంబైన దివ్య తేజంబువాఁడు
శత్రురక్తాభిషేక యశంబువాఁడు
అహిత శిరకందుకక్రీడ లాడువాఁడు
భిల్లవీరుఁడు కనులకు విందుజేసె—

ఎఱ్ఱాప్రగ్గడా! ఈతఁ డెవ్వఁడో కాని, నా కీతనిఁ గౌఁగిలించుకొని, మూర్ధాఘ్ర నపేక్ష గల్గుచున్నది సుమా!

(తెరలో)

ఓహో! ఎఱ్ఱాప్రగ్గడ యెక్కడ? ఎఱ్ఱాప్రగడ ఎక్కడ! దక్షిణద్వారము రక్షణ రహితమై యున్నది. ఆయన, నా దెస నుండుమని చెప్పెఁడు. లేదేని యాదారిని రిపులు పురమునఁ బ్రవేశింపఁగలరు.

ఎఱ్ఱా—మహారాజా! నేను దక్షిణద్వారమున కరుగుదును. ఇంక మనకు పరాజయ భీతి లేదు. మీరు శాంతముగ నరుండుఁడు.

(అనవేమారెడ్డిని పరుండఁబెట్టి ని|ష్క్ర॥)

అన—(పరుండి నిద్రలో వణకుచు) తల్లీ! ఎవ్వరు నీవు? త్రిశూలపాణివై—నాపై కేల విజృంభించి వచ్చెదవు? నేనేమి చేసితిని? ఏమి! నీవు రెడ్డి సామ్రాజ్య లక్ష్మివా? తల్లీ!—అట్లయిన నా దెసకు రాకుము.

గీ. విశ్రుతాన్వయ గౌరవాపేక్షమాని
శాత్రవులఁ గొల్చినట్టి విశ్వాసహీను,
లను, వధింపఁగ నగుఁగాని నను వధింప
నేమిపని ? రెడ్డిరాజ్య రమా మతల్లి—

ఏమి? నీవునట్టివాఁడవే యనుచుంటివా?—పుత్త్రద్రోహివనుచుంటివా! అగును నేను పుత్త్రద్రోహినే. కావుననేయిట్లు ఏడ్చుచుంటిని. పుత్త్రునిఁబాసిన దుఃఖమే నీశిక్షకన్న నధికమైయుండ, నీవేల నన్నింకను శిక్షింపవలయును— అమ్మా! రెడ్డిసామ్రాజ్యలక్ష్మి—నీవు సర్వశక్తి క్రియాస్వరూపిణివి— నాకుమారుని నాకిమ్ము—నీయానతిచే వాని నీసామ్రాజ్యాధినాయకునిఁ జేసెదను—చేయకుండిన నాశిరస్సుఁ గొనుము—తల్లీ! క్రోధకటాక్షములతోడనే, తిరోహితవై పోయితివా? అట్లయిన నాగతి నేమిచెప్పిపోయితివి? నాకు మరణమే శరణమా...... తండ్రీ! ఖడ్గనారాయణా? నీవు నన్నెడఁబాసిపోవుటచేతఁ గదా నా కీగతి ప్రాప్తించెను—నాతండ్రీ!—నీ వియోగదుఃఖమును నేనెట్లు సైరింతును కుమారా! కుమారా! (మూర్ఛిల్లును.)

(రాణి రహస్యముగా, కరవాలముం గొనివచ్చి రాజును చంపఁబోగా కొండా రెడ్డి వచ్చి, చేయిపట్టుకొనును.)

కొండా—ఓసీ! హంతకీ! పూజ్యుఁడగు మహారాజునే, చంపఁ దలంచుచుంటివా! నీకంఠము నుత్తరింతును చూడుము. (చంపఁబోవును.)

(కరవాలహస్తుఁడై—ఖడ్గనారాయణుఁడు అనపోతనాయని బంధించిన వీరభద్ర కళాపూర్ణులు, ప్రవేశము.)

ఖడ్గ—సోదరా! ఇది యేమిపని?

కొండా—సోదరా! నీ వడ్డమురాకుము. ఇది మనమహారాజునే చంపఁదలఁచినది; దీనిని బ్రతుకనీయఁ గూడదు.

ఖడ్గ—నామాట వినుము. స్త్రీహత్య మనకు తగినది కాదు.

కొండా—ఓసీ! తులువా! నీ ప్రాణములను మాత్రము వదలితిని. నీకు బంధనము తప్పదు.

(వీరభద్ర, కళాపూర్ణులు రాణిని బంధింతురు.)

అ—వే—(లేచి) మీరందఱు నెవ్వరు?

వచ్చెనా? నన్నేల శత్రురాణిచే చావనీయక, కొండారెడ్డి బ్రతికించెను?

గీ. జయము లభియించెనను, సంతసంబు నాదు
హృదయమునఁ దోపదాక్రాంతయేని గాని,
రణఫలంబు, కుమారమారణ ఫలంబె
గాని, నాకిది విజయంబు గాదుకాదు;

ఖడ్గ—(దగ్గఱకువచ్చి) స్వామీ! తమ కుమారుఁడు మేమందఱమును గామా! తమకు కుమారులు లేని కొఱఁత యేమి?

అ-వే—ఎవరు మీరు?

ఖడ్గ—స్వామీ! రాచకొండ రాజును రాణినిఁ బట్టి తెచ్చిన కేదారనాథుఁడను సన్యాసిని—

అ-వే—అయ్యా! సన్యాసివగు నీ కింతపరాక్రమ మెక్కడనుండి వచ్చెను?

ఖడ్గ—యోగులకు సర్వశక్తులును, కరతలామలకము లని యెఱుంగరా?

అ-వే—అయ్యా! నీవు శత్రురాజునుఁ బట్టుట చేత, నా కుపకారము చేయఁబోయి, యపకారము చేసితివి సుమా?

ఖడ్గ—అయ్యా! నా యుపకారమేమి?

అ-వే—అపకారమే కాదా! అనపోతని బంధింపక నా మొగము చూడనని గదా, నా కుమారుఁ డా సభలో ప్రతిన బట్టెను. ఇప్పుడు—వాని కనపోతని బంధించు మార్గము లేదు. నాకు వానిని చూచుప్రాప్తిలేదు.

ఖడ్గ—అంత పుత్రవాత్సల్యముగల మీ రట్టి పరతులచే నేల మీ కుమారుని నిర్బంధించితిరి?

అ-వే—అదేనోయి నాయనా! నా బుద్ధిహీనత. అదేనోయి

చ. మతిచెడి, వార్ధకంబునఁ గుమారునిఁ దిట్టి పరాభవించితిన్;
ప్రతినయొనర్చి—పుత్రకుఁడు బంధుల రాజ్యము వీడిపోయె—నా
కుతుకము గంగలోఁ గలిపె; కూర్చెదువా రెవఱింక నాకు, నా
మృతికిఁ దిలోదకంబు లొనరించెడు వారును లేరు ధారుణిన్.

ఖడ్గ—చిన్నకొడుకున్నాఁడు గదా!

అ-వే—చిన్నకొడుకా? ఎవఱు కలగనిరి? ఇంతకొడుకు కట్లయ్యెనుగదా! ఇఁక వీఁడా? ముక్కులోని వెంట్రుక కొప్పులోని కెదిగినమాటగదా! అదిగాక, వాఁడును, యుద్ధమున గాయములు తగిలి వైద్యుల చేతులలో నున్నాఁడు!

ఖడ్గ—రాజేంద్రా! అట్లయిన, నేను నీకు తఱులో నాల్కాగానుండెదను. పెద్ద కాలమున మీ ముప్పు వెడలించెదను. నన్ను పెంచుకొనరాదా!

అ-వే—మీకంతటి యనుగ్రహ మేలకలుగును? మీరు సర్వశక్తులుగల యోగి సత్తములుగదా!

ఖడ్గ—మీకా భయమేల! నే నుండెద ననుచుంటిని గాదా!

అ-వే—ఆహా!—అట్లయిన పెంచుకొందును. కాదు—నన్నే నీవీ పెద్దకాలమున కుమారునిగాఁ బెంచుకొనుము. తండ్రీ! యిట్లురమ్ము. నిన్నుఁ జూచిన నా కుమారుని జూచినట్లానందము గలుగుచున్నది.

చ. పులకలుగ్రె; దేహమున పుత్రతనూలత దాకినట్లు నా
యలమట పోయె — తాపము, లయంబయి,చందనసాంద్రచంద్రికా
కలిత, హిమాంబుపూర వరకర్పూర లేపనమైన భాతి నా
యులఁత యణంగె నయ్యా! తనయా! ననుఁ జేరగరమ్ము; బిగ్గఁగన్.

(తొడలపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని)

ఏమి యీ మహానంద పారవశ్యము!

గీ. ఎవని కడుపుననో జనియించి నట్టి
వీని నాలింగనంబు గావించినంత
నా యనుగు కుఱ్ఱ ఖడ్గనారాయణుండు,
మఱపునకు వచ్చుచుండె విస్మయము నిండె.

అన్నట్లు—నాయనా! నీవు సర్వశక్తిస్వరూపుఁడ వంటివే! అంత యమేయ శక్తి నీయం దున్నచో—నా కుమారుని, నీ శక్తిచేఁ దెప్పించి నా కీయవేల?—

ఖడ్గ—అయ్యా! ఇదియేమి న్యాయము! నన్ను మీ రిప్పుడేకదా పెంచుకొంటిరి. మీ కుమారుని నేను తెప్పించి, యిచ్చినచో నీ రాజ్యమున కధికారి యాతఁడా నేనా—?

అ-వే—నీకే రాజ్యము నిచ్చెదను. అతఁడు, నీకు సేవచేయుచు, తమ్ముఁడైయుండును.

ఖడ్గ—అట్లాతఁడు సమ్మతింప వలయునుగదా! నాకేమి నమ్మకము?

అ-వే—అయ్యయ్యో! నాకుమారుఁ డట్టి యవిధేయుఁడు కాఁడయ్యా!—అతఁడు నే గీచినగీటు దాటఁడయ్యా! నేనేదుర్మార్గుఁడనై వాని నింతఁ జేసితిని. నాయనా! ఖడ్గనారాయణా! ఎక్కడ నున్నావురా తండ్రీ!

ఖడ్గ—అయ్యా! మీ విచారముం జూచిన కొలదియు, నాకు జాలియగుచున్నది. పోనిండు. మీ కుమారుఁడు నాకు రాజ్య మీయనిండు. ఈయక పోవనిండు. నే నిప్పుడే మీ పుత్రుని మీకుఁ దెప్పించియిచ్చెదను. ఒక్క క్షణము కన్నులు మూసికొనుఁడు.

అ-వే—(కన్నులు మూసికొనును.)

ఖడ్గ—వీరభద్ర కళాపూర్ణులారా! మీ రీవస్త్రమును నాకడ్డముగఁ బట్టియుంపుఁడు.

వీర-కళా—(అట్లు చేయుదురు.)

ఖడ్గ—[రూపము మారి భిల్లుఁ డగును.]

వీర-కళా—[కాండపటము తీసివేయుదురు.]

అ-వే—అహో! ఏమిది? కేదారనాథా! మాకు ధరణికోట యుద్ధమున జయముగల్గించిన భిల్లుఁడు కనఁ బడుచున్నాఁడు.

అందఱు—జయ్! భిల్లవీరునకు జయ్!—

వీర-కళా—(తిరిగి కాండపటము మూయుదురు.)

ఖడ్గ—[అఘ్ఘను వేషమునఁ గనఁబడును.]

వీర-కళా—(పటము తీసివేయుదురు.) ఏమిది? ఈ దుష్టుఁడు—అనపోతనాయనికి నాపై నలుకఁ గల్పింప—వెంకన్నకు లంచమిచ్చిన యాఫ్ఘనులలో నొక్కఁడు!—

అనపో—అయ్యా! అఫ్ఘనువీరా! నన్ను రక్షింపరమ్ము—ఈదుర్మార్గులు నన్ను బంధించి బాధించుచున్నారు.

కొండా—ఛీ! దుష్టరాజభూతమా! ఇప్పుడు నిన్నీ యాఫ్ఘనుతుచ్ఛుఁడు రక్షింప వచ్చునా? నోరు మూయుము. వాఁడు నీ కన్నులయెదుట ఖండింపఁబడును, చూడుము. ఓరీ!—అఘ్ఘను పిశాచమా అప్పుడటు శత్రుని కడనుండి బ్రతికి పోయితివి; గాని, యీ రెడ్డిసభలోన—వంటయింటి శశమువలెఁ జిక్కితివి. చూఁడు; నిన్నేమి చేసెదనో—

గీ. నీచుఁ డైనట్టి వెంకన్నతో చెలిమి వ
హించి నాయందు నిందఁ గల్పించి శత్రు
రాజుచే నాడు నన్నుఁ బరాభవింపఁ
బ్రేరణము జేసి తిపుడు నూ తేండ్లునిండె.

క-వీ—(కాండపటము మూయుదురు.)

ఎఱ్ఱా—(పట్టుకొని) కొండారెడ్డిగారూ! ఏమి యీ తొందరపాటు—ఇది కేదారనాథుని మంత్రశక్తి గాని నిజము కాదు.

కొండా—ఊఁ—కేదారనాథుఁ డెవ్వఁడో—నే నెఱుఁగక పోలేదు.

ఖడ్గ—(నిజాకృతిని దాల్చును)

క-వీ—[కాండ పటము తీయుదురు.]

అ-వే—[పారవశ్యముతో వణకుచు] కుమారా! కుమారా! ఖడ్గనారాయణా! ఖడ్గనారాయణా! వచ్చితివా! (కౌఁగిలించుకొనఁబోయి మూర్ఛిల్లును.)

ఖడ్గ—(దగ్గఱకుఁ బోయి శిరస్సును త్రొడపై నుంచుకొని) హా! జనకా! నీకు నేనెంత దుఃఖముఁ గల్పించితిని!

సీ. ఆగ్రహ చిత్తుండ వనుకొంటినే గాని
యీ పుత్రవాత్సల్య మెఱుఁగనైతి
పరిభవించితివంచుఁ బరితపించితిఁ గాని
యీ న్యాయపాలన మెఱుఁగనైతి
దుడుకునై నిన్నార్తి పొడిచితినే గాని
భరమైన నీ దుఃఖ మెఱుఁగనైతి
కఠినచిత్తునిగ నిన్గణియించితినె కాని
యిటులఁ గృశింతు వం చెఱుఁగనైతి

గీ. పుత్రజీవన జీవనాభ్యుదయు నిన్ను
తప్పుదలఁచితి; నీ ప్రేమఁ దలఁపనైతి
నీ సమాశ్లేష సౌఖ్య మందితిని గాని
యనుఁగు తండ్రీ! నిన్గని దుఃఖ మందనైతి.

అ_వే—(లేచి) తనయా! ఎన్నినాళ్ళకు నా కన్నులఁ బడితివి తండ్రీ! నా మొండి ప్రాణములు నిన్ను చూచుటకుఁ గదా యిన్నినాళ్లు బ్రదికియున్నవి! నాయనా! నా ప్రాణములు నిలుపుటకు గదా నీవు తిరిగి వచ్చితివి!

47వ అనుబంధము.

ఖడ్గ—నా యపరాధములను క్షమింపుము. నాకై దుఃఖింపకుము. కన్నులు తుడుచు కొనుము.

అ_వే—కుమారా! అట్లయిన నీవును నన్ను క్షమింపవలసి యున్నది. కేదారనాథునకు నీ రాజ్యము నిచ్చునట్లు—వాగ్దానము చేసితిని. నామాట నిలుపుము. ఏడీ... ...కేదారనాథుఁ డెక్కడ?......

ఖడ్గ—నాయనగారూ! కేదారనాథుఁడు నాలోఁ గలసిపోయినాఁడు. ఇఁక మీకు కేదారనాథుఁడు గాన్పింపఁడు.

అ_వే—ఏమీ! అట్లయిన నీవే కేదారనాథుఁడవా?

ఖడ్గ—ఒక్క కేదారనాథుఁడనే కాను. చిత్తగింపుఁడు.

సీ. అనపోతనాయని యాస్థానమందు క
పటవృత్తి నున్న యాఘనుఁడ నేనె

కొండా—ఆఁ! ఏమీ! ఆశ్చర్యము! అట్లయిన మిగత యిద్ద ఱాఘనులు నెవ్వఱు?

ఖడ్గ—ఒకఁడు నేను – ఇంకొకఁడు మల్లినాథుఁడు – మఱియొకఁడు కృష్ణరాజు— అనపోతనాయనికిని నీకును విరోధము గల్గినఁ గాని నీవు మా పక్షమునకు రావని వెంకన్నను లోఁబఱచుకొని రాణితో నీకు సంబంధమునుఁ గల్పించి—బుద్ధి పూర్వకముగ ననపోతనాయనిచే నీకు పరాభవము చేయించితిమి. మమ్ము క్షమింపుము.

కొండా—అయ్యా! మీరు చేయించినది నాకు పరాభవము కాదు; నిజముగా నాకు మహోపకారము.

అనపో—ఆహాహా! ఎంత మోసమునకు లోఁబడితిని.

రాణి—(భర్తతో) ఓ ప్రగడ్డిరాజా! ఇప్పుడైన నిజము తెలిసికొంటివా?

అనపో—తెలిసికొంటిని—నేనేమి చేయుదును?

రాణి—ఏమి చేయుదువు. దుఃఖింపుము—ఒడిలోని త్రాచు బాములని యెఱుంగక అప్తుల వేషములను విశ్వసించి రెడ్లను తలఁ దాల్చుకొంటివి. అనుభవింపక తీరునా?

అనపో—దేవీ! చచ్చిన బురదపామును కొట్టనేల?

రాణి—కొట్టుట చాలదు; నిన్ను చంపవలెను.

ఖడ్గ—సీ. అనపోతనాయనిఁ గొనితెచ్చి నీపాద
తలి నుంచినట్టి పుత్రకుఁడ నేనె

అందఱు—జయ్! ఖడ్గనారాయణునకు జయ్!

ఖడ్గ—సీ. ధరణికోటను శత్రువరుల రూపడగించి
విజయమందిన భిల్లవీరుఁ డేనె

ఎఱ్ఱా—అహా! ఏమి యీ మాయాభిల్లుని ప్రతాపము!!

అందఱు—జయ్! మాయాభిల్లునకు జయ్!

ఖడ్గ—సీ. సభలోన నానాఁడు సల్పిన ప్రతిన దీ
ర్పఁగ గన్న మీ యువరాజు నేనె

అ-వే—నాయనా! నీ ఖడ్గనారాయణ బిరుదమును తిరిగి నీ కిచ్చితి. నీకు యౌవ రాజ్య పట్టాభిషేకమే కాదు. పట్టాభిషేకమునే చేయుచున్నాను.

ఆ. ముసలినైతి భారమును దీర్పఁగా లేను
ప్రభుఁడ వీవె రెడ్డి రాజ్యమునకు
గాన నీ భుజాగ్ర కలితాసనంబున
పూజ్యయగును రెడ్డి రాజ్యలక్ష్మి (కిరీటముంచును.)

అందఱు—(కరతాళములు చేయుదురు.)

కొండా—మిత్రమా! ఏమిది? నన్ను పరీక్షించుటకా యిట్లడిగెదవు? నీవు ప్రేమించిన భాగ్యవతి నాకు మాతృతుల్యురాలు గదా కావలయును.

ఖడ్గ—అట్లుకాదు; నేనే యొకవేళ సమ్మతించి మీ కిచ్చివేసినచో?

కొండా—వలదు; అట్టిమాటలు మీరాడుటయు నేను వినుటయు ధర్మవిరుద్ధములు— అదిగాక నే నీజన్మమున వివాహమును మానుదునని ప్రతిజ్ఞ చేసికొంటిని.

ఖడ్గ—ఎందుచేత ?

కొండా—నన్నెంతో బలవత్తరముగ ప్రేమించినట్లు—పైకి నటింపుచు అన్నపూర్ణ రహస్యముగ మఱియొకనితో వ్యభిచరించుట నేను చూచితిని. అప్పటినుండియు నీ ప్రపంచమున సత్యప్రవర్తనము గల యాఁడుది లేదనియు నాకు వివాహమే వలదనియు నొకటే సంకల్పము చేసికొంటిని.

కళా—అయ్యో! అన్నపూర్ణ యెవ్వనితో వ్యభిచరించెనో చెప్పఁగలరా ?

కొండా—విక్రమరాజుతో—

కళా—అంతేనా ? మఱి యెవ్వరితో నైననా ?

కొండా—మఱియొకరి విషయమును నేను చూడలేదు— వినలేదు— మఱియొక రేల కావలయు? విక్రమరాజు చాలఁడా? వాఁడు మగవాఁడు కాఁడా? వానితో స్నేహము తనకు నింద్యము కాదా!

కళా—కొండారెడ్డిగారూ అదేమిమాట? ఆమె తొలుత మిమ్ము వలచినదఁట! మీరు నిరాకరించితిరఁట!— అప్పుడు తనదారి యేదిరో చూచుకొన కుండునా?

కొండా—కళాపూర్ణా! నీకు తెలియ దూరకుండుము.

అ-వే—ఔను—పాపము వీరభద్రాన్నపూర్ణలేరీ!—

క-వీ—మహారాజా! మేమిందే యున్నాము.

(వేషములు తీసివేయుదురు)

అ-వే—నాబిడ్డా! వీరభద్రుఁడను పేరుతో పురుషరూపముననుంటివా! నీతండ్రియు నేనును ప్రాణమిత్రులము. నాతల్లీ! దగ్గఱకు రమ్ము.

వీర—(సమీపమున నిలచును.)

కొండా—హా! దుర్మతీ! అన్నపూర్ణా! కళాపూర్ణుడను పేరుతో నున్నది, నీవా? నన్నెంత మోసగించితివి!

(విక్రమరాజు ప్ర॥)

అన్న—బావా! నన్ను క్షమింపవా?

కొండా—నిన్నింక క్షమించునదియేమి? నీవు విక్రముని వలచితివి గదా! పొమ్ము. వానిదగ్గఱకే పొమ్ము.

అన్న—పోనిమ్ము— నీ కిష్టములేకున్న నే నేమిచేయుదును. విక్రమునిదగ్గఱకే పోవుదును. ప్రాణేశ్వరా! విక్రమరాజా! వచ్చితివా? (విక్రముని కౌఁగిలించుకొనును)

కొం—ఛీ! కులటా! తెంపరివై యింతటి సభలో నొక తుంటరి నాలింగనము చేసి కొంటివా? నిన్ను చంపెద నుండుము.

అన్న—(నవ్వుచుండును.)

కొం—ఏమి నవ్వెదవు? నన్ను వెఱ్ఱివానిగాఁ దలఁచితివా?

అన్న—బావా! నేనే గెలిచితిని.

కొం—ఛీ! నీవు గెల్చుటేమి?

అన్న—నాడు చెఱసాలలో నేనే గెలుతునంటి నే! మఱచితివా?

కొం—ఔను. జ్ఞప్తియున్నది? ఈన్న?

అన్న—అటు చూడుఁడు—

(విక్రమరాజు నీలగామారును.)

కొం—ఈ బాలయెవ్వరు?

అన్న—విక్రమరాజు.

కొం—ఈమె నీలగాదా? నీల చచ్చెనని వింటి మే?

నీల—నీలచచ్చి విక్రమరాజయ్యెను. విక్రమరాజుచచ్చి నీలయయ్యెను. నీలావిక్రములకు భేదమేమున్నది.

కొం—ఔరా! ఏమి యీసాహసము. ఈ వనితలు ముప్పురును పురుషాకృతులను ధరించి చిత్రచర్యలొనరించిరి కాబోలును.

అన్న—బావా! నేనే గెలిచితినా?

కొండా—మరదలా! నీవే గెలిచితివే?

ఖడ్గ—జనకా! ఈవీరభద్ర సంగ్రామమున నా ప్రాణములను రక్షించినది. ఈమెకును పురుషాకృతులతో మనకు జయముగూర్చిన నీలాన్నపూర్ణలకును బహుమానములు చేయవలయును.

అ-వే—నాయనా! అదే నేను చూచుచున్నాను. ఈ రెడ్డివిజయ సందర్భమున వీరభద్రా ఖడ్గనారాయణులకును, అన్నపూర్ణా కొండారెడ్లకును, నీలా కృష్ణరాజులకును నాచేతులతో కల్యాణములు చేసి కృతార్థుఁడను కాఁగోరుచున్నాను. అదిగాక అనపోతనాయని తమ్ముఁడగు మాధవనాయఁడు ధరణికోట యుద్ధమున మరణించి నందువలనను, దాసీపుత్రుఁడగు ననపోతనాయని యనంతరమున రాచకొండకు నిజమైన వారసురాలు నీలయే కావునను, నీలాకృష్ణరాజులకు తద్రాజ్యము నొసంగుచున్నాను.

అందఱు—(కరతాళములుచేయుచు) రెడ్డిరాజ్యలక్ష్మికీ జయ్! రెడ్డిరాజ్యలక్ష్మికీ జయ్!
(యథావిధముగా కల్యాణములు చేయుదురు.)

మంగళం. మంగళం మహత్ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

గద్య.

ఇది శ్రీ సోమరాజాన్వయ పయఃపారావార రాకాసుధాకరుండును, కోదండరామ చూడమాంబా గర్భ శుక్తి ముక్తాఫలంబును, శ్రీభద్రాచల సీతారామచంద్ర వరప్రసాదలబ్ధ కవితా విభాసితుండును, భారద్వాజస గోత్ర పవిత్రాపస్తంబ సూత్రుండును, నగు, దేశపాండ్య రామానుజరాయ కవివరేణ్య ప్రణీతంబైన రెడ్డిసంగ్రామవిజయ నామాంతరంబగు ధరణికోట నాటకంబున సప్తమాంకము సర్వంబును సంపూర్ణము.

అనుబంధములు

1. అన్నపూర్ణ—కన్నడ—ఆది.

ఓహోహో । సుమశరుఁడో యీతండూ ॥ఓ॥ సరసిజమన దగు । ముఖకమలము గన । సంతస మయ్యెను కల్యాణీ ॥ఓ॥ భువి కే తెంచిన యింద్రుండో । పూర్ణకళాయుత చంద్రుండో । సువదయింతటి సుందరుఁ గనుగొన । కనులకు విందై కనుపడెఁగా । ఆశ్చర్య । మయ్యెగా । దినకరు విధమున । వెలిఁగెడుగా ॥ఓ॥

2. వీరభద్ర—బ్యాగ్—ఆది. (ఎంతటి పురుషార్థంబనుచు వలె)

ఎంతటి పరిహాసంబునుఁ గావించెదవో । ఓతరళేక్షణ నీ ॥వెం॥ స్వాంతము నందున ననుమానింపక । సరసిజముఖ నా । వరు నెటెఁగింప నీ ॥వెం॥ (సాకె) ఆ మదీయ మానస చోరుండు । అభిమాన ధనుండు । మనసిజ తేజుండూ । ఆ । మదనసమునిఁ బొడగనిమది । నిదురను సుఖమును విడచితి । నాథిరు నె పొడగాంచెద । నెటగాంచిన నీ ॥వెం॥ 39464

3. వీరభద్ర—హనుమతోడి—ఆది. 26-1-90

విమలోజ్వలాంగినా । వెత నెంత దెల్పుదు వి॥ జలజాత నేత్రునిగూడు కే నాటికో ॥వి॥ 1. జనకుఁడు ధరణికోట । జననాథ పుత్రుని । సఖియరో నాకుఁ గూర్ప । సంకల్ప మొనరించె ॥వి॥ 2. నిన్నటి రాతిరి । నెన్నో విధంబుల । ననుఁగూర్చి మనవారు । తలపోసి నారమ్మా ॥విమ॥

4. ఖడ్గనారాయణుఁడు—బీన్‌ఫలాన్—రూపకం.

ఆహా నే ధన్యుఁడన్ । అనుపమగుణ మాన్యుఁడన్ ॥ఆ॥ దేహగేహములు పవిత్ర । తనుగనె । నఘములు సమసెను ॥ఆ॥ చెలుకువంటి జోడు । విడ । చిన ఫిరంగిగుండు । చెదరి హృదయ సీమ నెల్ల । వికావికలు జేసెను ఆ ॥హాహా॥

5. ఖడ్గనారాయణుఁడు—సురట—త్రిశ్రగతి.

ఏమనివర్ణింపఁగలను । భామాసౌందర్యమహిమ ॥మే॥ కాముని చేములికియో । జ । గన్నుతయగు కలికియో ॥యే॥ మోహనరూప

విభాసిత । ముఖజిత చంద్రవిలాసిత । యాహా కనులకుగట్టిన । యటు లదోచు సుందరి । నే ॥నేమ॥

6. కొండారెడ్డి—బ్యాన్—ఆది. (హరహర నాసోదరునిటువలె)

ఆ వీరభద్రఁ గావించినయా । హంతకుఁ ద్రుంపక వీడెదనా । చోరుఁడుపాపవి । చారుఁడు కలుషవి । హారుఁడు సుగుణవి । దూరుఁ డుగా॥ ఆ॥ఖలుండుమూ । నసమునమాత్సరమున మా । నవతిగనెన్॥ఆ॥ (సాకె) ఆకలుష విచారుండు । ఖడ్గనారాయణుండూ । హా మదీయ మాతులాంతః పురచోరుండూ । పద్మనాయ కాఖండరాజ్య గర్భవైరుం డూ । రెడ్డిభూనాథాభి మానుండూ । (మిత్ర) పద్మనాయకులను । బరి మూర్పగానెంచి । బద్ధవైరముబూను పాపాత్ము నెమ్మేను । ఖండఖండ ములుగ । గావింతుగా ॥ఆ॥

7. అన్నపూర్ణ—కన్నడ—ఆది. (శాపము నిడుమమ్మావలె)

కోపము విడుమయ్యా । మామీాదనీ ॥కో॥ నీపయిసుంతయు । పాపము దలఁపము ॥కో॥ విమల శీలసా । ధు సుగుణజాలను । విశ్రు తచరితను ॥ వీరభద్రను । ఎన్ని కష్టముల ముంపనున్నావో । నీ పాద ములను । నిరతము గొలిచెద ॥కో॥

8. అన్నపూర్ణ—మోహన—రూపకం.

ఇంత నిరాకరణము నీ । కేలఁ గలిగెనో నాథా ॥యిం॥ పంత గించి । భ్రాంతిముంచి పరిభవించుట యిదివాదా ॥యిం॥ మఱదలిపైఁ గృపారసము । మఱచితివో । గుణభూషణ । కరుణలేక । కరమునీక। కఠినగుణముఁ జూపెదవా ॥యింత॥

9. కొండారెడ్డి—భాగేశ్వరి—ఆది.

పోపడతి । నయమున భయమున । వీరభద్రతోడ దెలుపు కొమ్మా ॥పో॥ క్రూరుఁడైన ఖడ్గనారాయణుని । గోసి ముక్కముక్క లుఁగ నొనర్చెద । నింకనైన నన్నుఁ గోరుమనుచును । పలుకుమా । తెలుపుమా । నిరంతరమ్ము ॥పో॥

10. నీల—జంగ్లా—ఆది—(హా మమున్గాసి వలె)

హా । కృపారాశి నీకు దెల్పఁగా । దుః । ఖంతుపీ । వేమొసో దరా ॥హా॥ నేనొకహతభా । గ్యనుఁగాధరపయి । నే సౌఖ్యంబు నె । ఱుంగనేసతము ॥హా॥ ఈదురాత్ముఁనకు శానిస నయియిటు । లిడుమల నందుచు । నుంటినీపురిని । నిర్మలమగునీ। వదనాంబుజమును । నీక్షిం పగ జీ । వము లభించెనకటా॥ కృపారాశి॥

11. నీల—కన్నడ—ఆది.

అనాధనై తిని పు । ణ్యాత్మనే ॥ననా॥ ఘనయాసమున గాసిలు చుంటినీ । జనాధిపుఁడు రోషంబువహించెను । మనంబునందున నలఁ తఁగంటినిను । వినారక్షణము గానను జగతిని ॥అ॥

12. ఖడ్గనారాయణుఁడు—మోహన—ఆది.

అభయముఁగొమ్మా । యతివాలెమ్మా । యనయము భయ రహితాత్మవుగమ్మా ॥అ॥ పాతకుఁడగునన । పోత ధరాపతి । ప్రాణ ములీఁక నెడబాయునుసుమ్మా ॥అ॥

13. పరిజనులు—బ్యాగ్—చాపు.

మహారాజ రాజాధిరాజా । మహనీయ కవి కల్పభూజా ॥మ॥ అహో నీప్రతాపంబు । లాశాంతరములంటి ॥ యరులన్ బ్రతారించు భూవరా । సమస్తరిపు భయంకరా । పరాకు । భూవరా ॥మ॥

14. మల్లినాధుఁడు—బ్యాగ్—అదితాళం.

ఔరా ॥ మీరలిటుల కారులఱచి దూతను పరిభవింపఁ దగు నా ॥ఔరా॥ క్రూరులగుచు । ధీరులగుచు । న్యాయాన్యాయము లా వంతయైన । మదిని దలప కిటు పరుషము లాడందగునా ॥ఔరా॥

15. వీరభద్ర—మాయామాళవగౌళ—జప్తాల్.

ఈవియోగ మహాంబు । నిధి నెట్లు దరియింతు ॥ఈ॥ నావీర వరుని స । ఖ్యంబెటుల సమకూడు ॥ఈ॥ ఖలుడు కొండారెడ్డి కారా గృహమున కో । మల శరీరుని నతని బంధించెఁ గటకటా ॥యీ॥

16. డైలాగు—బీన్ ఫలాస్—రూపకం.

(అన్న) కళ్యాణీ । నీయార్తిన్ విడుమా । బాలామణిరో । నాయానగొనుమా ॥క॥ (వీర) పతివెతలగ గుడువగా ॥ మనంబున నేనేరీతిన్ । మనియెదగ (అన్న) వనజనయన వేమరు నిటు । వగచిన ఫలితము గలదా । (వీర) శశివదనా- బ్రదుకగనా । తరమగునాముదమునా (అన్న) శుభమగు - విషయము - దెలిపెద ॥క॥

17. వెంకన్న—బ్యాగ్—ఆదితాళం.

చూడుచూడూ । నా । యందము చందము నెందైనగలదేమొ ॥చూ॥ నాదు మొగము తీరూ । తీ । రైన కనులసొరూ । నా పెదవి సుధలుగారూ । భా । వింపగ నుతిమీరూ । నన్ను బెండ్లియాడిన నీ । కెన్న సుఖము చేరూ । కలికీ । మరు ములికీ । కములముఖి ॥చూ॥

18. అన్నపూర్ణ—బ్యాగ్—ఆది.

మాతిపండ్లు రాలగొట్టెదను చూడరా । పోపోరా ముసలీ ॥మూ॥ నీతిమాలి నా । తోపరిహాసము । నింద్యమతిని జెడనాడెదవా నాతుల మొగ మెన్నడుగనలేదా । వాచిపోయెదవు । వారల గనుగొని ॥మూ॥

19. అన్నపూర్ణ—సురట—రూపకం.

నడు । వీధిలోన నవ్వులాట లేలా । నడునడు ॥నడు॥ పడుచుతనము బాసెన్ । కడు । ముసలితనము డాసెన్ । నడకలు తడబడుచున్నవి ॥ ముడతలుబడె కాయము ॥నడు॥ ఇట్టిప్రాయమందా । నీ । కిట్టి గుణము విందా । మట్టియైన పిదపగాని । మానవా గుణంబును ॥న॥

20. ఖడ్గనారాయణ - పూరి - ఆది.

దయాభరణ యార్తశరణ్యా ।రిపు। భయాహరణ ఘన । పతిత పావనా ॥దయా॥ స్వయంభూ । గుణాతీత । మాధవా । సకలదనుజ సంహార కేశవా । సారసాక్ష లోకరక్ష । బ్రోవగ । సమయమురా । సరగునరా । రాహరి ॥దయా॥

21. అన్నపూర్ణ - ఆదితాళం.

నమిదే । వరదానమిదే । ద్రా । ఘోరసంబు దీ
హూచినంత కడుమిూతా । సరి , దీనికీ భువిని ఝూ
ుములకు బాటా । సుందరి దొాటికిన సయ్యాటా
రుచిచూడూ ॥ మేలైన జావళిల్చాడూ । మాంసా
హ । తెలియకుండ తైతక్కలాడు ॥ మ ॥ పరసుఖ
ం । దు । ర్భరదుఃఖమునకుమందూ ॥ ఆ । నందమై
। దీనిమహాత్మ్యము నేమందూ ॥మధు॥

ంకన్న - ఆది. [పరదేశీసయ్యా వలె]

ా నన్నూ । తాతాతాతా యంటారిదేమిపాపమో ।
ంతాపమో ॥ప్ర॥ చెవిటివాఁడవను నొకతే । రేఁ ।
తే । పండుతలను గని । ముసలివాఁడవని । పరి
ొకతె ॥ప్ర॥

3. కొండారెడ్డి - బ్యాగ్ - ఆది.

వరభీ । కరుఁడై । వెడలిన । నతనిని బ్రదుకగ
ా । ధుఁడుసే । నలతో గవిసిన । శూరతఁ జూపక
ుపమ మగునా । భుజాబలంబున । నిఖిలశాత్రవు
ర్యంబు జూపింతు । ధైర్యంబు దీపింతు । వారిం
అలున్ ॥హా॥

4. డైలాగ్ - బ్యాగ్ - రూపకం.

—భీతిని బొందకుఁ డింక ని । శాతకృపాణంబులనరి ।
ఁడు పరిజనులారా ॥భీ॥ పాతకుల నెల్లఁ పరిమాట్చి
కార్ప రే ధృతిమిూర ॥భీ॥ (పరి) మిూపదసేవల । నే
ాపరివారముగా మా కోపంబు దీపింప । తాపంబు
ర్తు మతిదీప్తిమిూర॥ (మాధ) ॥భీ॥

25. అనపోతనాయఁడు — హిందోల్ — రూపకం.

నా । కేమో । తోపదా యెగా । ఈ చిత్రమూ । వి । నూత్న మూ మహాౘ్ర బమూ ॥నా॥ భీకరాగ్ని కీలలలో । విమలసుధా మయ సౌధము । లీకరణిని గాలఁ చుండ । నిట్టి విపద్భర హేతువు ॥నా కే॥

26. డైలాగ్ — బ్యాన్ — చాపు.

అందఱు — దుష్టస్వరూపిణీ । దురితప్రచారిణీ । నిష్ఠురంబులు సల్పువారమిటుగనుమిా ॥దు॥ (నీల) తిశ్ర — ఓదయాహృదయులారా। యోకృపాత్ములారా । సాదరులైననుఁగావుఁడు సదమలాంగులారా (అందఱు) — (చతురశ్ర) ఓకుటిలాత్మక యిటువినవే । భీకరశరమును గనుఁగొనవే । నీకొనరింప మపాయముమారిపు । నిజమర్మంబులు దెలుపఁగదే ॥దుష్ట॥

27. ఖడ్గనారాయణుఁడు — హిందోల్ — ఆది.

కా । పాడక - ఇదే - సమయముర అలఆ ॥కా॥ (త్రిశ్ర) ఈ పాపాత్ములుశాత్రవు - లిపుడునను వధింపదలచి - రాపద్బాంధవనను నద - యాత్మడ వైరక్షింపుము ॥కా॥ శ్రీపతినీదాసుండను - ప్రాపె వ్వఱు లేరు నాకు - నీపయి భారమునుంచితి - గోపాలక కుజనశిక్ష॥కా॥

28. కొండారెడ్డి — టీక

ఎంతటి-యావమా-నమూ॥ఎం॥ ఘటియింపగా-అఅఅఅఅఅ॥ఎం॥ అదరక శాత్రవుఁడఁడచిన- నుదుటిపైన గాయమయ్యె- పరాభవమునె టుసై చెద-ప్రాణభంగ మైననునా ॥కెం॥

29. అనపోతనాయఁడు — బ్యాన్ — రూపకం.

పుడమిదిరుగ-నడలుగదుర-చనుఁడుశూరులారా॥పు॥గడగడన్ వడంక జగముఁ గదలుడీక కడంకన్ ॥పు॥ (సాకె) పద్మనాయక వీర వైరిశిఖామణులు-భద్రవేషులగు రెడ్డిరాజులధములూ-అడలక-నవయ ము-నవిభారి-గొనుడీకగొందల ముందకుఁడీ ॥పు॥

30. దైలాగ్ ... బ్యాగ్ — ఆది.

కొండా — వీరినిక — నాదుకర - వాలమునకు బలి- నేసెద- జేసెద- భూతబలిన్ ॥వీరి॥ శూరత గూర్చెద ధీరతబేర్చెద-శోణితమును భువి గార్చెదగా॥ వీరి॥

31. ఖడ్గనారాయణుఁడు — సారంగ — కురుజంపె.

ఘోరాప రాధినై -కులధర్మమును విడితి ॥ఘో॥ వీరుండ నయ్యు కారాగారమునఁ బడితి ॥ఘో॥ రాయబారము జేయ-రాచకొండకుఁ జేరి-యనపోతనాయని స - భారంగమునసటుల-అన్యాయబంధనము- లంది యవమానమును-ఘటియించి మీమనసు కలఁత పరచినఖలుఁడ॥ఘో॥

32 వ అనుబంధము గ్రంథమధ్యమునగలదు.

33. అనపోతనాయఁడు — బ్యాన్ — ఆది.

చెదఱిన హృదయము పదిల పడుటకిది శ్రీకరమగు సారాయీ॥చె॥అదటునుఁ బాపఁగ- హాయినిఁజూపగ-ననువైనదిసుఖదాయీ ॥చె॥నిదురనుగూరుప-నిధిసమకూరుప-నిజమైనది వరదాయీ-వదరగ గోరిక-వదలకనీరిక - లెత్తించుట కిదిఫాయీ ॥చె॥

34. అనపోతనాయఁడు — సురట — ఆది

అనవసరముగా-సాక్ష్యము-లేనినింద-లిడఁదగదొక శూరునిపై ॥అ॥ నిజపుమాటఁబలుకఁ-డు- ఋజువుచూపి తెల్పఁడు-శిక్షింతువాని ॥అ॥ అన్యుఁడతఁడు గాఁడుగౌరవాస్పదుఁ-డైనయట్టి కొండారెడ్డిపైన-దుర్ణయంబులను బలుకుచునుంటిరి- ద్రోహికాని యెడమీశిరము లూడు ॥నన॥

35. ముగ్గురుపఠాణీలు — బ్యాగ్ — ఆది.

అగునని కాదనియీ రాద్ధాంతములిపుడేలా-వినరాదా నిజముం గనరాదా-విపరీత సిద్ధాంతంబులేటికి ॥అ॥ మీపయికొండారెడ్డి

46. అనవేమారెడ్డి—కన్నడ—రూపకం.

ఎన్నడునా చిన్నిసుతుని - కన్నులారఁగాంతునో ॥ఎ॥ మన్నించినాయంకపాళి - మరలనింకొక పరిజేర్తునో సభలోనన్ బరిభవించుట - చాలకగడు నోనాడితి అభము శుభము నెఱుఁగనిసుతు - నాఱునెలలు శిక్షించితి ॥ఎ॥

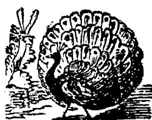
47. అనవేమారెడ్డి—భాగేశ్వరి—ఆది.

ఎన్నిదినములకు - కన్నులఁబడితివో - యన్నానాకుల దీపమ-తనయా ॥ఎ॥ ఎన్నిశ్రమలుసహి - యించితివోకద - నన్నేమని దూషించితివోసుత- పన్నుగనడవుల - లోనిడుముల - నా - పన్నుఁడవైగాంచితివో గుణనిధి ॥ఎన్ని॥

48. మంగళ హారతి—బ్యాగ్—త్రిశ్రగతి.

మందరధర - మంగళకర - మంగళంబురా - మారసుందరా-శ్రీరమేశ బ్రోవరా ॥మం॥ దాసభరణ - దోషహరణ - దానవేశనాశా - శ్రీనివాసజగదీశా - శ్రీరమా - నాయకా - జగన్నాయకా ॥మం॥

ధరణికోట అనుబంధములు సంపూర్ణము.

లక్ష్మీ పవర్ ప్రెస్, తెనాలి.